

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR KÖZKÖNYVTÁRAK
KÖZLÖNYE

A MAGYAR KÖNYVTÁROSOK ÉS LEVÉLTÁROSOK EGYESÜLETÉNEK MEGBÍZÁSÁBÓL
SZERKESZTI

TRÓCSÁNYI ZOLTÁN

*1937. évi folyam * II. füzet*

BUDAPEST

KIADJA A M. NEMZ. MÚZEUM ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRA 1937

A Magyar Könyvszemle

Szerkesztő- és Kiadó-Bizottsága

azon könyvtárak igazgatóiból alakul, amelyek a Magyar Könyvszemle kiadásához bizonyos ívszámok költségeivel (legalább száz pengővel) hozzájárulnak.

A Szerkesztő- és Kiadó-Bizottság tagjai

DOMANOVSKY ÁKOS, a pécsi Erzsébet-tudományegyetem könyvtárának igazgatója, ENYVVÁRI JENŐ, a budapesti Fővárosi Nyilvános Könyvtár igazgatója, FARKAS GYULA, berlini egyetemi tanár, a berlini Magyar Intézet igazgatója, FITZ JÓZSEF, a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi-Könyvtárának főigazgatója, KÁPLÁNY GÉZA, a Technológiai Könyvtár igazgatója, NAGY MIKLÓS, a Képviselőházi Könyvtár főigazgatója, NYIREŐ ISTVÁN, a debreceni Egyetemi Könyvtár igazgatója, PASTEINER IVÁN, a budapesti Egyetemi Könyvtár főigazgatója, SZABÓ BÉLA, min. tanácsos, az Országos Központi Statisztikai Hivatal Könyvtárának igazgatója, RADÓ AURÉL, a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Könyvtárának igazgatója, SULICA SZILÁRD, a szegedi Egyetemi Könyvtár igazgatója, SZINNYEI JÓZSEF, ny. egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia főkönyvtárnoka, TETTAMANTI JENŐ, egyetemi nyilvános rendes tanár, a Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Bánya-, Kohó- és Erdőmérnöki Kar Könyvtárának igazgatója (Sopron), TRÓCSÁNYI ZOLTÁN, a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi-Könyvtárában főkönyvtárnok, a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete Könyvtári Szakosztályának képviselője, szerkesztő.

PARLAMENTI KÖNYVTÁRAK.*

Minden, legalább bizonyos mértékben nyilvános könyvtár eredményes működéséhez szükséges, hogy az a kép, amely róla az olvasóközönségben, más könyvtárak vagy kulturális intézmények vezetőiben él, helyes legyen. Meg kell időről-időre mutatnia magát, be kell számolnia működéséről, hogy tudják róla, milyen kulturális hivatás betöltésére vállalkozott, milyen olvasóközönséghez fordul, milyen igénnyel léphetnek fel vele szemben, milyen könyvanyag az, amelynek meglétére számítani lehet sajátos célkitűzéseinek ismerete mellett. Különösen áll ez ma a parlamenti könyvtárakra, amelyek eddig legszűkebbkörű olvasók szolgálatát tartva szem előtt, ezt a felvilágosító munkát kifelé elhanyagolták, aminek következtében nem egyszer a megérdemelnél erősebb kritikában volt részük, fejlesztésüket felesleges fényűzésnek tekintették s még létjogosultságukat is kétségbevonták olykor. Oka volt ennek a meg nem értésnek, hogy ezeknek a mult század folyamán keletkezett új könyvtáraknak belső szolgálati rendje, könyvtártechnikai berendezése sokszor nem volt oly tökéletes, mint régebbi könyvtáraké; könyvtárnokai elsősorban állami tisztviselők voltak, akik nem egyszer véletlenül, mert ott volt üresedés, kerültek egy tudományos intézmény szolgálatába; az elmélet embere gyanakodva nézett a katexochén cselekvő embernek, a politikusnak könyvtárára; egyesek a parlamentarizmus elleni kritikákat a parlamenti könyvtárakra is kiterjesztették; a történeti-filológiai képzettségű könyvtárnok bizalmatlan volt a modern könyvtárnokkal szemben, aki nem ősnymtatványok és kódexek légkörében élt, hanem hivatás-

* A m. könyvtárosok és levéltárosok országos kongresszusán 1936. okt. 3-án tartott felolvasás.

szerűleg az új, a legújabb könyvet kereste; a nyilvános köz-könyvtárak által elkényeztetett olvasó indokolatlannak tartotta a kisebbforgalmú és egyre értékesebb könyvanyaggal rendelkező, fejlődő, nem nyilvános könyvtárnak vele szemben érvényesülő korlátozó intézkedéseit stb. stb.

Ezeknek a tudományos közvéleményben és az olvasóközönségben élő véleményeknek, amelyek legtöbbször a tények nem teljes ismeretén, olykor rosszindulatú megítélésén alapultak, helyreigazítására alkalmas adatokat tartalmaztak azok az egyes parlamenti könyvtárakról szóló nyomtatott katalógusaikhoz írt előszavak formájában, könyvtártani folyóiratokban vagy művekben megjelent történeti áttekintések, amelyek teljes világgossággal és egyöntetűséggel határolták el a parlamenti könyvtárak sajátos rendeltetését, gyűjtési területét, a többi könyvtártól eltérő belső szolgálatát. A könyvtartan és politika elméleti művelői azonban egészen a legutóbbi időkig megfeledeztek erről a könyvtár-típusról, úgy, hogy pl. a MILKAU által szerkesztett nagy kézikönyvben pár szót kap csupán; LADEWIG a berlini Reichstag és Landtag könyvtáiról, mint negyedfokú tudományos könyvtárakról emlékezik meg (ide sorolja például az egyetemi könyvtárakat is) s valóban megállapításai nagyban és egészen helytállóan a fejlődés bizonyos fokát már elért parlamenti könyvtárakat illetően, — egyébként legfeljebb, ha a hatósági könyvtárakkal együtt, mint szakkönyvtárakról történt róluk említés. Ez annyival inkább különös, mert mint látni fogjuk, Európában ma már ezt a könyvtár-típust közel 30 fejlődő és életképes közép-könyvtár képviseli.

Ezek a könyvtárak a XIX. század folyamán a nyilvános diskusszió elvén alapuló parlamentárizmussal együtt fejlődtek; együtt az emberi fejlődésbe s az intellektus hatalmába vetett hittel, együtt a demokratikus társadalommal.

Csak futólag emlékezünk meg az 1800-ban alapított washingtoni Library of Congressről, amely szerény parlamenti könyvtárból a könyvtári célokra hatalmas összegeket áldozó Egyesült Államok többmillió kötetet számláló, pompás palotában elhelyezett nemzeti könyvtára lett. A továbbiakban kizárólag az európai parlamenti könyvtárakra leszünk tekintettel. Az 1933. évi Minerva 27 olyan könyvtárt tart nyilván, amelyek parlamenti

könyvtáraknak minősítendőek. Néhány adatot közlünk: a francia képviselőház könyvtára 1796-ban alakult — állománya 300.000 kötet. Az olasz képviselőház könyvtára (1848) 300.000, a berlini Reichstag könyvtára (1872) 265.000, a francia szenátus könyvtára (1818) 250.000, a görög képviselőház könyvtára (1875) 250.000, a belga parlament könyvtára (1843) 150.000, az olasz szenátus könyvtára (1848) 148.000, a magyar országgyűlés könyvtára (1866) 1933. év végén 138.740 kötetel rendelkezett (ma több, mint 150.000 kötetet számlál állományában). Több, mint 120.000 kötetből áll a berlini s a müncheni Landtag s a stockholmi Riksdag könyvtára — rendkívül gyorsan fejlődött a hatalmas budgettel dolgozó prágai parlamenti könyvtár, amelynek ma már több mint 90.000 kötete van, valamint a helsinki parlamenti könyvtár is, hasonló kötetszámmal. (A belgrádi parlamenti könyvtárnak 3.500 kötete van s a bukaresti parlamenti könyvtárra vonatkozólag adatokat nem tartalmaz a Minerva említett évfolyama.) Meg kell emlékeznünk végül az itt tárgyalt típushoz tartozó Népszövetségi Könyvtárról (1920) is, amely fejlődésének mértékével az összes európai parlamenti könyvtárakat felülmúlva, 1933-ban, 13 évi fennállás után, már 150.000 kötetet tart nyilván.

Ezeket a könyvtárakat abból a célból alapították, hogy a törvényhozóknak, törvényhozói munkájának gyakorlása közben segédeszközöket szolgáltatassanak, amint egy kedvelt hasonlat mondotta: a parlamenti viták fegyvertárát képezzék. Elsősorban törvénytarakat és rendelettárat szereztek be, amihez járult kezdetről fogva az eleinte időről-időre, majd rendszeresen megállapított budget mértéke szerint a jogi és történeti anyagnak gyűjtése is. Abban az arányban, ahogy az állami beavatkozás mértéke nő, bővül természetesen a parlamenti könyvtárak gyűjtési területe is. A fokozódó kívánalmaknak annál könnyebben tudnak eleget tenni, mert a saját költségvetésüket önmaguk megállapító parlamentek, különösen, ha az elnöki méltóságot könyvszerető és könyvpártoló személyiség tölti be, könnyen elő tudják teremteni a fedezetül szolgáló összegeket. Idővel ingyen jutnak a hivatalos kiadványokhoz, örökségképen megkapják egyik-másik politikus rájuk hagyott könyvtárát; majd az 1886. évi és 1923-ban megerősített és kibővített brüsszeli egyezmény csere-

viszonyt létesít a parlamenti nyomtatványok gyűjtésének lehetővé tétele céljából az egyes parlamenti könyvtárak között. Végül van parlamenti könyvtár, amely a kötelezpéldány előjogában is részesül, (amelyet természetesen a nyomtatványok egész területére vonatkozólag nem vesz igénybe), míg a többiek, ennek megszerzését most iktatják törekvéseik sorába. (Magyar törvények: 1922 : XX. tc., 1929 : XI. tc., 9300/1935. V. K. M. R.)

A pár évtizedes könyvgyűjtés eredményeképp ezekben a könyvtárakban olyan nagy értéket képviselő könyvanyag van együtt, amely egyfelől más könyvtárakban egyáltalában nem található meg, másfelől olyan cél szempontjai szerint gyűjtetett, amelynek elsőrendű kulturális jelentősége van minden államon belül. Megtalálhatók elsősorban minden országnak saját törvény és rendelettárai, országgyűlési nyomtatványai, a multa vonatkozólag is a lehető legnagyobb teljességre való törekvéssel. Hivatalos lapok gyűjteményei, költségvetések és zárszámadások, külföldi államoknak a csereviszony útján megküldött nyomtatványai (amelyek egyébként, kivéve egy pár vezető állam nyomtatványait, elsősorban törvénytárait és költségvetéseit, legnagyobb-részt holt anyagot képviselnek — s a feldolgozás, még azokban a könyvtárakban is, ahol ez a leggondosabban történik, csak egész külsőleges lehet, míg a tartalmi feldolgozásról már az anyag nagyságára s a támasztott nyelvtudási igényre való tekintettel is le kell mondani). A felsorolást folytatva: diplomáciai okmánytárak, a Népszövetség kiadmányai, a Smithsonian Institution által küldött sokoldalú gazdag anyag; ezeken kívül a közjog és közigazgatásjog egész anyaga (különös figyelemmel kísért részproblémák: parlamenti jog, választójog stb.). Nemcsak az egyes nagyobbjelentőségű törvények magyarázatos kiadásai, hanem a jogtudomány egész területe, a társadalomtudományok, a történelem, de ezenkívül a filozófiai tudományok reprezentatív művei is. A politikai és társadalmi mozgalmak irodalmát szükségképen itt kell találunk, a demokratikus fejlődés ideje alatt azért, mert ennek a rendszernek meggyőződése szerint egyik párt sem volt a politikai bölcsesség kizárólagos birtokában, a totális állam parlamenti könyvtárában pedig, hogy az ellenséges ideológiák ismerete mellett könnyebben lehessen azokkal szemben a küzdelmet felvenni. A felsorolásból kitűnőleg

ezek a könyvtárak gyűjtenek mindent, ami szellemtudomány, a jogi és társadalmi tudományok különös előnyben részesítésével, sőt a technika mai fejlettsége és az egész modern életet meghatározó döntő befolyása mellett szükségképen még technikai munkák is egyre inkább helyet kérnek maguknak a parlamenti könyvtárakban. Ez a gyűjtés természetesen a leggondosabb válogatást igényli, mert hiszen csak az egy évi német könyvtermelés a jogi és államtudományok területén, 1928-ban kiszámított átlag szerint 35.000 márkát tett ki.

Amidőn a parlamenti könyvtárak helyét a többi könyvtárak rendszerében ki akarjuk jelölni, tisztában kell lennünk azzal, hogy az így nyert megállapítások a parlamenti könyvtárakra általánosságban érvényesek s minden egyes könyvtár csak valamely adott állam összes kultúrintézményeinek funkcióösszefüggéséből érthető meg maradéktalanul. Az élő és ható könyvtárak típusokba osztása — különösen az olvasóközönséghez és tudományos világhoz való viszonyában — egyfelől kultúrszociológiai, másfelől szellemtörténeti feladat. A könyvtárak valamely általános, illetőleg részleges tudományos vagy művelődési cél szellemében gyűjtött és rendezett olyan könyvgyűjtemények, amelyek rendszerint a cél szelleme szerint dolgozó könyvtárnokok közvetítésével állanak a hozzájuk forduló rendelkezésére. A sajátos cél szolgálatában a könyvtárnok könyveket válogat, gyűjt, feldolgoz, megőriz, előkészít és olvastat, — az olvasó az olvasás tényével s az abból folyó haszon (tudományos adat, ismeretszerzés, művelődés, lelki nemesedés) által hat a cél teljessége irányában, másfelől pedig a maga igényeivel, magatartásával irányítja a könyvtárnokok munkáját. Ez az azonos cél szellemében való egymásrahatás teszi ki a könyvtár életét. Van tehát egy cél, amelynek a könyvtár egész életét irányítania kell, ez határozza meg végső fokon közönségéhez és a többi kulturális intézményhez való viszonyát is. Van tehát egy olyan könyvanyag minden könyvtárban, amely nemcsak „ott van“, hanem oda tartozik, ott kell lennie, számítanak rá, hogy ott legyen, — van igazi olvasó s a cél szolgálatának hivatás tudatában élő könyvtárnok, — van igazi használata a könyvtárnak, a kitűzött cél szerinti. Ezeknek a tényezőknek időnkénti szerencsés konstellációja adja minden könyvtár végső létokát és értelmét.

A parlamenti könyvtárak a XIX. század folyamán kifejlődött nemzeti államok központi politikai könyvtárai — a kifejezést KIRSCHNERnek, a Reichstag főkönyvtárnokának tanulmányából veszem — s mint ilyenek, elsősorban az őket fenntartó, a törvényhozói hatalmat jelentő, a legfőbb politikai irányítást gyakorló parlamentek, — azután pedig valamely adott nemzet problémáinak megértését, jobb jövőjét irodalmilag munkálóknak s végül e törekvéseket utólag elméletileg feldolgozóknak könyvtárát képezik. Míg egy nemzeti könyvtár elsőrangú feladatának a nemzet könyvanyagának múzeális megőrzését tekinti, vagy egy nyilvános közkönyvtár a közművelődés céljait szolgálja, addig a parlamenti könyvtár célja, hogy valamely nép politikai életének, társadalmi problémáinak megértéséhez, jobb politikai berendezésének, vagy egyes kérdések jogilag való szabályozásának céljaihoz anyagot szolgáltasson, a törvényhozás s a politikai irányítás előjogait gyakorlók számára. Ez az a legmélyebben fekvő cél, amelynek már nemcsak a parlament, hanem az állam is csak eszköze. S ez a magyarázata, hogy a könyvtárak a parlamentárizmus intézményének háttérbe szorítása ellenére is tovább fejlődnek, amint azt Róma és Berlin példája igazolja.

Ezzel a meghatározással túlhaladtuk azt az álláspontot, amint hogy a tényleges fejlődés is rég túljutott rajta, amely a parlamenti könyvtárakat kizárólag a törvényhozók s a legszűkebb értelemben vett törvényhozás céljait szolgáló könyvtáraknak tekinti. A jogi könyvtár, — a legtágabb értelemben vett, elméleti és gyakorlati politika tudományos szakkönyvtárává fejlődött, amelynek feladata egyben a legmagasabb értelemben vett politikai műveltség céljait is szolgálja. Az előző elgondolás még hitt az ad hoc törvényhozó lehetőségében, ez utóbbinak alapján az a meggyőződés él, hogy az igazi törvényhozónak állandó, soha nem szűnő éberséggel kell nemes értelemben vett politikai beállítottságú szellemiségét ápolnia s állandó táplálékkal ellátnia. Ennek a célnak a szolgálatában mindaddig lesz minden kultúrállamon belül hivatása tudatában munkálkodó könyvtár, amíg egy nép politikai sorsáról maga akar gondoskodni és ehhez a művéhez fel akarja használni az emberi tudást is.

Az így kitűzött feladat értelmében gyűjti minden parlamenti könyvtár azokat a műveket is, amelyek más államoknak (népeknek) hasonló törekvéseit tárgyalják, mert mint példák, azokból okulnia kell az egyre jobban összefüggő és egybefonódó Európában. Így az egyes parlamenti könyvtárak elsősorban azt a könyvanyagot tartalmazzák, amely saját államuk politikai berendezkedéseit, törvényeit, népeit, politikai és társadalmi törekvéseit, stb. tárgyalja (köteles példány fontossága). Másodsorban az egy kultúrkörön, politikai hatószférán belül lévő államok hasonló tartalmú könyveit. Így ezek a teljes tudományos gondossággal gyűjtött és feldolgozott könyvtárak együtt, elsőrangú forrásanyagot tartalmaznak az európai államok jog- és alkotmány-, politikai és diplomáciai történetét kutatók számára.

Ha valaki túlságosan tágnak vagy elvontnak találná a fenti célkitűzést, úgy azt kell felelnünk, hogy valamely intézmény szellemi meghatározó elvének felkutatása nem merülhet ki a logificatio post facta igénytelen szerepének vállalásában, hanem a csak organikus, reflexió nélküli fejlődés bizonyos pontján meg kell kísérelnie a különletet igazoló, az arra jogosító legmélyebb lényegnek feltárását, az abból folyó kötelezettségek levonását. A fenti megállapításon az a tény sem változtat, ha egyes parlamenti könyvtárak az itt kijelölt célnak akár az anyagi eszközök, akár a megfelelő személyzet hiányában vagy a fejlettség még kisebb foka következtében nem tudnak teljes mértékben megfelelni, mint ahogy nem változtat az sem, ha olvasóik nem ezen fentjelzett rendeltetése szerint használják.

Ennek a központi politikai könyvtárnak egész belső könyvtári politikáját és szolgálatának berendezését legszűkebb olvasó közönségéhez a parlament (a törvényhozó testület) tagjaihoz való viszonya határozza meg. A szolgálatot elsősorban a lehető gyorsaságra való törekvés jellemzi. Ebből a célból a könyvtártechnika legmodernebb elvei szerint kell dolgoznia, hogy a könyveszerzés és feldolgozás gyorsaságát minél inkább fokozza. A parlamenti könyvtár olvasójának a legújabb könyvanyagra van munkája közben szüksége s a jó parlamenti könyvtárnak naponként várja azt a legújabb könyvet, amelyik lényegest mond valamilyen égető politikai vagy társadalmi problémát illetőleg,

vagy legalább valamilyen részproblémának jobb jogtechnikai megoldásához segíthet hozzá.

A rendelkezésre álló könyvanyag gazdagabbá tétele céljából a csereviszony fejlesztésén és javításán kívül azért törekszik, — más okokat is figyelmen kívül hagyva — a köteles példányok előnyének megszerzésére, mert így valamely népnek összes politikai megnyilatkozásai együtt lesznek ezekben a központi politikai könyvtárakban, e területen nem kell a legjobbat keresve válogatnia, hanem mindent együtt őrizhet gyűjteményében. Másfelől ezáltal megoldást nyer a szépirodalmi művek gyűjtésének problémája is, ami azért fontos, mert különösen az utóbbi időkben megvolt a hajlandóság annak a politikai hatékonyságnak és társadalmi jelentőségnek lebecsülésére, amelyet a szépirodalom jelent.

A parlamenti könyvtárak (így a németbirodalmi, a szász, magyar, görög, stb.) különösen a háború előtti időkig adtak ki értékes nyomtatott katalógusokat, amelyeket azonban a háború óta egyre inkább felvált, — különböző, vita tárgyát képezhető okokból is — a havonként vagy nagyobb időközönként megjelenő, sokszor csak litográfiai úton előállított szaporulati jegyzékek kiadása.

Az olasz parlament kiadásában, de nem kizárólag annak szerkesztésében megjelenő 2—3 vaskos kötetből álló *Bolletino* minden félév végén nem csupán a beszerzett új könyvek címjegyzékét adja, hanem a könyvtárba járó folyóiratokat is kicédulázza, — beszámol az elmúlt félév jelentősebb politikai eseményeiről, egész részletesen az olasz törvényhozásról, valamint bő ismertetés keretében a jelentősebb államok legújabb, rájuk nézve érdeklő törvényhozásáról. A francia parlamenti könyvtár szerkesztésében és kiadásában megjelenő *Bulletin*, betűrendes tárgyi címszók alatt dolgozza fel a fontosabb külföldi államok törvényeit és rendkívül gondosan a currens folyóiratok és napilapok cikkeit is.

Ezek a kiadványok bizonyásagai annak, hogy a parlamenti könyvtárak olvasóikhoz való viszonyaikban nem elégszenek meg azoknak a feladatoknak gondos ellátásával, amelyek a könyvtár rendeltetéséből folynak, mint amilyenek a könyvtárt érdeklő új könyvanyag legteljesebb gonddal való figyelemmel

kísérése, az olvasóktól kapott kisebb és nagyobb meghatározott feladatok gyors ellátása, vagy a tárgyalás alá kerülő törvényjavaslatok előkészítése stb., hanem ezeken kívül céljának tekinti egyre fokozódó mértékben olyan dokumentációs anyag gyűjtését, bibliográfiai munkálatok elvégzését, publikálását, amelyek lehetővé teszik a törvényhozás tagjai számára a külföldi parlamentek munkájának állandó figyelemmel kísérését is.

A vázlatosan említett feladatokon kívül, a politikai művelődés eszméjét szolgálja akkor, amidőn anélkül, hogy passzív könyvtári politikáját feladná, felhasználva azt a személyesebb természetű viszonyt, ami egy nem nyilvános könyvtár tisztviselői és olvasói között van, igyekszik az érdeklődők figyelmét az érdeemesnek tartott könyvekre felhívni. Annak a ténynek felismeréséből kifolyólag viszont, hogy az egyes könyvtárakban az olvasók túlnyomó százalékban az utolsó tíz év könyvanyagát veszik igénybe, amely jelenség fokozottan érvényesül a mondottakból kifolyólag a parlamenti könyvtárakban, célszerű a legújabban beszerzett könyveket bizonyos időn keresztül a kézi-könyvtárban megfelelő módon kiállítani, hogy az olvasók azokat kézbevehessék s ne csak címek alapján legyenek az új beszerzésekről tájékoztatva. (Nem tekinthető azonosnak a szabadpolc rendszerrel, különböző okokból!)

A Madridban és Barcelonában 1935. évben tartott második nemzetközi könyvtárügyi és könyvészeti kongresszus elhatározta, hogy megszervezi a parlamenti könyvtárak nemzetközi állandó bizottságát, amely hivatva lesz arra, hogy az egyes parlamenti könyvtárak vezetői között állandó kapcsolatot létesítsen közös problémák megtárgyalása céljából. Ez a bizottság, mely a szakkönyvtárak albizottságának egyik alcsoportja, kérdőívvel fordult az összes parlamenti könyvtárhoz, amelyben különböző szükségesnek tartott javaslatokat terjesztett elő. Felvetette azt a kívánságot, hogy a kisebb államok könyvtárai minden ülészak végén adjanak ki a törvényhozás munkájáról francia nyelvű összefoglaló áttekintést, mint amilyet Csehszlovákia és Lengyelország (újabban Románia) máris ad ki, lehetőleg azonos formátumban és a mutatók szerkesztési elvének egyformasága mellett. Szükségesnek tartja a népszövetségi könyvtárnak, mintegy központi parlamenti könyvtárrá való fejlesztését, ahol az egyes

parlamentek kiadványai hiány nélkül meg lennének. Szorgalmazza, hogy a hivatalos kiadványokról nyomtatott jegyzék jelenjen meg és azokat összpontosítva árúsítsák. Szükségesnek jelenti ki, hogy a parlamenti könyvtárak az általános adminisztrációtól teljesen elválasztva, mint tudományos intézmények a törvényhozó testület közvetlen ellenőrzése alá kerüljenek.

Legtöbb figyelmet érdemel az említett albizottságnak a jogi dokumentáció egységesítésére vonatkozó javaslata. Ez a terv abból a megfontolásból indul ki, hogy az egyre nagyobb terjedelművé váló, állandó pótlásokkal ellátott törvény- és rendeletanyagot áttekinteni ma már jóformán lehetetlen. Éppen ezért egy olyan jelzési módot kellene lehetőleg az összes államokban azonosan keresztül vinni, amelynek alkalmazása mellett ugyanazon szám alatt együtt lenne valamely kérdésre vonatkozó egész törvényanyag, a legújabb éppúgy, mint az előzmények. A hivatalos lapban pl. minden törvény vagy rendelet kapna egy szisztematikus számot s az egyes törvényekről készült azonos formátumú különlenyomatokra csoportonként elő lehetne fizetni. Ideális megoldás volna, ha ezek a későbbi kiegészítő lapok valamelyik kérdés teljes kodifikációjához csatlakoznának (javasolják egyebek közt a hivatalos lapok és törvénytárak formátumának normalizálását is), amennyiben pedig ez nem volna lehetséges, az első lap felsorolná a kérdéses jogterület akkori állását s a lapok az ellenőrzés megkönnyítése céljából folytatólag lennének számozva.

Parlamenti könyvtáraknak a hatósági könyvtárakhoz (miniszteri könyvtárakra kell elsősorban gondolnunk) való viszonyát vizsgálva, elsősorban helyesbbíteni kell az eddig általánosan elfogadott azt az osztályozást, amely a parlamenti könyvtárakat a hatósági könyvtárak közé sorolta, bár kétségtelen, hogy nagyon sok rokonvonás van közöttük. Az elnevezésben rejlő pontatlanságtól eltekintve (a parlament nem hatóság), amint látjuk, a parlamenti könyvtárak, bár tudományos szakkönyvtárak, de rendkívül átfogó érdeklődéssel és gyűjtési területtel: politikai szellemtudományi könyvtárak. A hatósági könyvtárak kifejezetten szakkönyvtárak, amelyek egy szűk területre irányítják figyelmüket stb. (A különbségek felsorolását mellőzve még csak egyet emelünk ki: a német hatósági könyvtár pl. aktív: olvastat.

A hatóság tisztviselői közt a fontosnak tartott új könyvek, vagy folyóirat cikkeket az illetékes fórum körözteti, amelynek elolvasását az illető tisztviselőnek a kísérő aktaszerű fedőlapon igazolnia kell.) E könyvtártípus egyébként különösen Németországban rendelkezik nagyértékű képviselőkkel s így érthető, hogy ott a parlamenti könyvtárak és a hatósági könyvtárak megkísérelték az együttműködés szabályozását. Munkaközösségeket (Arbeitsgemeinschaft) alakítottak a birodalmi, a porosz, a szász, majd az ő példájuk alapján az osztrák hatósági, illetőleg parlamenti könyvtárak, anélkül azonban, hogy különösebb eredményt el tudtak volna érni. Az osztrák munkaközösség éppen ezért hamar meg is szűnt és helyére egy lazábban szabályozott együttműködés lépett a parlamenti könyvtár, a közgazdasági és társadalomtudományi anyagot gyűjtő könyvtárak között. Annyi kétségtelen, hogy a parlamenti könyvtáraknak érdeke a minisztériumi könyvtárakkal való együttműködés, amit egy példával illusztrálhatunk. A parlamenti könyvtár nem vásárolja meg pl. egy vámtarifa-tárgyalás alkalmával a külföldi államok vámtörvényeit és tarifáit, hanem a parlamenti tárgyalások idejére azokat kölcsön kéri a vonatkozó hatósági könyvtártól. Ilyenmódon mentesül rendkívül költséges könyvek megvásárlásától, amelyeket később állandóan kiegészíteni úgy sem tudna s így azok, mint kísértékű holt anyagok, hevernének a magazin állványain. A hatósági könyvtárakkal való együttműködés előfeltétele természetesen, már amennyiben valamely államon belül azok fenntartása vagy felállítása szükséges és feladataikat már meglévő könyvtárak ellátni nem tudnák, hogy azok a kor színvonalán álló modern könyvtárakká fejlődjenek.

Bár a parlamenti könyvtárak nem nyilvános könyvtárak, nem zárkoznak el attól, hogy kutatók igénybe vegyék gazdag könyvanyagát. Az egyes könyvtárak szervezeti szabályai szerint a parlament tagjain kívül a könyvtár ingyenes látogatására igényt tarthatnak minisztériumi tisztviselők, bírák, egyetemi tanárok, más könyvtárak tisztviselői s majdnem mindenütt könyvtárigazgatói engedély alapján azok, akik igazolni tudják, hogy kutató munkájukhoz anyagot csak a parlamenti könyvtárban találhatnak. A porosz Landtag könyvtára például 18 ülőhelyes nyilvános olvasót tart fenn azért, hogy doktori disszer-

tációikat író egyetemi hallgatók a szükséges jogi munkákhoz hozzáférhessenek. A nyilvánosság problémáját a parlamenti könyvtáraknak a fejlődés bizonyos fokán egyre nagyobb gondal kell figyelnie és megoldania. Az olvasóközönség, amely helyet kér a parlamenti könyvtárakban, hivatkozik arra, hogy ezek a könyvtárak közpénzekből gazdagodtak és jogot formálnak azok használatára. Másfelől ezen formai érvelésen kívül rámutat arra, hogy bizonyos anyaghoz csak a parlamenti könyvtárakban juthatnak hozzá. Nyitott kapukat döngöztetnek. — Maga az intézmény, amely valamikor „hivatal“ volt csupán, szerény eszköz egy fel nem ismert és át nem élt cél szolgálatában, — a fejlettség egy bizonyos fokát elérve maga is törekszik arra, hogy olvasói legyenek, könyveit minél többen és a legarravalóbb közönség olvassa. Erre készíti fentebb ismertetett sajátos célkitűzése is. Előrelátható azonban, hogy a parlamenti könyvtárak politikájának irányításában két elgondolás fog ütközni, két könyvtárnok-típus fogja a maga igazát vitatni, az egyik, amelyik azt mondja, hogy a parlamenti könyvtárak kizárólag a törvényhozók rendelkezésére állanak és egy megfelelő időben kézbeadott könyv haszna igazolja azt a politikát, amely az intézmény minden energiáját maradéktalanul a törvényhozók szolgálatába állítja. A másik elgondolás szerint a parlamenti könyvtár a törvényhozás szolgálatát is jobban tudja ellátni, ha a nagyobb közön-séggel való érintkezés következtében elevenebb lesz és erejét naponként jelentkező könyvtári problémák megoldásával gyakorolni és fejleszteni fogja. Az nyilvánvaló, hogy a fokozottabb nyilvánosságra való törekvés mellett sem szabad soha elhomályosulni annak a ténynek, hogy a parlamenti könyvtárak első-sorban a törvényhozás számára rendeltettek s így a nyilvános-ság korlátozásának azonnal be kell következnie, amidőn valami-lyen érdek (például az épület biztonsága) azt követeli. Ezeket a korlátozó intézkedéseket természetesen a legteljesebb tapintat-tal kell foganatosítani, mert hogy egy adattal szolgáljunk arra vonatkozólag, milyen kényes probléma a könyvtárak és olvasó-közönség közötti viszony, utalunk arra, hogy például vannak, akik a parlamenti könyvtárt azért nem kívánják igénybe venni, mert nem szívesen látogatnak olyan könyvtárt, ahol ők magu-kat másodosztályú olvasóknak érzik. Ez az olvasóközönség

homogeneitásának problémája a könyvtárpolitika szempontjából s a mi esetünkben például érveket szolgáltathat a nyilvánosság kiterjesztése ellen. A megoldás azonban egyszerű: a nyilvános olvasók teljes elkülönítése.

Természetes, hogy egy parlamenti könyvtár nem csinálhat propagandát nyilvános olvasója számára. Az egyetlen helyes út az lehet, ha könyvtárak, tudományos intézetek, egyetemi tanárok odaküldik azokat a kutatókat, akik számára a kutatási anyag legjobban a parlamenti könyvtárakban van együtt. Aktívabb könyvtárpolitikát annyiban folytathatnak ezek a könyvtárak, hogy könyvtárnokaik résztvesznek az egyes tudományos társulatok életében, esetleg folyóiratok szerkesztésében, ami által könyvtáron kívül is módjuk van azt a szerepet betölteni, amelyet *Ortega y Gasset* a mai kor könyvtárnokának kijelölt: olvasatni és egyben válogatni, szűrőnek lenni a könyvek áradata és az olvasóközönség között. Mondani is felesleges, hogy ezt a munkáját is éppúgy, mint egész könyvtárnoki hivatását a napi politikától teljesen távol kell végeznie.

Végül természetes, hogy ezek a politikai központi könyvtárak az egyes országok fontosabb problémacsoportjaival kapcsolatos dokumentációs munkába bevonhatók, ott felhasználhatók. Konkrét feladatok felsorolását mellőzve, hangsúlyoznunk kell azonban a felesleges és semmi különösebb jelentőséggel nem bíró bibliográfiák elszaporodását látva, de saját viszonyainkat is szem előtt tartva, hogy nemzeti kulturális érdek e téren is az azonos törekvéseknek a leghivatottabb intézmény körül való csoportosítása, mert egy célnak több rokonintézmény által való művelése, ha az nem irányítottan történik, az erők szétforgácsolását, nem pedig az eredmény sokoldalúságát és gazdagságát jelenti. Ez a terv nélküli munka ma már könnyebben elkerülhető, amennyiben könyvtárakról van szó, mint a múltban, mert nem indokolatlan optimizmus annak megállapítása, hogy a könyvtárak közötti vetélkedést egyre inkább egészséges és szolidáris együttműködésre való készség váltja fel.

TRÓCSÁNYI GYÖRGY.

Irodalom.

- LADEWIG, PAUL: Politik der Bücherei. Leipzig, 1912.
- LADEWIG, PAUL: Die Bibliothek der Gegenwart. Leipzig, 1923.
- MILKAU, FRITZ: Handbuch der Bibliothekswissenschaft. Hrsg. von —. II. Bd. Bibliotheksverwaltung. Leipzig, 1933.
- MÜLLER, HUGO: Behördenbibliothek. Hrsg. von —. Berlin, 1925.
- FUCHS, WILHELM: Juristische Bücherkunde. 3., abermals stark verm. u. verb. Aufl. d. „Juristischen Literaturführers u. bibliographische Technik für Juristen“. Linz a. d. Donau, 1928.
- PREDEEK, ALBERT: Das moderne englische Bibliothekswesen. Leipzig, 1933.
- VORSTIUS, JORIS: Grundzüge der Bibliotheksgeschichte. Leipzig, 1935.
- Library of Congress and its activities*, The—. Washington, 1926.
- HEADICAR, B. M. A manuel of library organization. London, 1935.
- ORTEGA Y GASSET: Der Beruf des Bibliothekars. Europäische Revue, 1935.
- TOBOLKA, ZDENEK v.: De quelques problèmes relatifs aux bibliothèques parlementaires. Rapport préparé pour le IIe Congrès international des bibliothèques et de bibliographie.
- Comité des bibliothèques parlementaires —: I—IV. Résolution. Madrid, 1935.
- I—II. rapports de la Commission Provisoire pour la Rationalisation de la Documentation Juridique.*
- Actes du Comité International des Bibliothèques.* 8me Session Madrid—Barcelone 19—20, 30 mai 1935. La Haye, 1935.
- Minerva.* Jahrbuch der gelehrten Welt. 31. Jg. 1933. 1. Abt. 1—2. Bd. Berlin—Leipzig, 1933.
- Minerva-Handbücher.* Erg. zu „Minerva“, Jahrb. d. gelehrten Welt. 1—2. Bd. Berlin—Leipzig, 1929, 1932.

A FALUSI NÉPKÖNYVTÁRAK.*

Ha a könyvtárakat a legcélszerűbbnek látszó felosztás szerint egyetemes vagy nemzeti jellegű tudományos könyvtárakra, szakkönyvtárakra és közművelődési könyvtárakra különítjük, akkor a legutóbbi csoportnak, vagyis a közművelődési könyvtáraknak bizonyos válfajaiban ismerjük föl a népkönyvtárakat.

Népkönyvtár és közművelődési könyvtár csak név- s legfeljebb fokozat szerint különbözik egymástól. Az elnevezésbeli különbség pedig már csak azért se tévessen meg senkit, mert mind külföldön, mind hazánkban legalább tízféle elnevezés használatos a szóbanforgó fogalom megjelölésére. Ipari államokban munkáskönyvtáraknak, agrárállamokban gazdakönyvtáraknak nevezik őket. Egyes államokban, mint például Belgiumban a „bibliothèque publique“ kifejezés használatos, nehogy a „populaire“ jelző esetleges pejoratív értelmezése visszatartsa e könyvtárak használatától az értelmiséget, mert a népkönyvtári olvasó nem jelent szükségképen népi olvasót. Röviden tehát: a népkönyvtár gyűjtőfogalom. A közművelődési könyvtárak legszélesebbkörű kiágazásait értjük alatta, amelybe munkáskönyvtár, gazdakönyvtár, egyesületi, ifjúsági, levante- és gyermekkönyvtár, valamint vándorkönyvtár egyaránt beletartozik.

A népkönyvtáraknak, a kultúraterjesztés ez eddig kevésbé ismert, szerény eszközeinek jelentősége a világháború utáni másfél évtizedben nyomult előtérbe. A népkönyvtárügy már több mint egy évszázados multra tekinthet ugyan vissza, de mai lendületét és helyzeti energiáját kétségtelenül a háború utáni tömegszervezeteknek, a nemzeti gyökereket vert közösségi gondolatnak köszönheti. Elég az olasz Dopolavoro-szervezetre vagy a

* A m. könyvtárosok és levéltárosok országos kongresszusán 1936. október 3-án tartott felolvasás.

németországi népművelési szervezetekre utalunk. Nálunk ez egyetemes áramlat legfőbb kulturális eredményeit, az 1920-as évek derekán, 5000 új népiskola felépítése és ugyanekkor az iskolán kívüli népművelés állami megszervezése jelenti.

Hazánkban a népkönyvtári gondolat — közművelődési könyvtárak formájában — a múlt század utolsó negyedében jelentkezett. Vidéki kultúregyesületeknek, falusi olvasóköroeknek tagjaik részére beszerzett könyvgyűjteményei képviselik a kezdetet. 1882-ben a községek hivatalos felszólítást kaptak népkönyvtáralapításra. Az állam mintegy felülről jövő nyomással igyekezett siettetni a túlkényelmesen terjeszkedő közművelődési mozgalmat. Társadalmunk azonban nem bizonyult elég nagykorúnak ahhoz, hogy közművelődésének e nagyfontosságú alapjait magától megteremtse. Végül az államnak kellett kezébe vennie a népkönyvtárak ügyét s az 1897-ben létesített Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa és Felügyelőisége szervezetében a népkönyvtári mozgalomnak is országos keretet adott. A MKOT a világháborúig 1457 népkönyvtárt alapított. Működésével egyidőben a földművelésügyi minisztérium is foglalkozott népkönyvtárak felállításával, amennyiben 1898-ban gazdasági jellegű népkönyvtárakat kezdett létesíteni és 1913-ig 3815, átlag 120 kötetből álló, gazdasági könyvtárt alapított. Mindezekon kívül a honvédelmi minisztérium is létesített népkönyvtárszerű gyűjteményeket a honvédlegénység és az altiszti olvasókörok részére. Az országon kívül élő magyarság népkönyvtári ellátását a Julián Egyesület végezte s végzi ma is dicséretesen.

A világháború nemcsak hogy lezárta, hanem valósággal elszöporté ezt a periódust. Az elszakított területekkel a népkönyvtárak ezreit veszítettük el; ami megmaradt, a háborús zavarok és az idegen megszállások következtében úgyszólván használhatatlanná vált.

1923-ban a vallás- és közoktatásügyi minisztérium a népkönyvtári szervezetet új alapokra fektette. Megszüntette a MKOT-t és a népkönyvtárügyet az ugyanazon évben létesített iskolán kívüli népművelés közvetlen gondozásába utalta. Ez alapítja és fejleszti, a törvényhatósági iskolán kívüli népművelési bizottságok közreműködésével, a népkönyvtárakat és a régiek

töredékes könyvállományát — amennyire lehet — ismét használatba helyezi. 1927-ben a VKM. mintegy 650.000 pengős befektetéssel 1500 új népkönyvtárt állított fel. Ezeknek száma máig 1629-re emelkedett. Az 1500 népkönyvtár szétosztása a vármegyék és városok nagyságához s lakosságának lélekszámához mért arányban történt, elsősorban azonban a falvakat és tanyákat juttatta népkönyvtárakhoz. Az új népkönyvtárak négy típusra oszlanak, úgymint: nagy, közép, kis és tanyai könyvtárakra. Jellemében valamennyi azonos, csak a könyvek színvonalja és kötetszáma tekintetében van köztük különbség. Ma a kötetszám az egyes típusok szerint: 360, 250., 210 és 200. — Ugyancsak a kultuszminisztérium, illetőleg annak népművelési ügyosztálya alá tartoznak a MKOT által alapított népkönyvtárak maradványai, továbbá a közművelődési és ifjúsági körök könyvtárai. — 1925-ben a Földművelésügyi Minisztérium, háborúelőtti könyvtáraitól lemondva, újból megkezdte gazdakönyvtáralapító tevékenységét. A gazdakönyvtárak száma ezidő szerint 1227.

Rátérve a népkönyvtárügy legfőbb problémáira, az *alap: a népkönyvtári országos hálózat*, első tekintetre kedvezőnek tűnik föl. Hiszen csupán az 1629 új népkönyvtárt és 1227 új gazdakönyvtárt számlálva, 2856 népkönyvtárral rendelkezünk. Tekintve, hogy Csonka-Magyarország 3400 községből áll, népkönyvtári szempontból mindössze 550 helység látszik ellátatlannak, ezekben viszont régi népkönyvtárt vagy közművelődési könyvtárt feltételezhetünk. Sajnos, a valóságban sokkal kedvezőtlenebb a helyzet. Tudni kell ugyanis, hogy az 1629 új népkönyvtár mindössze 1280 község ellátottságát jelenti, mert a nagyobb községekben, városokban és tanyaközpontokban több népkönyvtár van elhelyezve. Figyelembe veendő, hogy a régi népkönyvtárak és egyesületi könyvtárak kötetszám tekintetében rendkívül szegényesek, tartalom tekintetében pedig erősen elavultak, ezeket tehát alig lehet amazokkal egy kategóriába vonni. A földművelésügyi minisztérium újalapítású gazdakönyvtárai csak részben tekinthetők teljes népkönyvtáraknak, mert nagyobbik felük csupán mezőgazdasági szakkönyvekből áll és ezek is a többi népkönyvtártól függetlenül létesítettnek, igen sokszor azokkal azonos helységeken. Ilyen körülmények között

nem csoda, ha községeink több mint felerészben népkönyvtári szempontból még mindig ellátatlanok. Olyan államban, amely teljesen kiépített népkönyvtári hálózattal bír, a kétféle alapítás nem okozhat gondot. Am létesüljenek újabbnál-újabb népkönyvtárak ugyanazon községekben, minél több jó könyv árad a falvakba, annál inkább megtermékenyül ama bizonyos szellemi ugar. Mi azonban ettől az eszményi állapottól még nagyon messze vagyunk! Elsőrendű fontosságú volna tehát végre-valahára a népkönyvtáralapítás ügyét közös nevezőre hozni, s az országos hálózat céltudatos kiépítését biztosítani. A kérdés racionális rendezése leginkább a megvalósítás előtt álló népművelési törvénytől remélhető. Addig is, amíg a végleges rendezés megtörténik, kívánatosnak látszik, hogy a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete a népkönyvtárakkal való foglalkozást a legszorosabban kapcsolja be munkaprogramjába.

Mínthogy a népkönyvtárak egységes központi igazgatásának ügye ezideig rendezetlen, a népkönyvtárak legfőbb gondja pedig a kultuszminisztériumra nehezedik, e főhatóság átmeneti megoldással igyekszik előbbre vinni az említett feladatot. Evégből 1935 őszén országosan bevezette az úgynevezett vándorkönyvtár-intézményt, amely hazánkban nem egészen ismeretlen, mert annakidején a MKOT is létesített vándorkönyvtárakat, továbbá a fővárosban és néhány törvényhatóság területén az újabb időkben is működtek ilyenek. A vándorkönyvtár — mint köztudomású — kisebb, rendszerint 30-tól 100 kötetig terjedő könyvgyűjtemény, amely ládába, szekrénybe foglalva, vagy pedig külön e célból berendezett kocsira, esetleg autóra felszerelve (ez az úgynevezett bibliobus), a kulturális gócpontoktól távol eső falvak, tanyák, telepek lakóit szabályos időközökben megfelelő olvasmányokkal látja el. A hiányos népkönyvtárhálózatú államokban a vándorkönyvtárak igen jól beváltak és nagy népszerűségekre tettek szert. Európa számos államában meghonosodtak (Németország, Ausztria, Olasz- és Franciaország, Belgium, Dánia, Lengyel- és Oroszország stb.). A svájci Bibliothèque pour Tous szervezete nem egyéb, mint néhány nagy központból irányított vándorkönyvtár-hálózat. De találunk vándorkönyvtárakat az Északamerikai Egyesült Államokban, Mexikóban, Japánban és Indiában is.

A hazai vándorkönyvtár-szervezet lényege a következő: A kultuszminisztérium elrendelte a népkönyvtárak szépirodalmi anyaga egy részének, a még 1927-ben adományozott, tehát azóta már kellőleg kiolvasott szépirodalmi könyveknek (könyvtáranként kb. 80—90 kötet) a könyvtárakból való kiemelését; ezt a könyvanyagot a népkönyvtárak a szomszédos, könyvtárilag ellátatlan két-három község, tanya vagy telep rendelkezésére kötelesek bocsátani egy-egy évi használatra.

Mivel a népművelés, illetőleg közművelődés céljait a szépirodalommal együtt az ismeretterjesztő művek is szolgálják, amelyeket azonban állandó használatuk miatt eredeti letéti helyükről elmozdítani, vagyis vándorkönyvtárrá átszervezni nem lehet, — egyidejűleg megkezdődött a népkönyvtárral még nem rendelkező községeknek úgynevezett törzskönyvtárral való felszerelése. A törzskönyvtár kb. 50 kötetnyi, kizárólag ismeretterjesztő művekből álló válogatott könyvsorozat, amely a könyvtártalan községekben nyer állandó elhelyezést s a tisztán szépirodalmi jellegű vándorkönyvtárak kiegészítéséül szolgál. Más kedvezőbb és gyorsabb megoldás híján tehát az lesz a hazai népkönyvtárhálózat kiépítésének módja, hogy mindenekelőtt könyvtártalan községeink szereltessek fel törzskönyvtárakkal s mindaddig, míg ezek a törzskönyvtárak többéves gyarapítás után a teljes népkönyvtári szintre nem emelkednek, e községek lakosságát a vándorkönyvtárak látják el szépirodalmi olvasmánnyal. Ha tudjuk, hogy egy törzskönyvtár 150 pengőbe kerül, míg ezzel szemben egy teljes népkönyvtár könyveinek beszerzési ára mintegy 450 pengő, könnyű kiszámítani, hogy a vázolt elgondolással országos népkönyvtári hálózatunkat éppen háromszor kevesebb idő alatt lehet kiépíteni, mint teljes könyvállományú népkönyvtárak létesítése esetén. Így is előreláthatólag 12—14 évi rendszeres munkára van szükség.

Itt merül fel a népkönyvtárak anyagi bázisának és fenntartási költségeinek kérdése. Mily módon teremtik elő az egyes államokban a népkönyvtárak létesítéséhez és fejlesztéséhez a szükséges anyagi eszközöket?

A legtöbb országban a népkönyvtárak felállítása állami és hatósági szervekből indul ki, de az állam rendszerint csak kezdeményező lépést tesz vagy kisebb-nagyobb támogatást nyújt;

a népkönyvtárak továbbfejlesztése már inkább a közületek (városok, községek, közművelődési és könyvtáregyesületek, ipari vállalatok stb.) vállaira hárul. Legszerencsésebb helyzetben azok az államok vannak, amelyekben külön e célból létesített törvény karolja fel a népkönyvtárakat. Eddig öt európai államnak van népkönyvtári törvénye, ezek a törvényhozás éve szerinti sorrendben: Csehszlovákia 1919, Belgium 1921, Finnország 1928, Dánia 1930 és Svédország 1930.

Sajnos, a mi társadalmunkban sokkal kevesebb a mecénási hajlam, hiszen éppen a társadalom részvétlensége miatt terheli a népkönyvtárak ügyének gondozása is az államot. Mégis, újabban az állami központi támogatáson kívül maguk a közületek is kiveszik némileg részüket az anyagi hozzájárulásban, minthogy a törvényhatósági népművelési bizottságok rendeletileg köteleztettek arra, hogy a népművelési célokra rendelkezésükre álló összegek bizonyos hányadát népkönyvtáralapításra és fejlesztésre fordítsák. Örvendetesek az így elért eredmények, de azért még mindig csak szerény kezdetnek tekinthetők.

A szervezeti kérdések körvonalazása után szólanunk kell még népkönyvtáraink *könyvállományáról, működéséről és szemlézeti problémáiról*.

A népkönyvtárak hivatása — a közművelődés céljainak megfelelően — az, hogy a legfontosabb elméleti és gyakorlati ismereteket népszerű feldolgozásban a legszélesebbkörű olvasóközönséghez juttassák, azokat terjesszék és elmélyítsék, továbbá, hogy ezt a közönséget nemesen szórakoztató, nevelő értékű olvasmányokkal ellássák. Újalapítású népkönyvtáraink állománya arányosan oszlik ismeretterjesztő és szépirodalmi művekre. Az előbbi felöleli a tudományok és ismeretek legfőbb területeit, az utóbbi a magyar szépirodalom válogatott termését foglalja magában, de emellett a külföldi szépirodalom számos értékével is találkozunk itt magyar fordításban.

A népkönyvtári alapanyag összeállítása megközelítőleg sem okoz annyi gondot s nem kíván annyi körültekintést, mint a további gyarapítás, mert azt már egy leszűródött könyvkészletből lehet összeválogatni. A további gyarapítást azonban a napi könyvtermés kavargó áradatából kell kihalászni, szigorúan ügyelve a népkönyvtárak sajátos szempontjaira. Nincs nagyobb

veszedelme egy könyvtárnak, mint az esetlegességeknek kiszolgáltatott gyarapítás. Az ilyen könyvtárt menthetetlenül utóléri az elszürkülés, beporosodás, a lassú, de biztos halál. Ezenkívül számos közművelődési, valláserkölcsi, társadalmi és nemzetnevelési szemponttal kell számolni a népkönyvtárak könyvellátásánál. A veszélyeket elkerülendő, általában mindenütt csak szakemberek vagy bizottság által előre megbírált és alkalmasnak talált könyvekkel szabad gyarapítani a népkönyvtárakat. Az alkalmas műveket tájékoztatásul jegyzékbe foglalják. Nálunk a multban GULYÁS PÁL magyarázatos „Népkönyvtári címjegyzéke“ végezte, ma pedig a kultuszminisztérium hivatalos népkönyvtári címjegyzékei végzik ezt a feladatot. Újabban egyre általánosabbá válik az a gyakorlat, hogy a népkönyvtári szervezetek igazgatási központjai maguk gondoskodnak megfelelő kiadványok iratásáról és kibocsátásáról. A népkönyvtári könyvellátásnak aránylag ez a legszerencsésebb megoldása, mert ily módon a népkönyvtárak nincsenek kiszolgáltatva a napi könyvtermelés és könyvpiac esetlegességeinek és a kényszerbeszerzéseknek. Így rendkívül eredményesnek bizonyult legfőbb népművelési szervünk azon kezdeményezése, hogy „*A Magyar Népművelés Könyvei*“ c. alatt ismeretterjesztő kiadványsorozatot indított meg. De mind a mai napig hiányzik egy olyan kiadványsorozat, amely ugyanezen ismereteket s egyúttal a válogatott szépirodalmi olvasmányokat olcsó füzetekben, mintegy „nemes ponyvaként“ juttatná el a nép legalsó rétegéhez, az olvasók százezres tömegeihez. A népművelés munkásai hosszú idő óta érzik egy ily vállalat égető hiányát s meg vannak róla győződve, hogy az már nem késhet soká. A vállalathoz persze majd írók is keltenek, akik nemcsak az egyszerű ember lelkét ismerik, hanem azt a rendkívül kényes rezonanciát is, amelyet a kultúra alacsonyabb lépcsőin szokott kiváltani a nyomtatott betű...

A népkönyvtár annál eredményesebben tölti be kulturális és ezzel szinte egyenrangú szociális hivatását is, minél alkalmasabb helyiségekkel rendelkezik. Ebből a szempontból egyes államok mintaszerű helyzetben vannak. Angliában, Németországban, Japánban s másutt a népkönyvtárak saját hajlékukban nyernek elhelyezést, külön olvasóteremmel és folyóirat-olvasóval. Ezekkel szemben a legtöbb államban, így Franciaországban, Ausztriá-

ban és nálunk is, a népkönyvtárak iskolák, hivatalok (község-háza) vagy egyesületek vendéglátására vannak utalva. Legtöbb helyen a népkönyvtár: egyetlen állvány vagy szekrény, a katalógus: egy füzetbe írt könyvjegyzék. Hazánkban 2626 kultúrház és kultúrterem található ugyan, de ebből igen kevés alkalmas a könyvtári igények kielégítésére. A megfelelő helyiséghiány az oka annak is, hogy népkönyvtáraink folyóiratokat nem járathatnak, minthogy a kurrens folyóiratokat a közönség csakis olvasóteremben használhatja. Így tehát népkönyvtáraink használata kizárólag a könyvkölcsönzésre szorítkozik. Itt említem meg, hogy a könyvtári órák mindenütt a lakosság szabadidejéhez igazodnak és hogy népkönyvtáraink használata kezdettől fogva díjtalan, ami nem minden államban általános, például Ausztriában sem. De nálunk, falusi népünk nagy szegénysége miatt, a legcsekélyebb díjfizetési kötelezettség teljesen elnéptelenté a könyvtárakat.

A felsorolt bajok és akadályok ellenére népkönyvtáraink használata élénk, forgalmuk örvendetes. Az újalapítású népkönyvtárak 1934—35. tanévi forgalmi statisztikájából kiemelem a következő adatokat: 1616 új népkönyvtárunk 408.616 kötetes állománya 747.101 kötetes forgalmat ért el, vagyis a kötet-állomány 1·8-szoros kihasználását, ami megfelel a nyugateurópai átlagnak. A könyvtárakat 259.859 olvasó látogatta, ami az ország lakosságának közel 3%-át jelenti. (Németországban a falusi lakosság népkönyvtári részvétele 5—10%.) A legolvasottabb művek a világháborúra vonatkozó munkák, útleírások, gazdasági és történelmi művek, a szépirodalomban Jókai, Gárdonyi, Gulácsy.

Utoljára maradt, bár nem utolsó kérdés, a népkönyvtárak kezelőinek ügye. Népkönyvtáraink kezelői nagyrészt a tanítóság köréből kerülnek ki, ritkábban pap, jegyző, gazdaegyleti titkár a kezelő. Teendőiket a rendeleti úton kiadott Népkönyvtári szabályzat előírása alapján végzik, hol önként, hol hivatali megbízásból vállalva a munkát, többnyire díjtalanul, mert csak néhány törvényhatóság van abban a helyzetben, hogy a legszebb sikert elért néhány népkönyvtárkezelőt évente nagyon szerény (mintegy 50—100 P) jutalomban részesítse. E könyvtárkezelők a könyvtári jártasságot szinte kizárólag gyakorlat útján szerzik

meg; azonban némi könyvtártani ismeretet az évenként tartani szokásos népművelési előadóképző-tanfolyamokon is elsajátítanak. Nyilvánvaló, hogy a népkönyvtárak fejlődése és általában a könyvtárügy szempontjából is rendkívül fontos és kívánatos, hogy a kezelők a jövőben a könyvtártan elemeit elsajátítva foglalják el ezt a tisztséget, és természetesen némi javadalmazásban is részesüljenek. A Szellemi Együttműködés Nemzetközi Intézete a népkönyvtárakról szóló egyik kiadványában (Bibliothèque populaire, megjelent 1933-ban) igen szépen világítja meg a népkönyvtárkezelők munkájának jelentőségét: „A népkönyvtárnak nemcsak értéke függ a könyvtárostól, hanem létezése is. Láttunk elpusztulni népkönyvtárakat, nem a közönség közönye, hanem a könyvtáros hozzánemértése miatt. A népkönyvtár kezelője valóságos társadalmi hivatást tölt be. Az olvasót, vele fennálló közvetlen kapcsolatában, meg kell értenie, ízlését, gondolkozását pedig vezetnie és nevelnie kell. Reá vár az iskola szerepének folytatása, mert igen gyakran ő az egyedüli szellemi irányítója az olvasónak. Javasolja a kiadvány, hogy úgy, mint Belgiumban, célszerű volna minden államban bevezetni a tanítóképzők tanmenetébe a könyvtártani alapismereteket s a tanítóképezdei növendékeket tanulmányi idejük alatt a városi közkönyvtárakban bizonyos könyvtári előismeretekkel ellátni, mert a legtöbb népkönyvtárkezelő közülük kerül ki.

Igaz, hogy a könyvtárosképzést mindenekelőtt tudományos könyvtáraink számára kell megoldani, de a feladatok sorából a népkönyvtári kezelők képzésének problémája sem zárható ki. (Egyelőre persze csak rövid kurzusokra gondolok.) A könyvek szeretetére, a könyvtárak megismerésére, használatára és megbecsülésére ők tanítják, ők vezetik rá a legszélesebb körű tömegeket. Várhatjuk-e a könyvtári gondolat elmélyülését, ha nem gondoskodunk olyan társadalomról, amely a könyv és a könyvtár — illetőleg az ezekből kisugárzó magasabbrendű szellem — megbecsülésében nevelkedett?

A népkönyvtárak, közművelődésünk e szerény, de jelentős műhelyei, nemcsak segítőtársai, hanem alapjai lehetnek ennek a kívánatos fejlődésnek.

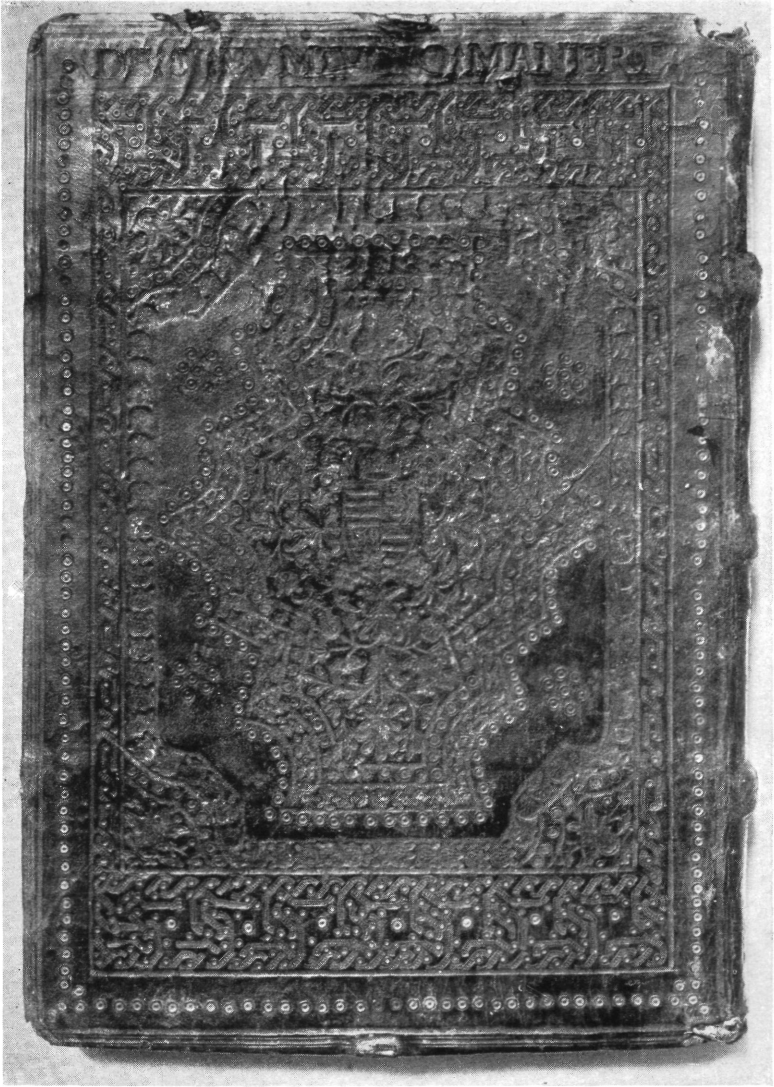
BISZTRAY GYULA.

A MAGYAR NEMZETI MŰZEUM ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRÁNAK BESSARION- CORVINÁJÁRÓL.

Nem mindennapi kézirattal gyarapodott az Orsz. Széchényi Könyvtár 1936-ban, mikor is csereképen megszerezte FARAGÓ JÓZSEF antiquáriustól a nagymultú és nagynevű göttweigi bencés kolostor tulajdonában volt Corvin-kódexet, mely BESSARION kardinálisnak (1403—1472) három theológiai művét tartalmazza. És pedig a magyarázatokat SZT. JÁNOS evangéliumához, „*De ea parte evangelii ubi scribitur si eum volo manere, quid ad te*“ címmel, — az „*Epistola ad Graecos*“ című művet, mely a görögöket a római egyházzal való únióra biztatja, — s végül az Oltáriszentségről szóló dogmatikai tanulmányt, melyben szintén azt bizonyítja, hogy görögök és rómaiak lényegében egy tant vallanak az Eucharistiára vonatkozóan. Legújabb Corvin-kódexünk nem tartozik MÁTYÁS királynak a művészi becsű, vagy pompás kiállítású, tehát külsejükkel értékes könyvei közé. Az egyszerűbb, a budai könyvtár könyvkötő-műhelyében készült barna bőrkötésű típushoz tartozik, melynek pergamenje és írása, főképp miniatúrája jelentéktelen. Egyszerűbb piros-kék-zöld-fehér színben tartott és aranyozott címlap-iniciáléiban, díszítményeiben nincs más figurális ábrázolása, mint a címet tartó két putto. A címlap margóit az ismert flórenzi indatafonat ornamens díszíti. Corvina-voltát kellőképen igazolja a mindkét bekötési táblára rápréselt magyar címer (négy mezőre osztott pajzs, a jobb felső és bal alsó mezőben a magyar pólyás címerrel, a bal felső és jobb alsó mezőben a cseh oroszlánnal), s még sokkal inkább a címlap alsó margójára festett magyar címer (Bibliotheca Corvina, Bpest, 1927. p. 78., no. I/a): négy mezőre osztott pajzs, a jobb felső mezőben és a bal alsó mezőben a magyar pólyás címerrel, a bal felső és jobb alsó-

A Bessarion-Corvina cmlapja.

A Bessarion-Corvina kötésének hátsó táblája.

ban a cseh oroszlánnal, a szív pajzsban MÁTYÁS hollós családi címerével, valamint a bal margó közepére miniált hollós családi címerrel.

Érdekesebb a kódex tartalma és írójának, BESSARION kardinálisnak személye miatt. JOHANNES BESSARION sokoldalú, jelentékeny tudós: humanista, teológus, filozófus is volt, amellet kiváló egyházpolitikus, a görög és római egyházak úniójának híve és harcosa, ki a flórenzi zsinaton (1439) — bár csak elvben — létre is hozta a két egyház egyesülését, anélkül azonban, hogy ez egyezménynek a gyakorlatban bármi jelentősége is lett volna, vagy akár csak a két egyház közötti áldatlan és Konstantinápoly-nak mohamedán kézre jutásával megpecsételt versengést és gyűlölséget megszüntetni tudta volna. Az únió előfeltétele lett volna BESSARIONnak, a görög embernek főcéljához, a török elleni védelemhez.

BESSARION az únió érdekében nemcsak politikailag és diplomáciailag dolgozott, hanem a tudomány fegyvereivel is, és elméletben is ki akarta mutatni, hogy a két egyház között dogmákban sincs különbség, nemcsak a török elleni küzdelem nagy és súlyos kérdésében. Már t. i. a régi görög egyházatyák és a latin egyház tanításai között. Főképen DAMASCENUSRA, NAZIANZI SZT. GERGELYRE, ARANYSZÁJÚ SZT. JÁNOSRA, NAGY BASILIUSRA hivatkozik, s érdekes, hogy mindez írók, ill. egyházatyák egyes művei megvannak a Corvinának még máig is fennmaradt maradványai között is. (NAZIANZI SZT. GERGELYÉ csak említésből ismeretes. Bibl. Corvina. Bpest, 1927. 26, 80, 81. ll.) Jelölül annak, hogy MÁTYÁS teológiai kérdések iránt is érdeklődött, amit különben egy róla szóló s GALEOTTO által fenntartott anekdóta is bizonyít.¹

A BESSARION-Corvina jelentőségét növeli az a tény is, hogy MÁTYÁST — ezek szerint — érdekelhette a két egyház viszonya is, és érdekelhették a keleti egyház tanai is, és pedig nem csupán az únió — a hathatós török elleni védelem előfeltétele — miatt. Hiszen hazánkban már ekkor is nagyszámban laktak a keleti egyház hívei, nem is szólva a balkáni kapcsolt területek tisztán

¹ Ld. HORVÁTH JÁNOS: Az irodalmi műveltség megoszlása. Bpest, 1935. 120—121. és HUSZTI J.: Platonista törekvések Mátyás udvarában. Minerva, 1925. 44—45.

orthodox lakosságáról. A görög, balkáni egyházak követőinek problémája már NAGY LAJOSnak is sok gondot okozott. Kétségtelen, hogy BESSARION műveinek nemcsak írójuk politikai és egyházpolitikai jelentősége, s nem is csak az antik filozófia kutatásában (ARISTOTELES—PLATO vitában) szerzett nagy érdemei¹ nyitottak utat MÁTYÁS könyvtárába. Legutóbb HORVÁTH JÁNOS mutatott utat arra, hogy hogyan lehet a Corvinákat tartalmi szempontból is felhasználni a magyar irodalom- és általában szellemtörténeti kutatáshoz. Ezen az úton még igen sok eredmény kecsegtet, s ha a művészettörténet az utóbbi félszázad — CSONTOSI által kezdeményezett — munkásságában a Corvina-kutatás külső tanulmányozását a tudomány mai színvonalán — legalább is egyidőre — le is zárta, a tartalmi szempontokból való feldolgozás előtt még sok munka áll. Mert MÁTYÁS az ő könyveit nem külsejükért, legalább is nemcsak külsejükért gyűjtötte: hiszen még a fennmaradt darabok között is több a dísztelen, művészetileg mit sem jelentő darab a díszesnél, pláne művészi becsűnél. Szöveg-emendáció pedig van a legdíszesebb Corvinákban is, pl. a Múzeum (modénai) SZT. JEROMOS-kódexében is, s a Bécsből kapott PHILOSTRATOS-kódexben is. Jelülül annak, hogy tulajdonosaik, olvasóik előtt, ezen díszkéziratoknak tartalma, szövege is fontos, nem csak illuminációk. Kivétel talán csak a misekönyvek, s egyéb egyházi szerkönyvek, melyek egy királyi könyvtárban valóban csak dísz tárgyak lehettek. Ámbár nem lehetetlen, hogy MÁTYÁS érdeklődött az egyházi szertartások iránt, ismerni akarta legalább a misekönyvnek szövegét, s nem csupán a fényes illuminációk vallásos tárgyú képeiből kívánt vallásos ihletet nyerni, ami pl. a sokszor olvashatatlanul apróbetűs Biblia pauperumok, horae-k feladata. Ezek gyűjtésénél vallási és művészi gyűjtő szempontok egy úton haladnak.

Igaz, a XV. századbeli könyvtermelés díszkézíratainak, de az egyszerűeknek is szövege — ez eléggé ismeretes — ma, előttünk több szempontból értéktelen. Mindenekelőtt, ha a modern filológiai módszerek követelményeinek megfelelő, helyes, az eredetihez legközelebb álló szöveget akarjuk helyreállítani és ki-

¹ Ld. HORVÁTH i. m. 131—132. és HUSZTI i. m. Minerva, 1924. 165. kk. ll. és passim.

adni, s általán a legjobb, a leghívebb szöveget tanulmányozni. A modern kutató előtt — legyen az valamely klasszikus auktor műve, vagy valamely középkori scholasztikus tudósé —, nincsen is más cél, mint ilyen, helyes szövegek tanulmányozása. Azonban már a humanizmus történetének, a magyar klasszika filológia történetének, vagy általán a középkori írásművek történetének és az európai és magyar szellemtörténetnek kutatói előtt bírhat — úgy véljük — némi jelentőséggel az is, hogy micsoda szövegekben olvasták, illetőleg minő szöveggé rekonstruálták a humanisták bálványozott mintaképeik, az ókori görög-latin írók, vagy a XVI. század nagy vallásharcai megelőző évtizedek theológusai a középkori egyházatyák és írók műveit, vagy a Bibliát! Az „érték-telen“ szöveg vádja a Corvinák tanulmányozását tartalmi szempontból úzó kutatók előtt csupán ezek között a korlátok között áll meg.

Teljesen eslesik ez a vád a BESSARION-Corvinával szemben. BESSARION e három műve nemcsak egykorú a kéziratral, hanem a kéziratban MÁTYÁS címere alatt a címlapnak mind az alsó, mind a bal margójára festett, jelenleg is látható címer alatt világosan kivehető egy másik címer, mely piros mezőben arany kettős-keresztet ábrázol, felette bíborosi kalappal. Minthogy ez BESSARION címere volt, kétségtelen, hogy kódexünk BESSARION tulajdonában volt. Kétségtelen tehát az is, hogy a szöveg az ő intencióinak megfelelt, vagyis a leghelyesebb szövegnek tekinthető. A kódex tartalmát képező, már fentebb leírt művek oly problémákat tárgyalnak, melyek a XV—XVI. század fordulóján nemcsak a tudományos, hanem vallási, egyház- és profán-politikai küzdelmeknek középpontjában állottak. Ezért került kiadásra is a görögökhöz írt levél és az Eucharistiáról szóló értekezés, és pedig 1513-ban, éppen írójuk nagy tekintélye, s a művek aktuálitása miatt. A kiadást kódexünknek, az akkor még a budai könyvtárban lévő, s onnan, mint a kiadás bevezetése mondja: „Alsó-Pannónia poros könyvtárából előkutatott“ Corvinának szövegéből készítette ÁGOSTON olmützi prépost, II. ULÁSZLÓ királyunknak, aki egyúttal cseh király is volt, Budán működő cseh kancelláriájának alkancellárja. Ő küldte el a kódexet is, vagy talán másolatát (?) VADIANUSnak, ez a strassburgi SCHURER-féle könyvnyomtató-műhelynek, s az 1513. december havában a sajtót el-

hagyott BESSARION-kiadás szövege — ez kétségtelenül megállapítható a kézirat és a nyomtatvány szövegének összehasonlításából — híven követi Corvinánk szövegét. Sőt annak emendációit is, pl.: ff. 31, 31^r, 33. A kódex már 1530-ban FABER JÁNOS bécsi püspök birtokában volt, mint arról FABER közismert exlibrise az első bekötési táblában és a 2. beiratlan f. bejegyzése tanuskodnak. Tehát a kódex a budai könyvtárban maradt a kinyomtatás után is, mert FABERhez, I. Ferdinánd titkárához Budáról, bizonyára a király ajándékából kerültek a Corvina darabjai. Tőle — többi könyveivel — a bécsi egyetem Szt. Miklós collégiumának könyvtárába került, s valószínűleg innen közvetlenül a göttweigi bencésekhez.

A kódex leírása, egyúttal mutató az Orsz. Széchényi Könyvtár középkori kéziratának leíró katalógusából, mely rövidesen, remélhetőleg már a folyó év őszén sajtó alá kerül. Felkérjük a középkor, s a kéziratok tanulmányozóit, hogy e leírásra, tehát a katalógusra vonatkozó észrevételeiket az Orsz. Széchényi Könyvtár kéziratтарыval közölni szíveskedjenek. Minden kifogást vagy egyéb észrevételt köszönettel veszek.

438. Membr., saec. XV., ff. 56 + 1, 28,5 × 20 cm. — Lit. init ornam. — H. — Tegum. saec. XV.

ff. 1—17. „*Bessarionis episcopi thuscolani cardinalis nicaeni, de ea parte evangelii, ubi scribitur si eum volo manere, quid ad te.*“ Text.: *Cum nuper sacrum euangelium Iohannis euangeliste in eius festiuitate latine legeretur × quid ad te : tu sequere me. Finis Deo gratias Amen. Leonardus Job scripsit.*“ (Migne; P. G., CLXI., 623—640.)

f. 17' vacuum.

ff. 18—26. „*Bessarionis... epistola ad graecos.*“ Text.: „*Bessarion... Voluissemus profecto dilecti fratres x fruamur eterna. Amen. Finis Deo gracias. Amen. Leonardus Iob scripsit.*“ (= Migne; P. G., CLXI., 481—490, et: Bessarionis Oratio de Sacramento Eucharistiae... Eiusdem Epistola ad Graecos. Argentorati, ex aedibus Schurerij, Men. Decemb. An. D. M. D. X. III., — cf. notam Epistolae ad Graecos adiunctam „*Ex libro syncerae fidei transcripta, qui in Bibliotheca Budensi,*

Pannoniae inferioris habetur, Cura Augustini Moravi, viri doctissimi.“

f. 26'. vacuum.

ff. 27—55'. „**Bessarionis**... *de sacramento eucharistiae & quibus verbis christi corpus conficiatur. [S]acrum diuinumque est eucharistie mysterium x non erubescant.*“ (= Migne; P. Gr., CLXI., 493—526. — cf. ed. cit., — cf. notam citatam.)

Prov.: Italia, Florentia. — Poss: Cardinalis Bessarion. (Cf. arma eius sub illis Matthiae I. regis Hungariae.) — Matthias I. (Corvinus) rex Hungariae. (Cf. arma eius in marginibus f. 1.-i. = Bibl. Corvina. Bpest, 1927, p. 78, no. I/a, et ambobus tegumentis impressa = ibid., p. 79, no. XIV/a. — Jos. Faber, episcopus Vindobonensis. (cf. schedulam, impressam, interiori parti tegumenti anterioris adglutinatam an. 1540.) — Bibl. Collegii s. Nicolai studii Vindobonensis, (cf. schedulam citatam, et notas ff. 2 et 56: „*Liber est . . . Doctoris Joannis Fabri, Episcopi Viennensis proprijs & non Episcopatus peccunijs emptus, & post mortem ipsius in bibliothecam collegij suj Diuj Nicolaj ad usum inhabitantium studentum & studiosorum iuxta suam ordinationem collocandus. Actum X. Januarij Anno a Christo nato M. D. XL. Ex singulari mandato ex proprio ore ipsius . . . Episcopi Viennensis. Christophorus Seyfrid.*“ — (Cf. etiam: Aschbach, Jos.; *Gesch. d. Wiener Universität. Wien, 1888, Bd. III., p. 55, nota 2. et pp. 314—322.*) — Monasterium O. S. B. Gottwicense. (cf. sigillum eius ff. 1, 2, et 56 impressum.) — Jos. Faragó. — *Kézirattári Növ. Nap. 1936, 1.*

BARTONIEK EMMA.

KI VOLT AZ ELZEVIREK MAGYAR RESZPUBLIKÁJÁNAK KOMPILÁTORA.

Több mint háromszáz éve, 1634-ben jelent meg Leydenben az ELZEVIREKnek — Bonaventurának és Ábrahámnak — méltán híres nyomdájában a *Respublica et Status Regni Hungariae* című könyvecske, mint a *Reipublicae* gyűjtőcímű vállalkozás egyik darabja. Mint a Magyar Könyvszemlében ezt a különben közismert tényt GULYÁS PÁL egy ízben erről a vállalkozásról már megírta: „a reszrepublikák nagyrésze régebben megjelent művek újra való, néha változatlan, de igen gyakran módosított (rövidített, új adatokkal, sőt egész fejezetekkel bővült) lenyomata; egy másrészük ellenben különböző munkák kivonataiból összeállított kompiláció. A kompilátor nincs mindig megnevezve.”¹ A magyar Reszpublika kompilátora több mint három évszázadon át megőrizte névtelenségét. Nem fedte fel személyét sem GULYÁS, sem az ELZEVIREK nyomdai és kiadói tevékenységével behatóan foglalkozó CH. PIETERS, A. WILLEMS és É. RAHIR.² HANER GYÖRGY már 1798-ban tisztázta, hogy a magyar Reszpublika kompilátora milyen forrásokból merített. Rámutatott arra, hogy a könyvecske minden egyes fejezete, sőt még a bevezető verstöredék is, idegen

¹ GULYÁS PÁL: Az Elzevirek Reszrepublikái és rokonkiadványok a M. N. Múzeumban. M. Könyvszemle. 1912. 115. l.

² PIETERS, CHARLES: *Annales de l'imprimerie Elsevirienne, ou Histoire de la famille des Elsevier et de ses éditions.* Gand, 1881., WILLEMS, ALPHONSE: *Les Elzevier Histoire et annales typographiques.* Bruxelles, 1880., RAHIR, ÉDUARD: *Catalogue d'une collection unique de volumes imprimés par les Elzevier et divers typographes Hollandais du XVIIe siècle.* Paris, 1896.

írók szellemi terméke s a névtelenség jótékony homályába húzódtott kompilátor FILITZKI, REICHERSDORFF, WERNHER, ENS, ARTHUS és SCHOEDELIIUS szövegét vette át. A könyvecske tartalmának ismertetése után HANER meg is bélyegezte a kompilátor eljárását, írván, hogy a kompilátort, aki a szerzők nevét oly gondosan elhallgatta, semmiképen sem lehet a csalárd plágium vádja (a turpissimo plágii [!] crimine) alól felmenteni.¹ A plágium vádja is közel másfél évszázados már, csak a vádlott személye maradt tovább is ismeretlen. A következőkben azonban — úgy vélem — sikerül a kompilátor három évszázados inkognitóját lelepleznünk.

Az ELZEVIREK reszpublikái mindig mint nyomdatermékek érdekelték a közönséget és a kutatókat is s belső értékük soha nem került a közelebbi érdeklődés homlokterébe. Ezzel magyarázhatjuk azt is, hogy, bár a magyar Reszpublika maga szolgáltat útmutatást arra nézve, hogy miként találhatunk rá kompilátora személyére, ezt az útmutatást eddig senki sem hasznosította. Eredetiben idézzük ezt a kiindulási pontot, az A₂ jelzetű levél verzóján található s a könyv olvasójához intézett rövidke, névtelen bevezetést:

„Post Germaniam absolutam, Candide Lector, Descriptionem, Historiam, et Statum Regni Hungarici nunc damus. Quae tria in ejusmodi operibus necessario conjungenda putamus. Repetere enim non libet quam frugifera quamque salubris sit cognitio rerum, cujus eximia quidem pars commemoratio tum antiquitatis, tum recentiorum saeculorum, hoc est, memoriae temporum, locorum, hominum, rerum gestarum. Rerum autem, quae hic dicuntur, veritatem aliorum autorum fide praestamus. Laborem ergo hunc nostrum acceptum omnibus futurum non dubitamus. Brevi, si vitam nobis Deus et otium fecerit, accuratissimam REGNI BOHEMICI descriptionem procudemus, ne quid hic amplius desiderent harum rerum studiosi.“

Összegezzük fenti szöveg tanulságait. A bevezetés névtelen szerzője elmondja, hogy miután bevégezte Germaniát, most a magyar királyság leírását, történetét és állapotát adja. Majd hangoztatván a mult ismeretének gyümölcsöző hasznát s büszkélkedvén hitelességével, azzal végzi, hogy kilátásba helyezi a cseh királyság leírását is, még pedig rövidesen, ha arra az Isten neki életet és időt ad.

¹ HANER, GEORG: De scriptoribus rerum Hungaricarum et Transsilvanicarum saeculi XVII. Cibinii, MDCCXCVIII., II. köt. 91. l.

Ha feltételezzük, hogy ezt az előszószzerű bevezetést nem a nyomdász-kiadó, hanem a kompilátor írta, akkor feltételezzük ezzel azt is, hogy a német, a magyar és a cseh kötetnek ugyanaz a szerzője, illetve kompilátora. Valószínűsíti ezt a feltevést az a külső körülmény, hogy mind a *Respublica et Status Imperii Romano-Germanici*, mind a *Respublica et Status Regni Hungariae*, mind a *Respublica Bohemiae* egyazon évben, 1634-ben látott első ízben napvilágot.

Azonban bárki felhozhatja azt az ellenvetést, hogy az idézett szöveg nem a kompilátornak, hanem a két ELZEVIR-rokonnak a bevezető szózata s kiadói tevékenységük legközelebbi eseményeit jelenti be. Ez az ellenvetés igen tetszetős is lenne, ha nem cáfolná meg egy figyelemreméltó körülmény. A német-római birodalommal foglalkozó kötetnek ugyanis két ilyen előszószzerű ajánlása, illetve bevezetése van. Az első szabványos ajánlás KÁROLY LAJOS pfalzi gróf, római szentbirodalmi választófejedelem, bajor herceghez. Ennek aláírói ELZEVIR BONAVENTURA és ÁBRAHÁM. A másik bevezetés pedig az olvasóhoz szól, mint a magyar kötetben is. Ennek a magyar kötet szövegénél alig valamivel hosszabb bevezetésnek stílusa arra vall, hogy a két szövegnek azonos a szerzője. Ebben a szövegben is előfordul, hogy a harmadik kötetet arra az esetre ígéri a névtelen szövegező: „*si vitam Deus et otium fecerit*“.

Alig hihető, hogy ha ennek a második bevezető szövegnek is a nyomdász-kiadók volnának a szerzői, ne írták volna azt alá akkor, midőn az első bevezető szöveget, az ajánlást aláírták. De alig hihető az is, hogy a nyomdász-kiadók következetesen az életüktől és ráérő idejüktől tették volna függővé, hogy kiadói tervüket meg tudják-e valósítani. Ezt egy annyira megalapozott és ebben az időben oly folyamatosan működő vállalatnál, mint az ELZEVIREKÉ, nem tételezhetjük fel. Itt a vállalat valamelyik tulajdonosának a halála nem befolyásolhatta a tervbe vett művek megjelenését.

Nem hihető, hogy a szöveg nyomdai gondozója, a korrektor írta volna a magyar és a német Reszpublika elé a két egyező stílusú s lírai hangulatú bevezető szöveget, mert hiszen a korrektor ráérése és élet-halála szintén nem olyan körülmény, amely bizonyos tervbe vett kötetek megjelenését elodázhathatná.

Kiadni készült művek megjelenését az ELZEVIR-nyomdában csak az akadályozhatta meg, ha a szerzőt akadályozta meg halála, vagy másirányú elfoglaltsága a kézirat elkészítésében.

De van egy olyan külső körülmény, amely arra mutat, hogy a német és a cseh kötetnek tényleg egyazon ember volt a szerzője, illetve kompilátora. A német kötetet ELZEVIREK — mint láttuk — KÁROLY LAJOS pfalci grófnak ajánlották. A cseh kötetet annak szerzője a rajnai pfalci grófságból cseh királyi méltóságra jutott FRIGYES két fiának, RUPERT és MÖR pfalci grófoknak, bajor hercegeknek ajánlotta.

A cseh kötet szerzőjét ismerjük. Meg van nevezve a címlapon (*Respublica Bohemiae* A. M. PAULO STRANSKII *descripta*) és odaírta a nevét az ajánlás alá is: M. PAULUS STRANSKY. A cseh nemzeti érzéséért száműzetésben bolyongó STRANSKYT meleg hódolat fűzte a pfalci házhoz, ahhoz a dinasztiahoz, amely vállalkozott másfél évtizeddel előbb arra, hogy a cseh szabadságmozgalom élére álljon s amely maga is majdnem annyit vesztett emiatt, mint a cseh nemzet. Ha nem STRANSKY írta volna a német kötetet, aligha ajánlották volna az ELZEVIREK a német kötetet oly német választófejedelemnek, aki a pfalci ház tagja volt.

A magyar és német kötetnek egy kézből származó bevezetőszövegét — szerintünk — csak a kötetek szerzője írhatta. Abból a körülményből pedig, hogy a magyar, német és cseh kötet egyazon évben jelent meg s hogy a német és cseh kötet egyaránt a pfalci ház tagjainak van ajánlva, arra következtettünk, hogy a három könyvnek tényleg egyazon ember a szerzője. De van még egy külső támpontunk arra nézve, hogy megerősödjünk azon feltevésünkben, amely szerint a magyar és a német kötetnek egyazon ember a szerzője, helyesebben a kompilátora. Az ELZEVIREK reszpublikái ugyanis, ha nem egy ember eredeti művét tartalmazzák, hanem kompilációk, akkor közölni szokták a kompilált szövegrészek eredeti szerzőjét. Azonban a névtelenül megjelent német és magyar Reszpublika kompilátora egyaránt elhallgatja forrásait mind a német, mind a magyar kötetben.

Pontosan felsorolja például a felhasznált szövegrészek szerzőit a P. SCRIVERIUS gondozásában 1629-ben megjelent *Respublica Romana*; a JOH. DE Laet-féle, szintén 1629-ben megjelent

Hispania; az 1626-ban *névtelenül* megjelent *Respublica Galliae*; az 1641-ben szintén *névtelenül* napvilágot látott Portugallia; az 1625 és 1641 közt háromszor is megjelent s SMITH TAMÁS nevét viselő *Respublica Anglorum* című mű. A felsorolást tovább folytathatnám, de már ez is elég igazolása annak, hogy a forrásoknak a többi Reszpublika-kötettől elütő elmaradása a magyar és német Reszpublikánál a közös kompilátor, a közös sajtóállandó rendező azonos eljárásának következménye lehet.

Nem mehetünk el szó nélkül amellet a körülmény mellett sem, hogy bár az ELZEVIREK reszpublikái nagyrészt ugyanarra a kaptafára készültek¹ — amint ezt FRICK már negyven évvel ezelőtt megállapította volt —, a német, magyar és cseh kötetek szerkezeti felépítése mégis sokkal több közös vonást mutat, mint általában az egyéb kötetek. Ezt eddig senki sem méltatta figyelemre. Különösen feltűnő mindhárom kötetben az, hogy a kötetek összeállítóját fokozottabb mértékben érdeklik a közjogi természetű vonatkozások, mint a többi elzeviri reszpublikák szerzőit.

Mindezek alapján végül is azt kell mondonunk, hogy a magyar kötet éléről idézett szöveg a kötet kompilátorának mondanivalóit tartalmazza s hogy a német, a magyar, majd a cseh kötetet egyazon ember írta, aki pedig a cseh kötetben megnevezett cseh származású PAULUS STRANSKYVAL azonos.

Ezt az álláspontot nemcsak mi képviseljük. A *Hamburgische Bibliotheca Historica* című vállalat szerzői ezt már 1729-ben megállapították, megállapításuk azonban nem vált köztudomásúvá. Ők szószerint ezt írják: „*Es ist eben der Autor welcher Rempublicam et Statum Imperii Germanici beschrieben hat, das meldet er selber im Anfange seiner Kurtzen Praefationen, und am Ende derselben verspricht er auch eine accurate Beschreibung des Königreichs Böhmen.*“²

PAULUS STRANSKY a német és a magyar kötetnél megőrizte névtelenségét, a cseh kötetnél azonban büszkén tette azt le.

¹ V. ö. FRICK, GEORG: Die Elzevirschen Republiken. Zeitschrift für Bücherfreunde. 1897/98. 609—617. 11.

² Hamburgische Bibliotheca Historica, des studierenden Jugend zum Besten gesamtten getragen. Die neunte Centuria. Leipzig, 1729. 216. l.

Könyvét a szerencsétlen sorsú „téli király“, V. FRIGYES két fiának ajánlotta, akik közül az egyik Csehországban született s a másik pedig fogságba esett. Ezt a könyvet a bujdosásra kényszerült STRANSKY valósággal propagandául szánta a cseh ügy érdekében, ami nemcsak ajánlásából, de még inkább könyve zárószavaiból is világosan kicseng. De elárulja ezt a mű hangja is, amely nem titkolja STRANSKY gyűlöletét a Habsburg-házzal és a katolikus egyházzal szemben. Könyve ennek megfelelően nagy közkeresetnek is örvendett, mert a *Respublica Bohemiae* kilenc évvel utóbb (1643) újra megjelent. 1713-ban Amsterdamban újabb kiadást ért el s 1719-ben Frankfurtban negyedszer is közreadatott, ekkor folió formában. Ez utóbbi alkalommal MELCHIOR GOLDASTUSnak „*Commentarii de Regno Bohemiae*“ című műve második kiadásának második kötetében látott napvilágot. GOLDASTUS negyedret alakú első kiadása 1627-ben jelent meg. Sőt a XVIII. század végén átdolgozva németül is kiadták STRANSKY művét s 1893-ban cseh fordításban is megjelent.

Ki volt ez a PAULUS STRANSKY, a cseh kötet bevallott szerzője és a német s magyar kötetek névtelenül maradt kompilátora?

A cseh irodalomtörténeti kutatás megállapításai alapján ma ezek az általánosan ismert lexikális ismeretek STRANSKYRÓL: született 1583-ban Zapské Stranceban. Iskoláit Prágában végezte s ott avatták 1607-ben a szabad művészetek mesterévé. Főiskolai tanulmányainak befejezése után tanítói pályára lépett. Pályája szép lendülettel indult meg, mert 1609-ben már rektor volt a leitmeritzi iskolában. A XVIII. századi nem csehországi források valószínűleg erre a körülményre alapíták azt az egybehangzó állításukat, hogy STRANSKY Leitmeritzben is született volna.

STRANSKY, vagy latinosan STRANSKIUS tulajdonképen PAUL DE SAPENSKA névre hallgatott s nemesi családból származott.

A törekvő ifjút nem elégítette ki pályája s midőn nőül vette a gazdag ZLATOHLAVEK JÁNOS özvegyét, ott hagyta addigi működése színterét és a város szolgálatába lépett. 1614-ben már a városi tanács tagjai közt szerepel. Erős jogi érdeklődésének lehetett az eredménye, hogy új pályáján a városi ügyész teendőit látta el.

Éles protestáns állásfoglalása tette a nevét szélesebb körben ismertté. 1617-ben két tanácstag társával Prágában kilenc napon át fogságot is szenvedett, mert a leitmeritzi tanács megtagadta volt két katolikustól a városi polgárjog megadását. A következő évben élénk szerepet játszott a protestáns rendek mozgalmaiban s őt bízták volt meg, hogy egy sérelmi ügyben megszövegezze a császár elé terjesztendő panaszíratot.

A cseh felkelésben különösebb szerepet nem játszott. Tudjuk, hogy pfalci FRIGYES mellé állt, de különösebben nem exponálhatta magát, mert a fehérhegyi csata után is Csehországban maradhatott, sőt tovább viselhette városi hivatalát is. Azonban vagyona $\frac{4}{6}$ -od részének elkobzásától így sem menekült meg s amikor az erőszakos visszakatolizáló mozgalom megindult Csehországban, a Leitmeritzbe kiküldött kapucinusok megállapították STRANSKYRÓL, hogy a katolicizmusnak legveszélyesebb ellensége. Felszólításuknak, hogy térjen vissza a katolikus egyházba, nem tett eleget, mire 1627 július 21-én kiutasították Csehországból. Vallásos meggyőződéséből kifolyólag még száműzetése első éveiben is voltak kellemetlenségei, mert mint cseh testvér, több ízben ellentétbe került a lutheránusokkal.

Száműzetése alatt huzamosabb ideig élt Drezdában, Lipszében és Freyburgban, mígnem végül Thornban telepedett le. Főleg a nagyon elterjedt cseh Reszpublikának köszönhette, hogy 1647-ben thorni tanárrá lett. A thorni, méltán híres gimnáziumnak 12-ik tanára volt s utóbb az intézet vizitátoraként szerepelt. 74 éves korában hunyt el s 1657 február 28-án helyezték örök nyugovóra.¹

Míg a cseh irodalomtörténet s ennek kapcsán a cseh lexikográfia csak a cseh Reszpublikát ismeri STRANSKY munkái közül és sem egyéb kéziratáról nem tud, sem a német és a magyar Reszpublika szerzőségét nem állapította meg, addig több XVIII. századi lexikális mű még egy kéziratban fennmaradt művéről is

¹ OTTŮV SLOVNÍK NAUČNY. Praga, 1906. II. és ZERNEKE, J. H.: Historiae Thoruniensis naufragae tabulae. Oder Kern der Thornischen Chronike. Thorn, 1711. 262. l.; ZERNEKE: Summarischer Entwurff der Geehrten und Gelehrten Thorns. Thorn, 1712. 35. l.; ZERNEKE: Das Bey denen Schwedischen Kriegen Bekriegte Thorn. Thorn, 1712. 211. l.

tud. Egy 1741-ben napvilágot látott lexikonkötet azt írja, hogy STRANSKY-nak van még egy műve a cseh Reszpublikán kívül, a DE MAJESTATE BOHEMIAE, azonban ez a lexikon megjelenéséig nem került nyomdába. Ennek a lexikonnak a szerzője éppúgy HARTNOCK *Preussische Kirchen-Lexikon*ára támaszkodik, mint CH. G. JÖCHER is, amikor STRANSKY-ról ír s így érthető, hogy szövegük, némi stiláris eltéréstől eltekintve azonos tartalmú.¹

Igen valószínű, hogy STRANSKY vándorlása közepette, ha erről forrásaink nem is szólnak, Hollandia közelébe is eljutott, vagy talán magában Leydenben is megállapodott pár hónapra. Ezalatt került összeköttetésbe az ELZEVIREK-ekkel, vállalta el a német és magyar kötetek összeállítását és írta meg a cseh kötetet. STRANSKY a három kötet közül utolsónak megjelent cseh kötet ajánlását 1633. november 5-ről keltezte. Valószínű tehát, hogy ekkor már mind a három könyv kéziratával készen volt.

Nem volna érdektelen a STRANSKY-ra vonatkozható levéltári anyagnak Leydenben és Thornban lappangható részét felkutatni, amely biztosabb feleletet adna arra a kérdésre, amelyre most, bár kellően indokolt, de mégis csupán feltételezett választ tudunk adni.

A STRANSKY-val való foglalkozás már azért sem volna érdektelen, mert a leydeni egyetemnek voltak magyar hallgatói is — mégpedig az 1633—34-es években is² — s érdekes volna tudni, hogy kik kerülhettek és kerülhettek-e Leydenben személyes kapcsolatba STRANSKY-val. Tudjuk azt is, hogy a thorni gimnáziumnak — különösen az 1670-es évektől kezdve — nagy vonzó ereje volt a magyarokra s érdemes volna tudnunk, hogy a magyar Reszpublika kompilátora nem került-e thorni működése alatt közvetlen összeköttetésbe a külföldjáró

¹ Grosser vorständiges Universal-Lexikon. XL. köt., 671. hasáb és JÖCHER, CH. G.: Allgemeines Gelehrten-Lexikon, IV. köt. 866. hasáb.

² SZABÓ-HELLEBRANT ezekben az években több leydeni magyar hallgató ottani nyomtatványát ismeri, így JENEI G. ISTVÁNÉ, TOLMÁCSI M. GYÖRGYÉ, GÉRESI B. MIHÁLYÉ és TÁLYAI Z. MÁRTONÉ. Ezekben a nyomtatványokban mint leydeni hallgatók szerepelnek még: HAPORTI K. ISTVÁN, HUSZTI ŐSZ ANDRÁS, KERESZTURI ISTVÁN, TARCALI PÉTER, TASNÁDI H. ISTVÁN, VÁCZI P. JÁNOS, VÁRI PLATUS ANDRÁS, VÁRI MIKLÓS és VERÉCZI S. FERENC.

magyar diákok egyik töredékével, azokkal, akik már korábban el-elvetődtek Thornba.

Valószínű, hogy megállapításunk alapján a cseh szempontból egyáltalában nem jelentéktelen STRANSKY személye ismét a cseh irodalomtörténeti kutatás érdeklődése körébe fog kerülni, amely esetben remélhető, hogy ez az újabb kutatás magyar vonatkozású részeredményeket is fog hozni.

ASZTALOS MIKLÓS.

A MODERN MAGYAR KÖNYVILLUSZTRÁCIÓ.

Emberek, népek és fajták kihálnak és eltűnnek a történelem színpadáról, de szellemük tovább él, mert él az írás és általa él a gondolat.

Az emberi szellem legjobb, legbiztosabb hordozója és megőrzője a könyv, mert sok példányban készülvén, nincs annyira kitéve a pusztulásnak, mint az emberi alkotás egyéb hordozói.

Gutenberg nagyszerű feltalálása óta az emberi gondolat szabad szárnyakon repül palotákba és viskókba.

De az embert nemcsak a könyv tartalma érdekli, hanem annak külső köntöse és belső kiállításja is: a könyv borító-, illetve címlapja, kötése, belül pedig a betűk rendszere, a sorok ritmusa, a szövegkép elosztása, a lapok szerkezete, mondhatni architektúrája, s a szöveg tartalmához és tipográfiájához alkalmazkodó illusztráció, egyszóval a könyv egész előállításja, a könyv művésze is. És ha ez megnyerte tetszését, akkor saját könyvjegyével — *ex-libris* — látja el, hogy ezáltal is kifejezésre juttassa szeretetét, az írás szelleméhez és a külsőleg is szép könyvhöz való ragaszkodását.

A szépen előállított könyv évszázadok óta féltett kincs. Amíg azonban a miniatúrákkal ékesített és kézzel írt kódex csak kevesek öröme lehetett, addig a nyomtatott könyv az emberi művelődés terjedését széles körökben biztosítja, amiben az ugyancsak sok példányban előállítható fa- és rézmetszet is segítségére van.

Kifejezetten könyvművészetről azóta beszélhetünk, amióta az író, a nyomdász, s a rajzoló-művész egységes munkájából születik meg a több példányban nyomott könyv, a legkollektívebb s éppen ezért legszociálisabb művészi alkotás. Az első ilyen könyvektől

máig a könyvművészet sokat, s mindig a kor szelleme, ízlése és művészi törekvései, stílusa szerint változott. Kezdetről fogva az volt a könyvművészek, kiadók, nyomdászok, szerzők és rajzolóok vágya, hogy a könyv tartalma és díszítése egységes szelvényben fogadják. Más szóval az eszmei cél az volt, hogy sem az illusztráció, sem pedig valami más külső eszköz ne uralkodjék el a nyomtatott szövegen. Általános elv volt, hogy az illusztráció nem lehet önálló kép; nemcsak tárgyánál, de rendeltetésénél fogva sem. És tagadhatatlan, hogy ezt a célt leginkább az ősnymtatványokban érték el. Később mindjobban felborult a helyzet, míg a XIX. század második felében teljessé válik a zűr-zavar. Ennek a kornak a „könyvművészetét“ általában az illusztráció nagyhangúsága jellemzi. A rajzoló szabadkezet kapott, s nem törődött többé a nyomtatás jellegével, sőt olykor arról is megfeledkezett, hogy a szöveghez is alkalmazkodnia kellene. Kívívta magának az illusztráció öncélúságát. És a közönség is gazdagon illusztrált, „pompás kötésű“, „díszkiadványokat“ igényelt. Az üzlethajhászó könyvkiadás pedig a teljesen ki nem csiszolódott kispolgári ízléshez igazodott. A régi, jól bevált, művészi sokszorosító eljárások, a fa- és rézmetszet, valamint a litográfia háttérbe szorultak a tisztán mechanikai jellegű, újabb, kémiai és fizikai törvényeken alapuló eljárások mellett, s ha alkalmazták is őket, emezeknek a naturalista, aprólékos, saját természetükkel ellenkező modorát vették fel, hogy mást ne is említsünk, mint a századvég színes facsimile-fametszetét.

A századeleji művészi forradalmak a könyv művészi előállításának a terén is lényeges változásokat hoztak. S ma, amikor a multat tagadó forradalmak után a „nagy művészetek“ is sok tanulságot merítenek a korábban lenézett multból, a nyomdászok és illusztrátorok is nem egyszer húznak hasznot az ősi törvényekből és példákból.

Nehéz volna röviden meghatározni a „szép könyv“ fogalmát, a könyvművészet esztétikai elvét. Mert nem lehet arra esküdni, hogy az a könyv szép, amelyben szigorúan betartják a nyomtatás, a szedés és az illusztráció formai egységét, s az egésznek a könyv tartalmával való harmóniáját. Ez az elv éppúgy túlzásokra vezetne, mint ahogy túlzásokra vezetett az ellenkező megoldás, vagyis az illusztráció uralkodó tendenciája. Bizonyos,

hogy művészi lehet ez is, az is, azonban korunk harmóniára vágyó lelkiségének az előbbi mégis jobban megfelel.

Szellemi, vagy új művészi korszakok kezdetét nem lehet határozott dátumokhoz kötni. Tudjuk, hogy a modern művészeti s éppenúgy a nyomdászati törekvések is mélyen a háború előtti évekbe nyúlnak vissza. Mégis, amikor a modern magyar könyvművészet kezdeteiről beszélünk, akkor nem feledkezhetünk meg néhány évszámról, mint a Magyar Bibliophil Társaság (1920), a „Magyar Könyvbarátok“ intézményének létrejöttéről (1925), az Erdélyi Szépmíves Céh (1924) megalakulásáról. A Bibliophil Társaság évenként rendezett, régi és új könyvészeti és grafikai kiállításával, pompás kiadványaival, s az „év legszébb könyvei“ kitüntetésével buzdítóan hatott a kiadókra, nyomdákra, grafikus művészekre s a közönség ízlését is jótékonyan befolyásolta. Különösen ez utóbbi vonatkozásban, a nagyobb rétegű közönség nevelésében, ízlésének csiszolásában jelentős és szerencsés a Könyvbarátok több kiadványa. Míg az előbbi célja a kisebbszámú és kifinomult ízlésű bibliofílek igényeinek a legyezgetése, addig utóbbi a tágabb értelemben vett közönségre akart hatni. Az Erdélyi Szépmíves Céh nem egy kiadványának viszont az az érdeme, hogy tisztán tipográfiájával, egyszerű megjelenésével, franciás könnyedségével vállalja az erdélyi magyar írók nagyszerű tartalmiságának a keretét.

A mai magyar könyvművészetben ismét feltámadt a fametszet becsülete. Aminek többek között, de talán legfontosabb oka, hogy a korízlés felélesztette az ősnymtatványokkal való rokonszenvet, mert korunk felfogása szerint ezek egyszerűségében, nemes finomságában rejlik a legtöbb művészi erő. Ez az úgynevezett korszimpátia, ami a szellemi és művészi élet minden más területén is megnyilatkozik a középkor felé. A könyvnyomtatás feltalálása idején pedig a mozgatható betűkkel nyomott szövegnek fegyvertársa, sőt tejtestvére volt a fametszet. De oka az is, hogy korunknak legszebb tulajdonságai közé tartozik az egyszerűsége törekvés és az alapigazságokhoz való visszatérés. A két legegyszerűbb, legősibb szín, a minden színek alapja és uralkodója pedig a fehér és a fekete: a nappal és az éjjel. Lehet-e ezt a két színt jobban, életteljesebben szerephez juttatni, mint éppen a fametszet által? Semmiképen.

Az úgynevezett bibliofíl könyvek jelentékeny részét manapság fametszetek díszítik, amit az előbbieken kívül még az is érthetővé tesz, hogy a fehér-feketevonalas fametszet illeszkedik legsímábban a könyv „kolorizmusába“, s technikailag is a legegyszerűbben, a szöveggel egyszerre kezelhető, tördelhető és nyomható. De van ennek még egy harmadik, bár szintén fontos, anyagi természetű oka, amiről később szólunk.

Már a háború előtt is találkozunk olyan jelenségekkel, amelyek ennek a legrégebb, legnemesebb grafikának a megújódását sejtetik. Külföldi példáktól eltekintve, de a lengyel SKOCZYLAS WLADISLAW fontos szerepét kiemelve, csupán a magyar fejlődéssel törődünk.

Alig hihető, s első pillanatra különösnek látszik, hogy a magyar fametszet újjászületése szoros kapcsolatban van azzal az építészeti törekvéssel, amit LECHNER ÖDÖN indított el, s melynek utána való legjobb képviselői közé tartoztak: KÓS KÁROLY és KOZMA LAJOS. Ennek a népies díszítésű építő stílusnak sokkal jelentősebb megfelelője volt ebben az időben, s az ma is BARTÓK és KODÁLY népzene-gyűjtése, hogy az írók és költők hasonló törekvéseiről ne is szóljunk.

KÓS KÁROLY elsősorban is építész, majd később ez a foglalkozása is háttérbe szorul irodalmi működése mellett. Talán üres óráinak kitöltésére szánta azokat a könyvillusztrációkat, amelyek mégis nagy szeretetről beszélnek. Építészetében is fontos szerepe van azoknak a tulajdonságoknak, amelyek a fa anyagában, mint stílusmeghatározó törvények uralkodnak. Gondoljunk csak a budapesti Állatkertben készített, fából összerótt madárházaira, vagy legelőbb is sztánai „magányára“, arra a kis villára, amelyben elvonultan szövögeti építész-álmait, írja remek művelődéstörténeti tanulmányait (*Erdély*, 1929) és hatalmas távlatokat nyújtó, régi korokat megelevenítő regényeit (*Ország-építő*, stb.) s amelyekhez olykor maga készít finom, vonalas, nem egyszer színes illusztrációkat. A székelységnek ősi anyaga a fa: az erdélyi művészek nagy részén kiütözik ennek tudatalatti hatása, a grafikus jelleg. Már 1909-ben jelent meg az ő tollrajz-illusztrációival ellátva az „*Attila Királrról Ének*“ című rege, míg a Szépmíves Céh kiadásában megjelent „*Erdély*“ című művének

színes, többnyire az erdélyi építészet és népviselet köréből vett fametszetei az erdélyi grafika újabb állomása.

Mellette, s vele körülbelül egyidőben készít illusztrációkat a gyomai KNER-nyomda részére, ugyanennek az építészeti irány-
nak egy másik képviselője, KOZMA LAJOS. Ő még ma sem maga vési dúcait. Erre a célra külön segédet nevelt magának. Működésének csúcspontja a háború alatti és közvetlen utáni évekre esik. Stílusa, Kóséhoz hasonlóan, a népművészet formavilágával rokon, azzal a kis különbséggel, hogy Kós rajzaiban még több az elnyújtott vonalak szecessziós jellege, míg KOZMA inkább tömzsi alakokból alkotja kompozícióit, melyek közül kiemeljük az ADY „*Margita élni akar*” című versciklusához készített, mélyen átértzett illusztrációit, amelyekben ADY testvérlelke szólal meg.

A háború előtti és alatti nemzedék könyvillusztrátorai közül meg kell emlékeznünk CONRAD GYULÁRÓL, aki inkább rézkarcoló, mint fametsző, a KOZMA nyomdokain haladó GARA ARNOLDRÓL, valamint a többnyire külföldön, Svájcban élő DIVÉKY JÓZSEFRÓL, akinek FAZEKAS *Ludas Matyjához* és GVADÁNYI *Peleskei nótáriusához* (Békéscsaba, Tevan, 1916, 1918) készült illusztrációi még népiesebbek, mint KOZMÁÉI vagy KÓSÉI, viszont ezek a művek már tartalmuknál fogva is több népiességet igényeltek a hű illusztrátortól.

Azt hinné az ember, hogy a világháború ezen a téren is nagy megszakadást hozott létre, pedig nem, hiszen, amint látjuk, az első fametszetekkel díszített könyvek éppen ebben az időben jelentek meg, s hozzá két vidéki nyomdában. Bizonyos az, hogy a világháború okozta gazdasági visszaesés következtében a könyv anyaga, elsősorban is a papír fokozott mértékben megrágult, sőt azokat a papírokat, amelyek a különböző fényképezési, valamint nyomdatechnikai sokszorosító eljárásokhoz okvetlenül szükségesek voltak, egyáltalán nem lehetett beszerezni. A fametszet most egyszerre a legolcsóbb eljárások közé került, hiszen a nyomatokhoz itt nem szükséges finom papírfajták alkalmazása, — erre a célra egészen egyszerű, regénynyomó papírfélék is megfeleltek.

Egyébként azonban nagy visszaesést jelent a háború: széles hullámú könyvkiadásról, s hozzá még széleskörű könyvművé-

szetről túlzás lenne beszélni; a háború után is jó néhány évnek kellett eltelnie, amikor a korábbi csirák helyén új bimbók bújnak elő, amelyekből aztán lassan már egy-egy virág is feslik.

A 20-as évek táján erős lökést kap a grafika, ami azonban egyelőre nincs kapcsolatban a könyvvel. OLGYAI mester iskolájában, a Képzőművészeti Főiskolán kap lábra, nem is annyira a fametszés, mint inkább a rézkarc. Egy azóta már közismert magyar festő, az akkor még igen fiatal SZÖNYI ISTVÁN igézte meg növendéktársait, köztük ABA-NOVÁKOT, VARGA NÁNDORT, majd ISTÓKOVICSON, BARCSAY JENŐT, hogy csak a legismertebbeket s legjobbakat említsük. Mellettük még sokan hatása alá kerültek, illetve az ő és közös mesterük, OLGYAI irányításával REMBRANDT világához fordultak vissza. És ekkor úgy látszott, hogy a 20-as évek uralkodó grafika-műfaja a rézkarc lesz. Alig egy-két művész, mint az akkor még ugyancsak fiatal, ma már végleg Erdélyben élő NAGY IMRE, foglalkozott fametszéssel. Ők azonban valamennyien elfordultak a rézkartól, s a festészet műsáját keresték fel, hogy további pályafutásukhoz ihletet nyerjenek. Rézkarcot már csak elvétve nyujtának, s így a rézkarc divatja is ellanyhult, noha ma is számos egészen kiváló művelője van. Egyedül VARGA NÁNDOR maradt hű a grafikához, az ő működéséről azonban később szólunk, mert ez nem annyira egyéni alkotásaival, mint inkább nevelésével kapcsolatos. Ő kapta meg OLGYAI VIKTOR örökét, s ma egészen kiváló újabb grafikus-nemzedéket nevel a főiskolán, ennek szentelve idejének nagy részét, s a maga művészi életét is háttérbe szorítja.

A rézkarc fellendülésével egyidőre esik a Magyar Bibliophil Társaság megalakulása (1920) és a mi szempontunkból való jótékony működésének megindítása. Elsősorban is az 1924-ben rendezett s a fametszettel díszített könyv történetét bemutató kiállítását kell megemlíteni. Nem lehet azt állítani, hogy ez a kiállítás, mint isteni szikra keltette életre a fametszés divatját, de hogy sok tanulsággal szolgált a kiadók és nyomdák részére, hogy a közönségben rengeteg vágyat ébresztett, s a művészeket is buzdította, egyszerűen, hogy a már többször célzott újjászületéshez nagy mértékben hozzájárult, azt senki sem vonhatná kétségbe. Ma még olyan közel vagyunk ezekhez az évekhez, hogy a sok

indítóok közül bajos volna kiválasztani a legfontosabbakat, pontosan megrajzolni a fellendülés hátterét, de egy-két fát már nyugodtan odafesthetünk a kép ködös távlatába.

A Bibliophil Társaság által rendezett kiállítások célja természetesen nem annyira a fametszet történeti megismertetése, avagy propagálása volt, hanem a szép könyv szeretetének ápolása. Ezt a célt szolgálta másik szép kiállításával, „*A XX. század könyvművészeté*“-vel (1921), „*A magyar szépliteratúra virágoskertje*“-vel (1925), s nem utolsósorban saját kiadványai-
val is, melyek közül kiemelkedik HOFFMANN EDITH: *Régi magyar bibliophilek* című könyve, az I. és II. *Évkönyv* és RIEDL: *Magyarok Rómában* című könyve.

Most pedig nagy várakozással tekintünk az újonnan alakult Magyar Bibliofil Szövetség működése elé. Legújabb kiadványa, SZABÓ LŐRINC *Reggeltől estig* c. versciklusa erre jogosít bennünket.

Már 1922-ben kiadta a Bibliophil Társaság a *Telamon és Diomedes szép históriája* 1578-ból való HELTAI-kiadásnak hasonmását. Az előállítást az Egyetemi Nyomda végezte: 1924-ben pedig ILOSVAI Toldiját jelentette meg új kiadásban. Ezzel a két kiadvánnyal, nem kevésbé a már idézett „*A magyar szépliteratúra virágoskertje*“ kiállításával, a magyar könyvkiadás és könyvnyomtatás legszebb példányainak a bemutatásával ismét csak a bibliofilia barátait növelte. A nyomdászoknak is sok tanulsággal szolgált, éppúgy, mint GULYÁS PÁLnak a Széchényi-Könyvtár kiadásában megjelent „*A magyar könyvnyomtatás a XV—XVI. században*“ című hatalmas kétkötetes munkája is. A könyv kultuszát szolgálja a *Magyar Szemle Kincsestára*-sorozatban FITZ JÓZSEFTől megjelent „*A könyv története*“, melynek amatőr különnyomata s nemes, egyszerű kötése méltán érdemelte ki a Bibliophil Társaság 1931. évi kitüntetését, miszerint az év három legszebb könyve közé sorozta. A *Telamon-históriához* hasonló természetű, a XVI. század művészi kultúráját, a kódexek világát idézi fel RÁSKAI LEA dömés apácának *Halál-himnusz* fordítása. A könyv előállításáért minden bibliofil ember hálás lehet a Hungária-nyomdának. Sok más, rokon elgondolású kiadás közül még egyről emlékezünk meg. Már az idén látott napvilágot az Officina Képeskönyvek első kötete: *A régi Pest-Buda*. Ingyenc munka, különösen a város multja iránt érdeklődőknek.

WALDAPFEL IMRE igen ügyesen válogatta össze a régi leírásokat és metszeteket, amelyek most igen ízléses együttes kiadásban jelentek meg.

De közben más intézmények is fejtettek ki hasonló természetű munkálkodást: meg kell elsősorban említeni a Szépművészeti Múzeum grafikai osztályának HOFFMANN EDITH által rendezett kiállításait; a Nemzeti Szalon, az Ernst-Múzeum és egyéb kiállítási társaságok, valamint művészegyesületek is nem egy olyan kiállítást rendeztek, amelyek a grafika elterjedését szolgálták. Érdeemes működést fejtett ki a sajnos, időközben megszűnt „Magyar Grafika“ folyóirat. De nem feledkezhetünk meg arról a nemes versenyről sem, amely a 20-as évek közepétől kiadvállalatainkat, az Amicust, a Hungáriát, Bisztrai Farkas Ferencet, a Könyvbarátokat és a nyomdákat, a Kner-, Tevan-, Hungária-, Globus-, Löbl-, Egyetemi és Biró-nyomdát áthatotta. Egyes kiadók és nyomdák azóta megszűntek, újabbak keletkeztek, vagy pedig régi nyomdák elevenedtek meg, s ma tevékeny szerepet játszanak a könyvművészet irányításában, mint a Révai, az Athenaeum, a Franklin-Társulat, a Nyugat kiadvállalat, hogy csak a legkiválóbbakat említsük. Valami azonban még ma is fájdalmasan hiányzik — és ez nem más, mint a művészi tömegkönyv. Kétségtelen, hogy vannak vállalatok, amelyek ma is pompás bibliofil-könyveket nyújtanak a közönség elé, a szépen illusztrált, fametszetekkel díszített könyvben is bővelkedünk, de nem látjuk a magyar könyvpiacra azt a könyvtermelést, ami az angolokat, németeket, olaszokat, leginkább is a franciákat jellemzi. Számos jószándékú törekvést láttunk ezen a téren is: nem egy kiadó-, illetve nyomdavállalat próbálkozott ennek a sajátosan magyar tömegkönyvtípusnak a megteremtésével, de — a siker még hátra van. Így szólhatunk az Athenaeum közkedvelt kétpengős regényeiről, az Erdélyi Helikon és a Révai közös kiadványairól, a Franklin külföldi szépirodalmi sorozatairól, vagy a Magyar Szemle könyveiről és Kincsestáráról, leginkább pedig a Könyvbarátok illetményköteteiről és kis-könyvbarát könyveiről az Egyetemi Nyomda előállításában, de ezek — ahány, annyiféle típus — és főképen nem olcsók. Egyszerűen hiányzik a nemes értelemben vett, irodalmi és művészi szempontból is becses „ponyva“. Ez egyelőre csak jámbor óhaj, hacsak

az egyes újságok „sárga“, „kék“ és egyéb színű, színtelen és értéktelen „ajándék“, vagy 10—20 filléres termékeire nem gondolunk.

Ezek azok a lehetőségek, amelyek nyomán, aránylag rövid idő alatt olyan grafikus, elsősorban fametsző gárdánk alakult ki, amelynek nem egy tagja a külföldön is elismert művész és közkeveltségnek örvend. KOLOZSVÁRY SÁNDOR, FÁY DEZSŐ, GRÓF JÓZSEF, KNER ALBERT, REITER LÁSZLÓ, VÉGH GUSZTÁV, GÁBORJÁNI SZABÓ KÁLMÁN, MOLNÁR C. PÁL, DALLOS HANNA, BUDAY GYÖRGY, GY. SZABÓ BÉLA és még sokan mások, könyvművészetünket talán nem is remélt magaslatra emelték. KOLOZSVÁRY SÁNDOR a TEVÁN-nyomda belső munkatársának számít, s az összekötő szerepét játssza az első és második generáció között. Legfontosabbak KISFALUDY SÁNDOR *Regéi*hez, KISFALUDY KÁROLY *Tollagi Jónás*ához, valamint VOLTAIRE *Candide*jéhez készült, aránylag kisméretű illusztrációi. Újabban készült fametszeteiben természetesen ő is a legmodernebb stílust képviselők közé számít, s nem egy metszetén a német expresszionizmussal való rokonságról tesz tanúságot.

A háború utáni évek egyik első, sokat foglalkoztatott fametszője FÁY DEZSŐ, akinek DANTE *Divina Commediájához* és RIEDL FRIGYES *Magyarok Rómában* című művéhez készült illusztrációi meglepnek finomságukkal, könnyedségükkel, az olasz primitív festőkre emlékeztető bájukkal és elbeszélő naívságukkal. Rajza eleinte festői jellegű, később mind egyszerűbb és vonalasabb lesz, tehát jobban alkalmazkodik a „szövegkép“ vonalas, szürke „tónusához“. Azáltal is megközelíti az illusztráció ideális követelményeit, hogy kompozíciói aránylag kisméretűek, s jól elférnek a szövegbe tördelve.

KNER ALBERT munkássága ma már teljesen a nyomdászat terére szorul, s korábban is inkább csak egészen tipográfikus jellegű, dekoratív fametszeteket készített. Hasonló elgondolás vezette, talán még fokozottabb mértékben REITER LÁSZLÓ-t, akinek mértani jellegű fametszet-kompozícióit még építész-volta is magyarázta.

Az újabb generációnak négy egészen kiváló fametsző adja meg az összetartozás bélyegét. GÁBORJÁNI SZABÓ KÁLMÁN, MOLNÁR C. PÁL, BUDAY GYÖRGY és GY. SZABÓ BÉLA tekinthetők a legjobb magyar könyvillusztrátor-fametszőknek, jól-

lehet már lényeges korkülönbségek választják el őket egymástól. Mellettük mások is vannak, akik átrándulnak olykor a fametszet virányaira, azonban ez ritkaság számba megy. Így meg kell említeni az Erdélyben élő NAGY IMRÉT, aki elsősorban festő, de némely fametszetében is meglepő eredményt mutat fel, úgy technikai felkészültségével, mint mély lelki tartalmisságával. Illusztrációkat azonban nem igen készít. A tragikus küzdelmek aléltsága vitte a halálba a modern magyar festészet egyik kiváló alakját, az olykor a fametszet nyelvén is megszólaló DERKOVITS GYULÁT. Elsősorban festő volt: azon keresztül is élő, nyugtalan, szenvedő forradalmár, aki „1514“-et illusztráló fametszetsorozatában döbbenetes erővel szólaltatja meg a magyar történelem eme egyik legszomorúbb eseménygörgetegét. Komponálásában, meggyőződésének, hitének őszinteségében és mesteri technikájában páratlan művészelleke szól.

MOLNÁR C. PÁL is festőnek indult és az is maradt máig, jóllehet az utóbbi években munkásságának jó részét fametszéssel töltötte. Első könyvillusztrátori tevékenységét KELETI ARTÚR *Angyali Üdvözetével* kapcsolatban fejt ki (1927), de ekkor még nem ő véste fába a rajzokat. A következő évben Rómába megy, ahol, mint a Római Magyar Intézet ösztöndíjasát éri az első nemzetközi kitüntetés: az 1929. évi monzai nemzetközi iparművészeti kiállításon aranyérmeket kap fametszeteire. Valószínűleg ez buzdíthatta arra, hogy több időt szenteljen ennek a nemes műfajnak. Rómában több önálló lapot készít (*Bikaviadal, Ölekezés, Csók* stb.), majd 1930-ban a newyorki Limited Editions Club megbízására illusztrálja *Assisi Szent Ferenc Virágoskertjét* (The Little Flowers of Saint Francis of Assisi). Ez a hatalmas mű 1932-ben jelent meg, az illusztrációk tökéletesen simulnak a *Fioretti* tartalmához éppúgy, mint a könyv pompás tipográfiájához. Ma már keresett ritkaság. 1931-ben jelent meg az Egyetemi Nyomda előállításában TORMAY CECIL *Magyar Legendáriumához* készült fametszetsorozata (Könyvbarátok). Számos más könyv és az önálló lapok hosszú sora mellett csupán *Cyranójának* és a JÁNOSI JÓZSEF S. J. *Mária-könyvéhez* készült illusztrációit említjük még, amelyek fametsző stílusának új fázisát jelentik be: mintha felhagyna a korai primitívekre emlékeztető, s kétségtelenül az olasz trecentisták és

FRA ANGELICO hatása alatt kifejlődött stílusával. Itt drámaibb lesz, amit különösen a *Mária-ciklus* egyik-másik jelenete kíván meg, de formailag is keményebb, darabosabb lesz.

Molnár C. Pál : Fametszet Szabó Lőrinc : Reggeltől estig c. versciklusához.

GÁBORJÁNI SZABÓ KÁLMÁN fametszet-stílusa inkább festői jellegű, látszik rajta többek között az is, hogy sokat szívott magába a rembrandti grafika levegőjéből. Kissé barokkos, különösen első, biblikus tárgyú metszetein. Később leegyszerűsödik, de — könyvillusztrációval ekkor is ritkán foglalkozik. A könyvhöz azonban mégis sok köze van: ma őt tekinthetjük egyik legjobb exlibris-grafikusunknak, — erről azonban később szólunk.

BUDAY GYÖRGY talán egyetlen magyar művész, aki minden más eszközt félretéve, kizárólag fametszetein — no, meg írásain

Buday György :

Dr. Máté Károly könyvjegye.

keresztül fejezi ki magát. Essay-ivel most nem foglalkozunk. Teljesen félretette az ecsetet, amit eleinte szívesen forgatott

Buday György :

Németh Sándor könyvjegye.

kezében. Fametszetei csaknem kizárólag könyvillusztrációk. Igen eredeti egyéniség, akinek stílusa saját útjain bontakozott ki: tipikus autodidakta, azoknak sok hibája nélkül, de magában hordozza nem egy erényüket. Páratlan intuícióval, s az

őszinteségnek ritka nagy mennyiségével rendelkezik. Ami úgy formailag, mint tartalmilag is kiütözik fametszeteiből. Már tárgyait, helyesebben az illusztrálandó könyvet is így választja

Buday György : Illusztráció Az Ember Tragédiájához.

meg. Első fametszetsorozata a *Boldogasszony búcsúja*, amelyet 1931-ben sorozott az év három legszebb könyve közé a Bibliophil Társaság. Ez a könyv az első magyar szövegnélküli regény. A szegedalsóvárosi havi (augusztus 15. hóesésről!) búcsúnak, a

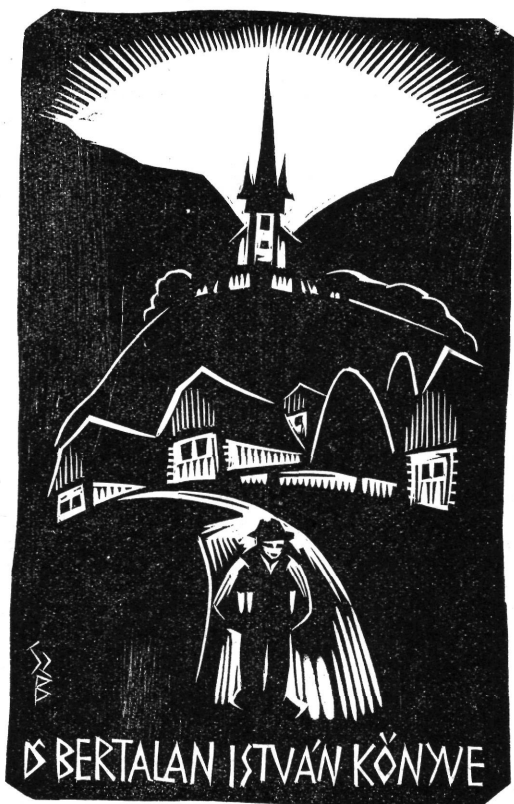
szegedi nép e csudás szeretetünnepének, a Boldogasszony misztikus tiszteletében való testvéri egyesülésnek, ennek a sajátos népi és magyar vallásosságnak meggyőző erejű illusztrálása. Szereti a

Gy. Szabó Béla : Patak. Könyvillusztráció.

misztikumot: talán ez vonzotta kezdetől fogva a nép világa felé, vagy pedig a néppel való foglalkozás keltette fel benne ezt az érdeklődést? Talán nem is fontos: bizonyos, hogy a népi balladákhöz (ORTUTAY GYULA: Mondotta..., ARANY JÁNOS balladáái) alkotott fametszetei tele vannak szociális tartalommal; a nép segíteni akarásának a vágya lüktet bennük; s a nép mély-

séges lelki világába való beleélés elfeledteti velünk egy-két technikai fogyatékoságát, amelyek későbbi metszetein mind ritkábbak lesznek. Egyik legszebb metszetsorozata a székely népballa-

Gy. Szabó Béla: Dr. Bertalan István könyvjegye.

dák illusztrálása, melyek az Egyetemi Nyomda kiadásában, pompás tipográfiájában jelentek meg (Egyetemi Nyomda, 1935.) ORTUTAY szerkesztésével és előszavával. Ugyancsak ORTUTAY-val közös műve az 1936-ban KNER-nél kiadott *Nyíri és rétközi parasztmesék*. A meséket ORTUTAY GYULA gyűjtötte, s látta el bevezető tanulmánnyal. Ő pedig a fametszeteket véste remekbe. Ez a két könyv az újabb magyar bibliofiliának kétségtelenül fon-

tos határköve. Ma már szinte lehetetlen megszámlálni fametszeteit: az ex-librisek, önálló lapok, kis röpke jellegű grafikák, kisebb jelentőségű illusztrációk hosszú sorát. De meg kell említenem még az *Ember tragédiájához* készült fametszeteit: BUDAY már a szabadtéri játékok alkalmával nagyszerű színpadterveket készített MADÁCH hatalmas művéhez, s most — vésőjét használta fel, hogy csodálatának újabb kifejezést adva, ismét bebizonyítsa a legkomolyabb feladatokra való rátermettségét is.

BUDAY GYÖRGY Erdélyből, Kolozsvárról került Szegedre. Messzire vezetne, ha ki akarnók mutatni azokat a szálakat, amelyek őt ma is sok tekintetben Erdélyhez fűzik. De nem mulaszt-hatjuk el ezeknek a szálaknak a kibogozását Gy. SZABÓ BÉLÁNÁL, aki őseredetien székely ember, aki ma is ott él. Művészi kialakulásában másoknál is sokkal nagyobb szerepe van székely származásának és annak, hogy mérnöki pályára készült. Éppen róla szóló kisebb tanulmányomban (Magyar Exlibris-gyűjtők és Grafikabarátok Egyesülete Évkönyve, 1937) foglalkoztam az erdélyi művészek grafikus látásának a kérdésével, s ott rámutattam arra, hogy ő is ezt az ősi tulajdonságot hozta magával, mégpedig fokozott mértékben, nagyszerű tehetséggel. Grafikus látását csak növelte a műgyetem vonalzó-kultusza. Kezének életéhez hozzátartozik a vonal. Első nagyobb munkája NYIRŐ JÓZSEF *Kopjafák* című elbeszélés-gyűjteményének illusztrálása volt (Román-kiadás). Az illusztrációk szépen simulnak a *Kopjafák* drámai feszültségéhez. Egyik-másikon alig van még néhány vonal, sok a fekete folt, csak éppen sejtjük az alakokat, némelyiken azonban már bátrabban kezeli a vésőt, több teret enged a fehér-fekete ellentét küzködésének. KOMÁROMI JÁNOS *Zágon felé* c. könyvét illusztráló fametszetein szabadjárá engedni elbeszélő kedvét. A korábbi metszeteken rendszerint csak egy-két alakot ad, míg ezeken az aránylag kisebb méretű dúcokon már sokalakos jeleneteket vés. Komponáló készsége, rajztudása, s a véső biztosabb kezelése csak fokozódik a TOLLER *Fecskék könyvében*, valamint a FLORIÁN TIBOR *Felhők alatt — Felhők fölött* könyvében megjelent metszeteken. Kétévi küzdelmes út végállomását jelzi az 1935-ben megjelent *Liber Miserorum*. Nagylélekzetű, több fejezetre osztott szövegnélküli képregény. A nyomorultak életregénye, sejtelmes, döbbenetes ábrázolása. A könyv

kiállítása minden bibliofiligényt kielégíthet — meg is kapta a Bibliophil Társaság kitüntetését: 1935-ben került az év öt leg-szebb könyve közé.

Gy. SZABÓ BÉLA a fametszetnek minden ágát szeretettel műveli. Könyvillusztrációk mellett számos önálló lapot készített, s nagyon kedveli a színes fametszetet, amiben már nagy jártas-ságra tett szert, s úgy mellékesen, jóllehet eléggé felkészülten, ex-libriseket is készít, melyek között nem egy valóban pompás darab található és újabban nagy sikert aratott egy-két borítólapja.

Az ex-libris művelésére alakult néhány évvel ezelőtt Buda-pesten a Magyar Ex-libris Gyűjtők és Grafikabarátok Egye-sülete, amely ezen rövid idő alatt is több értékes kiadvány-nyal kedveskedett a közönségnek. Ezek között szerepelnek GÁBORJÁNI SZABÓ KÁLMÁN *Könyvjegyei*. Valamennyi famet-szet. Stílusának jellemző vonása itt, hogy egymáshoz símuló, de nyugodt fehér-fekete foltokkal komponál, akár alakos, akár pedig dekoratív megoldású könyvjegyről legyen is szó. Nagy ötletesség-ről, biztos technikai felkészültségről tanuskodnak.

GÁBORJÁNI SZABÓ KÁLMÁN-non keresztül juthatott el az ősi magyar városba a könyvnek az a nagy kultusza, a grafikának az a nagy szeretete, amely az elmúlt években Debrecenben fel-lángolt. Sajnálattal állapítottuk meg korábban, hogy a Magyar Grafika c. folyóirat megszűnt. A hős debreceniek most Magyar Ex-Libris címmel új grafikai lap kiadására vállalkoztak, amely második évfolyamában van. S reméljük, hogy a debreceniek szí-vósságával fognak kitartani mellette, s kikényszeríteni úgy a többi vidéki magyar várostól, mint a fővárostól, hogy ezt a nemes meg-mozdulást támogassák. A mozgalomnak G. SZABÓ KÁLMÁN mel-lett másik lelkes, vezető tagja BEREI SOÓ REZSŐ botanikus pro-fesszor, aki már régóta nagy barátja a grafikai művészeteknek.

De nemcsak, hogy folyóiratot adnak ki, hanem már eddig is több kiváló tehetségű grafikust, rézkarcolót és fametszőt ne-veltek fel, akik közül VADÁSZ ENDRE inkább rézkarcművész, de néhány fametszetet is vésett. Újabban végleg Pestre költözött. Másik kiváló fametsző tehetségünk MENYHÁRT JÓZSEF, akinek fametszetei elmélyülő szociális érzékről, őszinte élményszerűségről és gondos technikai felkészültségről tanuskodnak. A GÁBORJÁNI

SZABÓ köré sorakozó kis csoport méltó folytatója lehet az egykori debreceni rézmetsző diákoknak, ERŐS GÁBORNak és társainak.

A fiatalabb grafikus generáció most bontogatja szárnyait a különböző művészeti iskolákban, elsősorban is a Képzőművészeti Főiskolán, ahol a magyar grafikának egyik legkiválóbb felkészült-gű művelője, a székely származású, elmélyült lélekkel alkotó VARGA NÁNDOR irányításában a legjobb kezekben érezzük a fiatalokat. Az általa vezetett grafikai osztály ma nem elégszik meg azzal, hogy réz-, fa-, linó-metszeteket, rézkarcokat, stb. készítsenek, — VARGA NÁNDOR bevezeti őket a nyomdászmesterségbe is. Az osztály kis, szegényes házinyomdáján a növendékek szorgalmából, s a kiváló mester szeretetéből születik meg minden tavasszal a grafikai osztály évkönyve, amely már eleve rászoktatja a fiatal grafikusokat hogy a tipográfia követelményeire tekintettel legyenek, de metszeteik lenyomásának, sokszorosításának minden fogására is megtanítja őket. Azért fontos ez a módszer, mert így maguk a művészek is megtanulják a technikát, s nemcsak művészetnek, hanem mesterségnek is tekintik foglalkozásukat. Ez a tevékenykedés a harmincas évekre esik, s ez alatt az idő alatt nem egy kiváló tehetség forrt ki VARGA NÁNDOR féltő irányítása mellett: PATAY MIHÁLY egyike a legtehetségesebbeknek, aki elsősorban fa- és linómetszeteket csinál, jóllehet, mint ABA-NOVÁK tanítványa, a festészet terén is ígéretes tehetség. Hozzá hasonló módon dolgozik ÉLESZY ISTVÁN: finoman megrajzolt, gondosan kivésott metszeteikben gyakran még túlteng a fekete. Néhány évvel ezelőtt hagyta el a Főiskolát, s úgy látszik egyben a művészetet is LÁSZLÓ GYULA, aki a vésőt a népvándorláskor kutató-ásójával cserélte fel. Mindenesetre a grafika terén is volt mondani-
valója: ottléte alatt egész kis kör alakult ki körülötte. Ebbe a csoportba tartozott IVÁN SZILÁRD, VARGA NÁNDOR másik kiváló tanítványa, aki azonban ügyesen kibontakozik mindenféle hatásból, s úgy látszik még sokat fog nyújtani a magyar grafikának. Rajtuk kívül még több fiatal művészből kellene szólni, de nem szóltunk nem egy olyan fametszőről, könyvillusztrátorról sem, aki pedig már régen „beérkezett“, s több jelentős alkotást hozott létre.

VITÉZ NAGY ZOLTÁN.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

A régi magyar budai nyomtatványok kérdése. BALLAGI ALADÁR *Császári kormányzat Budán és Pesten* című értekezésében (*Élő tanítások*, Cegléd, 1934, 575—576. l.), összegezve a régi, 1711 előtti Buda nyomdaviszonyaira vonatkozó előző kutatásokat, tévedésnek mondja azt a megállapítást, hogy Budán 1473-tól, a budai krónika megjelenésétől, 1724-ig, LANDERER JÁNOS SEBESTYÉNIG nem volt nyomda. Kutatásai során ugyanis egy ismeretlen német, egy hollandus, egy magyar és egy latin nyelvű „műre bukkant, melyek mindenike 1688-tól 1708-ig Budán került ki a sajtó alól“. BALLAGI ALADÁR abból, hogy „O f e n“, „B u d a e“ keltezésű nyomtatványok vannak ebből az időből, arra következtetett, hogy Budán ekkoriban nyomda is volt.

KELÉNYI B. OTTÓ *Budai impresszumos nyomtatványok 1688—1708 (Tanulmányok*, kiadja a Fővárosi Könyvtár, III. 17. l.) című értekezésében kétségbevonja BALLAGI ALADÁR megállapításának helyességét, mint alább látni fogjuk, nem egészen alaptalanul, és GÁRDONYI ALBERT megállapítását fogadja el, mely szerint Buda visszafoglalása után „1724-ben LANDERER alapította Budán az első nyomdát“. KELÉNYI az impresszumot nem tartja döntő bizonyítéknak, ami részben érthető, mert már ebben a korban is jelentek meg nyomtatványok költött nyomdahellyel, hamis impresszummal. Fontosnak tartja a kérdés eldöntése szempontjából azt, hogy Buda e korbéli nyomdatörténetére egy adatunk van, az is negatív értékű, mert arról tanuskodik, hogy HEYLL QUIRINUS würtzburgi nyomdász 1689-ben nagy nyomdájával Budára akart költözni, azonban sem támogatást, sem privilégiumot nem kapott s ezért e szándékától elállott. (TAKÁTS SÁNDOR: *Egy budai könyvnyomda felállításának terve*. MKszemle, 1905, 350—353. l.)

TAKÁTS SÁNDOR, GÁRDONYI ALBERT, BALLAGI ALADÁR és KELÉNYI B. OTTÓ cikkei és tanulmányai után bizonyosnak látszik, hogy HEYLL QUIRINUS würtzburgi nyomdásznak nem volt nyomdája Budán. Lehetett azonban másnak, akinek a nevét nem tudjuk. Hány olyan régi nyomtatvány maradt fenn, amelynek nyomtatóját nem ismerjük!

HEYLL nélkül is nyomtathattak könyveket Budán. S úgy látszik, nyomtak is. Ezek közül az egyik a „*Mahometische Klag-Schrift ... Gedruckt zu Ofen in der Teutschen Truckerey*“ (1688), a másik „*Elementa Grammaticae Latinae ... à Georgio Molnár ... Budae, 1708*“ volna. BALLAGI úgy véli, hogy HEYLL esetleg egy kéziszajtóval lerándult Budára. Itt körülnézett s tapasztalván, hogy nem neki való klíma alá került, egy-két apróság kinyomatása után visszament hazájába. Tehát „esetleg“ ő nyomtatta a *Klag-Schrift*-et. KELÉNYI szerint valószínűtlen, hogy HEYLL, aki „csak 1689-ben nyújtotta be az udvari kamarához folyamodványát, mely őt 1690-ben értesítette az elutasító végzésről“, már 1688-ban megtelepedett volna „a szétrombolt Budán“. — Nézetem szerint erről felesleges vitatkozni, mert a *Klag-Schrift*-et nyomtathatta bárki, aki az újjáépülő városban ezzel a mesterséggel szerencsét mert próbálni. Egy ilyen kis, kétlapos nyomtatványhoz elég volt néhány kiló betű, amelyet bármely vállalkozó szellemű nyomdászegény elhozhatott a hátán Budára. Az sem bizonyít a *Klag-Schrift* budai eredete ellen, hogy ennek betűi és ugyane korból való augsburgi nyomtatványok közt „feltűnő hasonlóságot állapíthatunk meg“ (KELÉNYI, 7. l.), mert a hasonlóság nem bizonyíték. De ha azonos-ságot tudnánk megállapítani, akkor is fel lehetne tételeznünk azt, hogy a *Klag-Schrift* betűi az augsburgi betűkészletből kerültek Budára. A betűket, — minthogy betűöntő-műhely kétségkívül nem volt Budán —, kellett valahonnan hozni, s hozhatták volna akár Augsburgból is. — Sőt azt sem tartom érvnek a *Klag-Schrift* budai származása ellen, hogy efféle gúnyverseket a szultán és francia király ellen Magyarországon nem írtak: kinyomtathatták itt, akár idegen kéziratból, akár egy már külföldön megjelent nyomtatvány után.

Nem akarom én itt KELÉNYI B. OTTÓnak nagy körültekintéssel összegyűjtött és lelkiismeretes gonddal feldolgozott apparátusát pont-ról-pontra ismertetni. Nem állítom, hogy föltevése a költött nyomdahelyet illetően alaptalan, viszont értekezése végén maga is érzi, „hogy az eddig ismert budai impresszumos nyomtatványok budai eredetének megcáfolására ismertetett bizonyítékok nem kimerítők“ (15. l.). A kérdés tehát lezárva nincs. KELÉNYI-nek, aki a *Klag-Schrift*-tel kapcsolatban oly mélyreható kutatásokat végzett eddig, tovább kellene gyűjtenie az érveket a *Klag-Schrift* budai eredete ellen.

A másik vitatott budai nyomtatvány „*Elementa Grammaticae Latinae ... à GEORGIO (helyesen Gregorio) MOLNÁR ... Budae, 1708*“. KELÉNYI szerint B u d a itt is költött nyomdahely, az *Elementa Grammaticae* másutt jelent meg. Érve gondolkodóba ejtő: „Molnár Gergely grammatikája különleges református tankönyv“. Budán pedig az isko-

lák a jezsuiták kezében voltak: „... bajos feltételezni, hogy akadt volna olyan vállalkozó, aki oly tankönyvet nyomtatott volna, amelyeknek a helyi iskolákban helye nem lehetett“. Az érv erős, de talán mégsem döntő. Felvethetjük viszont azt a kérdést, hogy a kiadó a református tankönyvre miért hamisította a különlegesen katolikus város, a jezsuita oktatás egyik központjának a nevét. Hiszen ezzel a református iskolákban a könyv hitelét rontotta volna, sőt, hogy a valódi „B u d a e“ impresszumot rátette, ezzel rontotta is. — Hátha mégsem kizárólag a református iskolák használták ezt a kipróbált, sok kiadást ért, jó tankönyvet? Vagy hátha éppen e könyv budai megjelenése azt bizonyítja, hogy Budán volt református iskolázás is. A kiadás szép, címlapja ékes, betűi változatosak. Valóban nem úgy hat, mintha valami szegény vándornyomdász próbált volna vele szerencsét.

A harmadik nyomtatvány, a „*Jettcző Kőnyuetfke*“ kérdésében is lehet vitatkozni. Ez a *Jettcző Kőnyuetfke* csak címének első sorában magyar, a továbbiakban hollandus nyelvű. Címe egész terjedelmében a következő:

Jettcző Kőnyuetfke / az Kibemindennapi dolgokat irunck;
 DAT IS / Wonderen, en Onvervalften, / ITALIAANSCHEN /
 WAAR-SEGGER, / Of Prognosticatie, Op't Schrikkel-Jaar 1688. /
 Befchreven door den Verlichten Propheet, / PATER MARCUS
 d'AVIANO, / Capucyner Monik, Profeffor der Mathematifche, dat
 is Magifche-Konfr, / tot Venetien, Vermaart door Wonderdaden,
 Voorfeggingen, ende / Heyligheydt. / Gecalculeert op de hoogte van
 Buda, op den nieuwen ftijl. In Nova fert animus, mutatas dicere for-
 mas etc. Ovid. / Daar ouw' Jaaren, Pzaat nieuw' Maaren. / Gedrukt
 tot Buda, in de Hungersche Taale, / By HANS BERGSTEIN, uyt
 des Autheurs eygen fchriften / Vertaalt door TACITUS IGNO-
 RAMUS, O. P. P.

KELÉNYI szerint az impresszum csak „az állítólagos magyar-nyelvű nyomtatványnak mondja meg nyomdai helyét és műhelyét“, (Gedrukt tot Buda, in de Hungersche Taale, azaz nyomtatott Budán, magyar nyelven), — „a holland nyelvű nyomtatványról azonban csak azt állítja, hogy azt TACITUS IGNORAMUS O. P. P. fordította“ (uyt des Autheurs eygen Schriften Vertaalt door T. I.). Ez igaz, azonban miért mondja meg a budai nyomdász nevét? (HANS BERGSTEIN). Kitalált a költött nyomdahely számára egy nyomdásznevet is? KELÉNYI szerint „biztosnak vehetjük, hogy egy BERGSTEIN nevű nyomdász nem volt soha Budán, legkevesebb az 1688-ik évben“.

Amint látjuk, itt két nyomtatványról van szó. Egy hollandus nyelvűről, melynek címlapját fennebb leírtuk és egy magyar nyelvűről, amelynek címét, megjelenési idejét és nyomtatójának nevét a hollandus nyelvű nyomtatvány címlapjának a szövegéből tudjuk meg. BALLAGI elhiszi, hogy mind a kettő budai nyomtatvány. KELÉNYI szerint a hollandus nyomtatvány nem budai, hanem haarlemi nyomdatermék, melyet valószínűleg ABRAHAM CASTELEYN haarlemi nyomdász nyomtatott. A hollandus könyv betűtípusait ugyanis megtalálta e nyomdász kiadványaiban.

Magam is azt hiszem, hogy 1688-ban, a vár visszafoglalása után két évvel Budán nem nyomtak hollandus jövendőmondót. Kinek nyomtak volna? Annyi hollandus katona nem lehetett Magyarországon, hogy érdemes lett volna számukra jövendőmondót, vagy bármit is nyomtatni. A hollandus nyomtatvány címlapjának magyarnyelvű szavai valóban nem bizonyítanak magyar, vagy budai eredete mellett; ezek szolgálhatták azt a célt, hogy „ezzel is kifejezésre juttassák a közölt jövendölések misztikus voltát“ (KELÉNYI, II. 1.). A szerző valahol egy magyar „notesz“-en láthatta ezt a címet, és misztikus, érthetetlen szavakra lévén szüksége, lemásolta s a jövendőmondó könyvön felhasználta.

A negyedik nyomtatvány volna a *Jettcző Könyvet/ske* magyar kiadása, amelyet a hollandus címlap tanúsága szerint Budán, magyar nyelven HANS BERGSTEIN nyomtatott. (VIDOR MARCELL hollandus szakértő, hollandus versek műfordítója, megnyugtató, hogy a szöveg valóban ezt jelenti.) KELÉNYI azonban azon az alapon, hogy a „*Jettcző Könyvet/ske* tartalmához hasonló műre... irodalmunkban nem találunk“, nem hiszi, hogy ez a magyar nyomtatvány valaha is megjelent. Nézetem szerint *Jettcző Könyvet/ske* című magyar könyv, kalendárium, notesz, nyomtatvány (esetleg béíró zsebkönyv) volt, mert ezt a címszöveget a hollandus fordító nem kaphatta a levegőből, nem találhatta ki. Ezt le kellett másolnia valahonnan.

Ami a legfeltűnőbb az egész kérdésben: itt azzal a különös esettel állunk szemben, hogy az 1688—1708 közötti időből ismerünk három olyan nyomtatványt (a negyediknek csak a rövid címét), amelyeken O f e n, B u d a impresszumot találunk. Az egyik német nyelvű, a másik latin, a harmadik hollandus. Ezek nyomdászai (mintha csak összebeszéltek volna), valamennyien B u d a nevét hamisították nyomtatványaikra, illetőleg a hollandus az állítólagosan megjelent magyar nyomtatványra. Ez meglepő jelenség és alig hihető.

KELÉNYINEK BALLAGIVAL szemben teljesen igaza van abban, hogy a hollandus nyomtatvány, amely nem vallja magát

budai nyomtatványnak, kétségkívül nem budai, hanem hollandiai nyomtatvány. Az ennek címlapján említett „*Jettczó Könyvetlke* azonban, amelyről a hollandus nyomtatvány címlapja azt állítja, hogy Budán, HANS BERGSTEIN nyomtatta, továbbá a KLAG—SCHRIFFT- és MOLNÁR-féle *Grammatica*, melyek Of en, Buda impresszummal jelentek meg, amíg be nem bizonyítottuk róluk, hogy másutt nyomattak, a fentiek alapján budai nyomtatványoknak tekintendők.

TRÓCSÁNYI ZOLTÁN.

Misztótfalusi Kis Miklós újonnan felfedezett egyik legrégebb kolozsvári nyomtatványa. Az Országos Széchényi Könyvtár kéziratárában eltemetett egy XVIII. század eleji, még a Jankovich gyűjteményéből származó ismeretlen szerzőjű, latinnyelvű kéziratnak (*Ms. Quart. lat. 643.*) lapjai közül a szerencsés véletlen MISZTÓTFALUSI KIS MIKLÓSNak, a régi idők legnagyobb magyar nyomdászának eddig ismeretlen s talán legrégebb kolozsvári nyomtatványát hozta napvilágra: CLAUBERG *Logica contracta*-jának egy 1694. évi kiadását. A gyönyörű betűkkel készült kicsiny [2] + 93 + [1] lap terjedelmű nyomtatvány a nála sokkal nagyobb 52 quart levél terjedelmű, latinnyelvű, cím és szerző nélküli kézirat lapjai közé volt befűzve s eltekintve címlapjának kisebb sérüléseitől, teljesen hiánytalanul maradt fenn. A kéziratot figyelmesen olvasva, azonnal szembetűnik, hogy az nem más, mint glosszáriuma, illetőleg részletes kommentárja magának a nyomtatványnak, mely utóbbinak teljes címléírása a következő: JOHANNIS CLAUBERGII // SS. Theol. & Phil. Professoris // in Universitate Duysburgensi, // LOGICA // CONTRACTA. // [Fametszetű embléma.] CLAUDIOPOLI // Transsylvanorum, // Ex Officina NICOLAI KIS M. TOTFALUSI. // Anno M. DC. XCIV. 12 r.

MISZTÓTFALUSI nyomtatványainak időrendi sorrendjét még senki sem állapította meg. Tudjuk, hogy visszatérően Hollandiából, 1690 körül telepedett le Kolozsvárott, ahol a könyvnyomtatást is hamarosan megkezdette.¹ Hogy mikorra tehető annak dátuma — mint életírója, DÉZSI LAJOS írja — nem tudjuk pontosan meghatározni: azt sem tudjuk, melyik volt az első kiadványa. Ő maga nem említi és sok állítólag el is veszett az általa kiadott művekből.² Annyi bizonyos, hogy nyomdája 1694-ben már javában működött, erről az évről datálódnak első kolozsvári nyomtatványai. Az 1694. évből FERENCZI

¹ NOVÁK LÁSZLÓ: A nyomdászat története. III. 65. l.

² DÉZSI LAJOS: Magyar író és könyvnyomtató a XVII. században. 120. l.

összeállítás¹ szerint 8 nyomtatványát ismertük eddig, ezek közül 3 magyar, a többi latin nyelvű. Lehet azonban s valószínű is, hogy az 1694. évre szóló kalendárium a még az előző évben készülhetett.

Ha tipográfiailag összevetjük az újonnan felfedezett nyomtatványt MISZTÓTFALUSI egyéb, a Széchényi Könyvtárban őrzött 1694. és 1695. években megjelent latin nyelvű nyomtatványaival, úgymint PÁRIZ PÁPAI FERENC: *Tristium levamina* (RMK II. 1776.), a *Disciplina ecclesiastica in usum Ecclesiarum Unitariarum in Transylvania dispersarum conscripta* (RMK II. 1777.), valamint az 1695-ben megjelent NÁDUDVARI PÉTER *De peccati natura propagatione atque speciebus* című disszertációjával (RMK. II. 1796.), a következőket állapíthatjuk meg. A *Tristium levamina*-t kivéve, mely APAFI dicsőítésére készült s nagyobb és díszesebb kurzív betűkkel lett nyomva, a többi nyomtatványok alapszövegének betűtípusai (kurrens és kurzív betűk egyaránt) mondhatni azonosak mind egymásközt, mind a *Logica contracta*-éival. A címfeliratok betűi ugyan elég különbözők, de nem mutatnak olyan sajátosságokat, amelyekből bizonyos fejlődési sorrendet lehetne megállapítani. Ezzel szemben az impresszumban azonban bizonyos figyelemre méltó fejlődés nyilvánvalóan észlelhető, amely időrendi megállapításokra felhasználható. Így az 1694. évben készült valamennyi ismert latin nyelvű nyomtatvány impresszumban, az újonnan felfedezett *Logica contracta*-t is beleértve, MISZTÓTFALUSI nevet még a következőképpen írja: „Ex Officina NICOLAI KIS M. TÓTFALUSI“. 1695-től kezdődőleg azonban már mindig következetesen „Ex Officina NICOLAI KIS DE M. TÓTFALU“ szerepel az impresszumban. Azonkívül — s ami épp különös figyelmet érdemel — a *Logica contracta* impresszumban nem egyszerűen *Claudopolis* a nyomda helyének megnevezése, mint KIS MIKLÓS egyéb összes latin nyelvű nyomtatványain, hanem részletesen kiteszi „*Claudopolis Transsylvaniae*“, jelezni akarván nyilván azt, hogy az eddig külföldön működött nyomdász most az erdélyi *Claudopolis*-ban nyomtatja ezt a kiadványát. Nincs kizárva tehát, hogy ez a nyomtatványa megelőzte az összes többi latin nyelvű nyomtatványát is, különben nem találnánk magyaroztatást annak, hogy miért éppen ebben az egyedüli nyomtatványában tette ki az impresszumban *Claudopolis* mellé a „*Transsylvaniae*“ jelzőt.

Már most ami magát a műveckét illeti, melynek eddig egy ugyan-csak MISZTÓTFALUSI nyomdájából kikerült későbbi 1700-as kiadása

¹ FERENCZI ZOLTÁN: A kolozsvári nyomdászat története. 65. l.

volt ismeretes (RMK II. 1994.), JÖCHER nyomán RÉGENI MIHÁLY-
nak szokták tulajdonítani.¹ RÉGENI MIHÁLY kolozsvári születésű, szász
nemzetiségű filozófus volt, akinek életrajzi adatairól elég keveset
tudunk.² Az 1684—1690-es években Németországban járt, ott har-
mincéves korában, Lipcsében felekezetet cserélt, az unitárius vallásról
a lutheránus hitre tért át. Ugyanott ismerkedett meg a claubergiánus-
cartesiánus filozófiával. Ennek szellemében két művet is írt, mindkettő
Lipcsében jelent meg, 1689-ben. Az egyik a JOHANNIS CLAUBERGII
Præfationem logicae Cartesianae, RÉGENI önálló műve, a másik a CLAU-
BERGII *Physicaj*ából tankönyv céljából összeállított *Physica contracta*
(RMK III. 3565. és 3566.). De Kolozsvárott két kiadásban,
majd később 1721-ben, Nagyszébenben BARTH nyomdájában megjelent
claubergiánus *Logica contracta* legnagyobb valószínűség szerint
RÉGENI alkotása. Egyrészt azért, mert a művecske egyik kiadásán sem
szerepel neve, másrészt ez a CLAUBERG-féle *Logica contracta* a JOH.
HENRICUS SUICERUS által tankönyvnek készült claubergiánus *Ontoso-*
phia 1694-ben, Zürichben megjelent kiadásának függelékeként is nap-
világot látott³ s így valószínűleg SUICERUSnak alkotása az is. RÉGENI
MIHÁLYRÓL ARANYOSRÁKOSI SZÉKELY SÁNDOR azt írja,⁴ hogy 1690-ben
már visszatért Kolozsvárra, ahol az unitáriusok főiskoláján tanított.
Tudvalevő, hogy MISZTÓTFALUSI KIS MIKLÓS is ugyanekkor telepe-
dett le Kolozsvárra s így kerültek egymással kapcsolatba. TÓTFALUSI
egyébként az unitáriusok *Disciplina ecclesiastica*-ját is kinyomtatta,
mint fentebb láttuk. Ugyanakkor nyomathatta RÉGENI 1694-ben
MISZTÓTFALUSI által a tanítás vezérfonalául szolgáló tankönyvként
ezt a nem ugyan az ő tollából származó, de az ő felfogásainak meg-
felelő *Logica contractat*, mely elég sokáig szolgálhatott az unitáriusok
iskolájában kézikönyvként, miután, mint fentebb említettük, 1700-ban
újra nyomták s 1721-ben még egy harmadik kiadást is ért el.

E művecske most felfedezett 1694-es kiadásának egyetlen eddig
ismert s a Nemzeti Múzeumban őrzött példánya SZENT-ÁBRAHÁMI
LOMBARD MIHÁLY, kolozsvári unitárius tanár s későbbi püspök tulaj-

¹ JÖCHER III. 2044. l.; SZABÓ KÁROLY II. 542. l.; TURÓCZI-TROSTLER:
Magyar cartesiánusok. 38. l.

² SZINNYEI XI. 669. l.; TURÓCZI-TROSTLER i. m. 33. l.

³ JOHANNIS CLAUBERGII *Ontosophia, quae vulgo metaphysica vocatur,*
notis... illustrata, a JOH. HENRICO SUICERO. In calce annexa est CLAU-
BERGII logica contracta. Tiguri, typis D. GESNERI, 1694. 8r. 329., 68. l.
V. ö. *Cat. gen. des livres impr. de la Bibl. National. XXIX. (1907.) 738. h.*

⁴ ARANYOSRÁKOSI SZÉKELY SÁNDOR: *Unitária vallás történeti Erdély-*
ben. 158. l.

donában volt, az ő sajátkezűleg aláírt neve található a címlapon. Egybevetve ezt az aláírást magával a nyomtatvánnyal egybefűzött latin nyelvű kézirat írásával, valamint SZENT-ÁBRAHÁMI MIHÁLYNAK a Nemzeti Múzeumban őrzött egyéb ismert eredeti kézírataival, azt láthatjuk, hogy ezek írása a legpontosabban megegyezik. Így hát nyilvánvaló, hogy ez a nyomtatvány kommentárját képező kézirat, mely 1708. március 14—15-i keltezéssel van ellátva, maga is SZENT-ÁBRAHÁMI tollából való, aki valószínűleg még kolozsvári főiskolai hallgató korában készítette tankönyvéhez ezt a glosszáriumot s fűzte vele egybe.

SAJÓ GÉZA.

Újabb adalék a XVI. századi magyar könyvkiadás és könyvkereskedelem történetéhez. GULYÁS PÁL nagy könyvnyomtatás-történeti munkájában foglalkozik a XVI. századi nyomtatványok terjesztésének kérdésével is.¹ Művében összegezi az idevágó irodalmat. Tőle tudjuk, hogy a nyomtatványok forgalombahozatalával elsősorban maguk a könyvnyomtatók, azután a könyvkötők s végül a könyvkereskedők foglalkoztak. De igen gyakran — természetesen itt kizárólag vallásos könyvekre kell gondolni — hivatásszerűen árusítottak könyveket a reformáció és ellenreformáció harcos terjesztői, maguk a papok is. Rajtuk kívül közreműködtek a sajtótermékek értékesítésénél a szerző és könyvnyomtató rokonai, barátai és pártfogói is. Így BORNEMISZA PÉTER könyveinek árusítására MÁRIÁSSY FERENC is vállalkozott. A könyvterjesztés még nem volt megszervezett foglalkozás, hanem ügye mindenkinek, aki szívéen viselte az eszmét, amelyet a könyvek képviseltek.

A könyvkereskedelem őskorában még *szabott, bolti ára* sem volt a nyomtatványoknak. Olyan összegért árusítottak, ahogy lehetett, a körülményekhez igazodva. A tizenhatodik századbeli könyvek előállításának költsége, párhuzamba állítva a közszükségleti cikkek értékével és a könyvek eladási árával, néhány példával megvilágítva a következő képet mutatja: BORNEMISZA ötkötetes postillájának előállításának költségét maga a szerző 1000 forintra becsülte. Ugyanekkor a tyúk darabját 1 fillérért, a marhahús fontját 2 fillérért vesztegették. Néhány XVI. századi nyomtatvány becsértéke pedig GALLEN JÁNOS 1583-ban elhalt kassai könyvkereskedő hagyatéki leltára szerint ez volt: *Heltai Száz fabulája* (RMK I. 58.) három példányban 1 frt 32 dénár; *Chronicája* (RMK I. 118.) fűzve 1 frt 18 és ½ dénár, kötve

¹ A könyvnyomtatás Magyarországon a XV. és XVI. században. Bp., 1931. 252—253. l.

1 frt 50 dénár; WERBŐCZI Hármaskönyvének úgy a latin (RMK II. 130.), mint a magyar (RMK I. 87.) kiadása 1 frt; Ponciánus históriája (RMK I. 192.) hét példánya 1 frt 70 dénár; Salamon és Markalf (RMK I. 133.) 10 dénár.¹ — A XVI. századi magyar könyvkiadás és könyvkereskedelem irodalma legújabbban néhány becses adattal gazdagodott, melyeknek nyilvántartását a következőkben adjuk.

Egy évvel ezelőtt az Országos Levéltárba került a MÁRIÁSSYAK márkusfalvai levéltára. Itt fedezett fel SCHULEK TIBOR négy BORNEMISZA PÉTERREL kapcsolatos levelet és magyarázó jegyzetekkel kísérvé, nemrég tette közzé.² Az első levél magától BORNEMISZÁTÓL származik, a másik három BORNEMISZA özvegye, GYÓTAI ERZSÉBET diktálása. Az első kettőnek címzettje MÁRIÁSSY PÁL Szepes vármegye alispánja, az utóbbiaké PÁL fia, MÁRIÁSSY FERENC. A levelek keltezése: 1580, 1585, 1589, 1595. Közülük kettőt, a két utóbbit és egyúttal a jelentéktelenebbeket, húsz évvel ezelőtt IVÁNYI BÉLA kivonatossan már ismertette.³

Az első misszilisből mindenekelőtt megtudjuk, hogy BORNEMISZA műveinek terjesztésénél nemcsak MÁRIÁSSY FERENC, hanem már előbb apja Pál is segédkezett. — Ez az a MÁRIÁSSY PÁL, akit BORNEMISZA 1584-i postillája bevezetésében „sógorának“ nevez. — Megtudjuk továbbá, hogy BORNEMISZA nyomdájából az eddig ismert 1582-re szóló (RMK I. 196.) kalendárium előtt is minden bizonnyal került ki naptár. Valószínűleg nyomdása MANSKOVITH (FARINOLA) BÁLINT neve alatt. Utalást találunk BORNEMISZA bibliakiadási tervére is, amelynek megvalósítására 4000 frt-ra lett volna szüksége. De ebből, mint ismeretes, sohasem lett semmi. A II. levél tanúságot tesz arról, hogy BORNEMISZA halálának éve 1584 volt, SCHULEK szerint ez év március 25 és június 24-e közé eshetett. BORNEMISZA sajátkezű levelében találunk adatokat könyveinek forgalmi árára vonatkozólag is. Az öt postillakötetet 10 frt-ra tartotta, de hozzájárul ahhoz is, hogy esetleg 8 frt-ért adják el. Az öt kötetből pedig külön kettő (IV. és V. kötet.) eredetileg négy frt-ért ment, de most hajlandó 3 frt-ért is adni. „Az előtt egyebek ítéletiből tíz forintra röndöltem csak az öt könyvet. Ottan kegyelmed nyolcra bocsássa. Ha kedig nímelynek azis soknak tetszenék, szintén mint magából engedhet kegyelmed, hogy

¹ GULYÁS PÁL: I. m. 254—255. l.

² Ismeretlen BORNEMISZA-levelek. Protestáns Szemle, 1937. február, 52—61. l.

³ A márkusfalvi MÁRIÁSSY-család levéltára. 1243—1803. Közlemények Szepes Vármegye Multjából, 1917.

azt adja, az mint akar... Az, mely két könyvet most vittek, ha másnak kell, csak három forintért adja az kettőt kegyelmed, jóllehet itt négyért járt.¹ Az árleszállításra BORNEMISZA szűkössé vált helyzete szolgáltatta az alkalmat. Ezek az adatok u. i. abból az időből származnak, midőn Ördögi Kísértetek c. műve miatt egyházi bíróság elé állítják és pártfogóit elveszítve, egyedül BALASSA ISTVÁNra, BALASSA MENYHÁRT fiára támaszkodhatnak.

TOLNAI GÁBOR.

A sajtóhibák történetéhez. A sajtóhiba olyan régi, mint a könyvnyomtatás s a régi időkben sokkal sűrűbben fordult elő a könyvekben, mint manapság. Egy-egy nagyobb régi könyvben százakra rúg a szerző által a könyv kinyomtatása után észrevett sajtóhibák száma, amelyeket a könyv végén szokásban volt egyenként felsorolni és kiigazítani. „A könyvnyomtatónak megvan, mondhatnók, a maga külön rovata, a végző, amelyet az olvasóhoz (Ad lectorem candidum) intéz” — írja MÁTÉ KÁROLY *A könyv morfológiája* c. jeles tanulmányában (47. l.). A régi magyar könyvek nyomtatói ebben a rovatban a legkülönbözőbb okokkal mentegetődznek a hibákért: „első munkánk”, „sietségünkben löttek a vétkek”, „a könyvnyomtató magyar nyelvet nem tud”, — olykor amiatt panaszkodnak, hogy nincs jó korrektoruk, vagy hogy a szerző „nem volt helyben”. (MÁTÉ 47—48. l.)

A XVIII. századbeli könyvek alaktanilag ugyanolyanok, mint a régi magyar könyvek s ezekben a sajtóhibák rovata éppúgy megvan, mint a régebbiekben. Például MAROS VÁSÁRHELYI BABA FERENTZ CAMPEGIUS VITRINGA műve fordításának, a „*Lelki Élet*”-nek (Francfurtum, ny. SCHWARTZ JÁNOS 1722) a végén, felsorolván a sajtóhibákat, ezt írja: „Ezekén kívül a' mi hibátskák a' nyomtatásban kiváltképen az első egy-néhány árkofokon estenek, azokat az okos Olvaó magátólis könnyen meg-jobbíthatja... Az előbb árkofokban az *i* betü körül nem vóltunk eléggé vigyázók: az *ö* és *ü* betüknekis a' pontotskáik, azoknak alkalmatlan vóltok miatt nem mindenütt látzának elég világoon. De mind ezek az okos Olvaót méltán nem kéfedelmeztethetik.” — CSUZY ZSIGMOND *Evangeliumi Trombita* (Pofonban, ny. ROYER JÁNOS PÁL, 1724): „Az nyomtatásban efelt fogyatkozásokat pedig, ha mindeneftül fogva nem-is, nagyobb részről, a' következendő tábla mütattya-meg. Mellynek-is lokaságát,

¹ I. h. 54—55. l.

fenki ne-cfodállya; mert magam mindenkör mellette nem-lehettem; a' nyomtato pedig, se deákúl, se magyarul egy-általlyába lemmit-fem tudott." — Utána következik az „Errata Typographica hujus Operis Cathedeticæ, — Tabula seu Cathalogus Erratorum“, összesen 446 sajtóhiba kiigazítva. — OSTERWALD FRIDERICH JÁNOSnak *A' Keresztényének között . . . uralkodo Romlottságnak Kutfejevről* c. munkájának névtelen szerzőtől való fordítása (Debreczenben, ny. MARGITAI JÁNOS, 1745): „Jóllehet eléggé igyekeztünk rajta, hogy e' Munka mennél nagyobb vigyázással jöne-ki: mindazonáltal tsak ugyan el-nem kerülhetünk, hogy a' Nyomatásban némelly Hibák ne estenek légyen. (Következik a „Hibák“ felsorolása.) . . . Lehetnek talán még egyéb apróságok: de a' mellyek úgy reményilem fenkit nem fognak megakadályoztatni. Légy jó egészségben.“ — MARÓTHI GYÖRGY: *Arithmetica* c. művének (Debreczenben, ny. MARGITAI ISTVÁN, 1763) végén ezt olvassuk: „Hogy némelly *Hibák* estek e' Könyvben, arrol nem szűkség fok befzéddelel botsanatot kérnünk: mert ez az illyen munkában majd el-kerülhetetlen; kiváltképen a' fok apró tseprő foglalatoságok között. A' Hibák ezek lélnnek igazításra valók.“ H. Gy. Ts. P. (Horváth György tsászári prédikátor) *Természetnek és Kegelemnek Oskolája* (Győrbe, ny. STREIBIG GERGELY JÁNOS, 1775) könyve végén a sajtóhibák kijavítását a következő szavak vezetik be: „Az Auctor-nak távol létele miatt a' nyomtatásban esett nevezetesebb Hibákat ezen Könyvben így kell meg-igazítani.“ — P. HERMOLAUS csak ennyit mond, minden magyarázkodás nélkül: „A' Nyomatáfi gántfokat így jobbítsd“, — pedig ő is hivatkozhatott volna arra, hogy a könyvnyomtató nem tud magyarul, mert „*Boldog Halálra el-készítő Imádságok . . .*“ c. műve Bétsben, 1789-ben, HRASCHANKY JÓSEFnek Betőivel jelent meg, 1789-ben. — ANDRÁD SÁMUEL *Elmés . . . Anekdoták* c. művében, amely Bétsben, 1789-ben jelent meg (a nyomdász megnevezése nélkül), már igen bölcsen arra az álláspontra helyezkedik, hogy nem kell a sajtóhibákat kijavítani. „Egélfsz igyekezettel . . . voltam azon — írja az E'ölljáró Beszédben —, hogy femmi hiba ne effék ebben a' Könyvetskében; de még-is leg-alább a' typographus-i hibákat el nem lehetett tökéletesen kerülnöm. Melyen nem lehet tfudálkozni, mivel a' betü-fzedöm még egy fzót fem tud Magyarul. A' könyv-nyomtatói hibák mindazáltal olyan kitlinek, hogy nem érdemlik különöfön fel-tétetni a' Könyv végén a' kelleetlen fzokott Erratakba; mert akármely E. Olvasó-is azokat intés nélkül igen könnyen meg-jobbithatja, és ugy olvaszhatja, a'mint nyomtatni kellett volna.“ (I. XXIX. l.) — TORMÁSSI JÁNOS *Egynehány Prédikátiók* c. művében (Pesthenn, ny. PATZKÓ FERENTZ, 1791) a hibaigazításra

e szavak hívják fel a figyelmet: „E' Könyvben efelt hibákat e' fzerént kell meg-jobbitani.“ — B. H. P. (BETLENI HARI PÉTER) ... *Szabad Gondolkodásai* (Bétsben, ny. a' Tsálfári Királyi Süket-Némák Typografiájában, 1789) c. művében: „Igazitni-való ki-tetfzöbb hibák.“ — MÉSZÁROS IGNÁTZ: ... *Magyar Szekretariusában* (Pesten, ny. TRATTNER MÁTYÁS, 1792): „A' nyomtatásban esett hibák. — Azoknak meg-jobbitások“ (kéthasábosan). — GRÓF VERRI SÁNDOR: *Római Éjszakák* Fordította Tótfalusi Kováts Antal (Kolosváron, ny. a' kir. Lyceum, 1823): „Nyomtatásbeli Hibák.“

A magyarországi latinnyelvű könyveknek természetesen szintén megvolt ez a rovata: az *Iter Oeconomicum* ... Ab ... *Joanne Lycei* (Tyrnaviae Typis Academicis; Anno 1707) végén külön fejezet a „*Sphalmata*. Per decursum Itineris Oeconomic. comiffa, legenda subsequenti modo: p. Paginam, l. Lineam denotat ...“ S a hibák felsorolása után ezt olvassuk: Si praeter specificata in plure adhuc Lector incidit in hocce opere Sphalmata, Correctori venia dabitur; cui debitam attentionem in corrigendo, praesentium temporum, non raro minuebat viciffitudo.“ — De a legtöbbször csak egyszerűen „Errata“, vagy „Errata, Correcta“ cím alatt sorolják fel a sajtóhibákat (például M. SZENTIVANY: *Ratio Status Futurae Vitae*, Tyrnaviae, 1699), vagy „error — corrig“. (*Elementa Jurisprudentiae Hungaricae*, S. Patakin, 1817), vagy „Errata praecipue corrigenda“ (M. BEL: *Compendium Hungariae Geographicum*, Posonii et Cassoviae, 1779).

Az idézett adatokból látjuk, hogy a sajtóhibákat többféle okkal próbálták megmagyarázni, már a régi magyarok korában és a XVIII. században is. Többek között az idegennyelvű szedőre is próbálták áthárítani a felelősséget, de ez ritkább esetekben fordult elő. Különben az idegennyelvű szedő is végzett hibátlan munkát.

A Magyar Sajtó 1864. évfolyamában két tárcacikk is foglalkozik a sajtóhibák kérdésével. A december 5-i számban PETHEŐ DÉNES azt írja: „Szedőink nagy része nem tud magyarul; de ez még hagyján volna, az ügyes szedő oly nyelven is képes dolgozni, melyen nem tud. L...r az én kéziratom után négy évig szedett, egy betűt sem tud magyarul s mégis ritkán volt oly kevés sajtóhibám, mint önála.“ A december 21-i számban viszont „Egy öreg nyomdász“ elmélkedik a sajtóhibákról, aki egyenesen az idegen szedőket és nyomdatulajdonosokat teszi felelőssé a sok hibáért: „...de nálunk hanyadik nyomdatulajdonos született magyar? S nemde nyomdavezetőik (!) is többnyire németek ...“ — írja az öreg nyomdász, majd így folytatja: „Ha tehát azt akarjuk, hogy lehetőségig hibátlanul állítsuk ki magyar nyomtatványainkat: grammatikát végzett magyar fiúkat kell föl-

fogadni betűszedő tanítványnak.“ De a sajtóhibákért a szerző is felelős: „ritka író lehet saját művének korrektora, mert figyelme... ismét meg ismét a szöveg folyamára szalad, a betűhibák pedig közben szépen elcsúsznak szeme előtt.“

A sajtóhibák ellen a legbiztosabb védelem — a gondos korrekúra: csak teljesen hibátlan szöveget szabad imprimálni.

TRÓCSÁNYI ZOLTÁN.

Az első „teljes“ Puskin-kiadás. A *Russzkij Bibliofil* c. könyvészeti folyóirat 1911-ben elhatározta, hogy időnként külön számokat fog kiadni, amelyeket kizáróan egy-egy orosz írónak szentel. Első ilyen külön számában PUSKIN műveinek különböző kiadásaival, illusztrációival, PUSKIN rajzai- és kézírataival foglalkozott. Most, amikor a nagy orosz költő halálának százéves fordulója alkalmából újra nagy érdeklődés támadt művei iránt, röviden megemlékezünk erről az ízléses kiállítású PUSKIN-füzetről, melyről annak idején a mi folyóirataink nem vettek tudomást. (St. Pétersbourg, 1911. 4°. 110 l.)

Egyik cikkében VL. ANDERSZON PUSKIN műveinek halála utáni első teljes kiadásáról ír tanulmányt. — PUSKIN halála után (1837) néhány hónappal az összes orosz kormányzók hivatalos értesítést kaptak a belügyminisztertől, hogy az orosz irodalom nagy költőjének halála mélyen meghatotta az egész orosz társadalmat, magát az uralkodót is, aki a költő családját elhagyatottságában elhalmozta bőkezűségével, gyámokat rendelt ki az árvák mellé, akiknek feladatává tette, hogy a költőnek addig nyomtatásban megjelent műveiből teljes kiadást rendezzenek sajtó alá. Aztán megjelent az előzetes értesítés a tervezett kiadásról a főbb udvari méltóságok (a főpohárnokmester, az istálló-mester), egy kamarás és ZSUKOVSKIJ költő, államtanácsos aláírásával, majd a körlevél az összes hatóságok fejeihez.

Az eredetileg hat kötetre tervezett összkiadás nyolc kötetben jelent meg, PUSKIN metszett arcképével és névaláírásával, majd még három pótkötetet adtak hozzá s az első teljes PUSKIN-kiadás 1841-ben fejeződött be.

A kritika kedvezőtlenül nyilatkozott az összkiadásról: a kötetek kiállítása ízléstelen, nyomása hanyag, tele megbocsáthatatlan sajtóhibákkal, a versek s prózai művek elhelyezése rendszertelen benne, — olvassuk az egyik bírálatban. — Méltatlan a kiadás PUSKIN emlékéhez, — mondja a másik; — nincsenek benne jegyzetek, magyarázatok, nincs meg az egyes művek megjelenésének kronológiája. A kötetek alakja esetlen, papirosa szürke. Rossz a szerkesztése, rossz a nyomdai kiállítása, de ami a legnagyobb baj, nem is teljes, — mondja a harmadik. Nagy harc folyt e kiadás körül méltánylói és szigorúan

ítélői között. Talán e nagy lárma is hozzájárult egy KIRJEEV nevű gazdag ember azon elhatározásához, hogy megvásárolja e kiadás összes példányait és kivonja a forgalomból, vagy odaajándékozza a gyámságnak azzal a kötelezettséggel, hogy megsemmisíti, mert ez a kiadás nem méltó PUSKIN emlékéhez. Szándéka m o n u m e n t á l i s PUSKIN-kiadást rendezni sajtó alá, a korrektúrárt jeles irodalmi emberekkel végeztetni el.

Arról a röviden ismertetett tanulmány szerzője, VL. ANDERSZON nem beszél, mi lett a folytatása ennek az ajánlatnak. Úgy látszik, a nagylelkű terv — terv maradt.

Ez a bibliofil-füzet azonban, amelyet PUSKIN emlékezetére adott ki a *Russzkij Bibliofil*, tartalmával, elegáns kiállításával, jó papírosával, pompás reprodukcióival minden tekintetben „méltó PUSKIN emlékéhez“.

ISMERTETÉSEK.

Handbuch der Bibliothekswissenschaft. Herausgegeben von FRITZ MILKAU. Erster Bd. *Schrift und Buch.* — Zweiter Bd. *Bibliotheksverwaltung.* Leipzig, 1931—1933. Harrassowitz, (n8r. XIX. 876 — XV. 732.)

MILKAU, a mai tudományos könyvtárügy egyik legkimagaslóbb alapvetője, a nagy szervező és lelkes könyvtáros, életének legutolsó és bizonyára legszebb munkájaként azt a nagy célt tűzte maga elé, hogy a legjobb német szakférfiak, nagyobbbrészt vezető egyéniségek, segítségével összeállítsa a könyvtártudomány enciklopédiáját; azt a művet, mely az első nagyobb áttekintését adja a könyvtártudomány főképp az utolsó három-négy évtizedben hatalmassá növekedett nemzetközi irodalmának; azt a művet, melyet — a GRAESEL 1902-ben megjelent és ma már nem eléggé kimerítő s egyébként is elfogyott kézikönyve után — minden ország könyvtárosai egyformán vártak és amelynek megírása sokkal terjedelmesebb feladattá vált, mintsem arra bármely kiváló szakember egyedül vállalkozhatott volna.

De a huszonhét tudós munkájaként ma már nagyobb részében készen álló nagy mű befejezését a szerkesztő nem érthette meg. Röviddel a második kötet megjelenése után, melynek előszavában már több kitűnő munkatársát kellett elbúcsúztatnia, az ő kezéből is kiesett a toll. A könyvtártudomány kézikönyve, e szerény cím mögé rejtőző nagy ismerettár, azonban semmi esetre sem marad befejezetlenül és MILKAU úttörő munkájának emlékét bizonyára sokáig fogja hirdetni újabb és egyre tökéletesedő kiadásokban is.

Szaktudásunknak ilyen rendszeres, nagy összefoglalása eleddig még egyetlen nyelven sem jelent meg. Kétségtelen azonban, hogy az idevágó ismeretek még e három igen terjedelmes kötetben sincsenek teljesen kimerítve, ami már abból is kitűnik, hogy az egymást követő tanulmányok inkább összefoglaló, mint részletező jellegűek. Példaképpen csak az írástörténeti részt említem meg, melyben a szerző az egyiptomi írásnak alig négy oldalt, a kínainak mindössze fél oldalt szánhatott, holott bizonyára tízannyira is lett volna mondanivalója.

Ezért szükségét látta, hogy valamennyi fejezetben egész sorát ismeresse az önállóan vagy folyóiratokban megjelent ama fontosabb közleményeknek, melyek a felvetett kérdésekkel bővebben foglalkoznak. Így az aprólékos kidolgozás helyett a szakirodalom legjava bibliográfiáját kapjuk meg, ami minden további kutatást nagy mértékben segíthet elő. Az eddig megjelent kötetnek mind a huszonnyolc fejezete külön részletes ismertetést igényelne, annál is inkább, mert minden szerkesztett műnél, az egyes szerzők feldolgozásmódja és fejezeteik értéke nem lehet egyenlő.

Az első kötet természetesen az írás és könyv történetét foglalja össze. A szerkesztő pároldalas előszava után, mely a könyvtártudomány, valamint e mű célkitűzéseit ismerteti, mintegy bevezetésül *A nyelvek és kapcsolataik* címen H. SCHNORR v. CAROLSFELD tekinti át könyvtári szempontból a nyelvtudomány és könyvtártudomány határkérdéseit és átírásai fölveit.

Az írás és fejlődése című és talán a kötet egyik legsikerültebb fejezete A. BÖMER műve, mely a tulajdonképeni írástörténet mellett az íróanyagok és a könyv kialakulásával, a másolók szerepével, valamint a görög és latin paleográfia főkérdéseivel is foglalkozik.

A könyvfestés fejezetében A. BOECKLER az ókor és középkori kéziratok művészeti jelentőségét tárgyalja, míg az e kéziratok gyűjteményi szakismeretét *Altalános kézírattan* címen K. LÖFFLER és a papírosra vonatkozóan pedig K. PREISENDANZ foglalják össze.

A nyomtatott könyv történetét 1600-ig E. v. RATH, 1600-tól máig J. RODENBERG, *az illusztrálás művészettörténetét* pedig a XVII—XVIII. században H. WEGENER, illetve a XIX—XX. században J. RODENBERG több mint 330 oldalon tárgyalják. Bár az adatok óriási halmaza miatt e fejezetek áttekintése kissé bonyolult, de ügyes csoportosításuk miatt mégis aránylag könnyű tájékoztatást nyújtanak az egyes kérdések kutatóinak.

A könyvkötészet történetét a XIX. század közepéig elég szerencsésen M. J. HUSSUNG foglalja össze; *a könyvkereskedelem történetét* úgy a fejlődés, mint a mai szervezet kitűnő ismertetésével E. KUHNERT adja; *A könyvkötészet elmélete és története* című fejezetben G. SCHNEIDER szűri le nagy művének végeredményeit, végül *a tudományos akadémiaák történeti fejlődését és tudományszervező szerepét* A. HARNACK ismerteti.

A könyvtárak működését ismertető második hatalmas kötetben *a könyvtárpület és berendezés* főszerpontjait G. LEYH részletezi egyrészt a történeti fejlődés és az utolsó 80 év könyvtárainak ismeretése, másrészt az újabb elméletek alapján a jövő szempontjából.

A gyarapítás fejezete E. GRATZLTÓL a beszerzés különböző módjait és nyilvántartását, E. KUHNERT cikke a fölös példányokat tárgyalja, a könyvanyag bekötéséről és tulajdonjog megjelöléséről pedig O. GLAUNING tájékoztat elég részletesen.

A címtározás általános szempontjait, valamint a betűrendes szak- és tárgyi címtárak célját és fejlődését, alaki és nyomdai kérdéseit, valamint a központi címtárak feladatát és jövő törekvéseit R. KAISER ismerteti, a könyvek elhelyezéséről és beszámolásáról G. LEYH tájékoztat fejlődéstörténeti alapon.

A könyvhasználat sokirányú feladatáról, a könyvtárközi kapcsolatokat is szemmel tartva G. ABB ad világos képet, míg a könyvtárak tájékoztató szerepét H. UHLENDahl ismerteti az egyes nemzetek gyakorlata szerint.

A könyvtári különgyűjteményekről szóló fejezetben H. DEGERING a kéziratosztály, N. FISCHER a térképosztály, J. WOLFF pedig a zeneosztály feladatait és ügynenétét tárgyalják, míg a szak-, illetve a korlátolt gyűjtéskörű könyvtárak szempontjairól P. TROMMSDORFF és G. NAETEBUS tájékoztatnak. Éppígy külön fejezetben szólnak S. LEYH, O. SCHLAUNING és H. TREPLIN a könyvtárstatisztikának, a könyvtár és a közönség kapcsolatainak, valamint a könyvtári jognak sokféle részletkérdéséről.

A tizenegyedik fejezet jelentőségét, melyet *A könyvtár és emberei* címmel maga a nagytudású szerkesztő írt, külön is szeretném hangsúlyozni. MILKAU e hosszú tanulmányában egész élettapasztalatát szűrte le, hogy a sokirányú könyvtárosi munka felelősségteljeségét, valamint az egyes nemzetek könyvtárosképzésének fejlődését és eredményeit kellőképpen megvilágítva a jövő érdekében, mintegy végrendeletszerűen, adjon irányelveket az igazán rátermettek kiválasztására és kiképzésére. Végül a könyvtárak nemzetközi kapcsolatait és annak jövő lehetőségeit. H. A. KRÜSS ismerteti világos okfejtéssel.

Reméljük, hogy a még hátralevő harmadik kötet, mely a könyvtárak történetét, a közművelődési könyvtárak fejlődését, célját és ügynenétét ismerteti, valamint a részletes tárgymutatót tartalmazza, nemsokára szintén megjelenik és így e nagy mű hamarosan teljessé válhat. Megállapítható, hogy a bíráló az első két kötetet általában igen kedvezően fogadta, aminthogy egy ilyen hatalmas vállalkozásnál, melynek kezdeti és szerkesztési nehézségei közismertek, a részlet-hiányoknak — melyek az újabb kiadásokban most már könnyűszerrel kiküszöbölhetők — el kell törpülniök a nagy eredmények mellett. Valószínű, hogy e kiváló mű a következő évtizedben fordításokban is meg fog jelenni és hasonló enciklopedikus kiadványoknak szolgál

majd példaképpül. Különösen kiválónak kell tartanunk ugyanis szerkesztésmódját, a fejezetek szerencsés csoportosítását, áttekinthetőségét, valamint a mű remek kiállítását. Szükségesnek látszanék azonban, hogy az újabb kiadás bővebben legyen illusztrálva és az egyes fejezetek, melyek egyébként is igen terjedelmesek, önálló kisebb alakú kötetként jelenjenek meg, minek folytán egyrészt az elavulók könnyebben pótolhatók lennének, másrészt a mű kezelése is célszerűbb volna.

Bizonyára a magyar könyvtárosok is nagy haszonnal forgathatják e szépen és általában jól megírt köteteket, noha ez alkalommal is elkedvetlentő, hogy a hazai eredményekről, melyek pedig sok tekintetben méltóan sorakoznának a külföldiek mellé, még e tárgyilagosan szerkesztett műben is vagy semmi, vagy csak kevés és jórészt téves említés történik. De amint ez nagyrészt a mi hibánk, a mi fedadatunk az is, hogy az újabb kiadásban e hiányos felvilágosítások megadásával minél jobban kiküszöböltessék.

Kívánatos volna, ha ezen alapvető mű nálunk sem maradna hatástalan. De legszükségesebbnek azt tartanám, ha vagy a legfontosabb fejezetek lefordítása révén, vagy talán — legalább részben — még inkább az azok figyelembe vételével megírandó magyar szakkönyvsorozat útján mi is mielőbb kiadhatnánk a magyar könyvtárosok kellő szakképzettsége érdekében a könyvtártudomány magyar kézikönyveit.

NYIREŐ ISTVÁN.

Breyer Mirko: *Südslavische Rara et Rarissima.* Wien—Leipzig—Zürich, 1937. 39 l. 8°.

A horvát irodalomtörténet érdemes agg művelője, hosszú időközön át Zágráb egyetlen tudományosan képzett antikváriusa, jelen kis munkájával minden bibliofilt őszinte hálaóra kötelezett. A XV. és XVI. század délszláv nyomtatványait mutatja be a filológus és a bibliográfus pontossága mellett 37 szép reprodukcióval is. Olyan világ ez, mely a nyugaton is alig ismeretes. A könyvecske sok magyar vonatkozása miatt bennünket különösen érdekel.

A legrégebb horvát nyomtatvány egy 1483-ból való, Velencében készült glagolita miscskönyv. Az ezt megelőző kéziratos glagolita misszálék közül kettőnek van magyar kapcsolata. NAGY LAJOS egyik udvarfia, NOVAK nemes úr, számára 1368-ban készült egy ilyen pergamen kódex. VUKČIĆ HRVOJE spalatói herceg 1405-ben írt glagolita misszáléja állítólag MÁTYÁS király könyvtárába került. Bizonyos az, hogy 1889-ben a török szultán Corvina-ajándékával került hozzánk vissza és 1891-ben JAGIĆ WICKHOFF és THALLÓCZY szerkesztésében látott napvilágot. A legrégebb, horvát területen nyomtatott glagolita misszálé a zenggi 1494-ből való miscskönyv, melynek egyetlen

ismert példánya a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában őriztetik. Ezt ASBÓTH OSZKÁR mutatta be a szlavisztikának, amit BREYER nem említ. Ezután a gótbetűs horvát inkunábulumokat tárgyalja. A legrégebb közöttük a spalatói BERNARDINUS fráter 1495-ben Velencében nyomtatott *Lectionariuma*. A horvát bibliográfus megismertet bennünket a fiumei glagolita-nyomatványokkal is, majd a legrégebb szerb nyomtatvánnyal, a cetinjei Oktoihhal (1494), mely az akkori montenegrói uralkodóház, a CRNOJEVIĆEK, címerével van díszítve. A montenegrói VUKOVIĆ BOŽIDAR vajda a török elől menekülve Velencében szerb nyomdát alapított, mely 1519—38 között működött. A legrégebb belgrádi szerb nyomtatvány 1552-ből való. Egy evangélium, melyet a ragúzai GUNDULIĆ TROJÁN készített. Bosznia külön írásával, a horvát cirillicával, vagy bosančicával 1512-ben Velencében készült az első nyomtatvány, egy katolikus imakönyv.

A XVI. században virágzásnak indult dalmáciai horvát irodalom termékeinek csak kis része látott a maga korában nyomdafestéket. A sok másolat kielégítette az olvasóközönség igényeit. A nyomtatott művek túlnyomólag Velencében készültek. Itt adták ki LUCIĆ HANNIBAL műveit (1556, 1585). BREYER elmulasztja megemlíteni, hogy LUCIĆ legfontosabb műve, az első horvát világi tárgyú dráma, a *Robinja* (A rabnő) magyar hősök nevéhez fűződik. Magyar tárgyú KRNDARUTIĆ *Vazetje Szigeta grada* című kis eposza (1584) is, a Szigeti veszedelem első horvát feldolgozása. BREYER az eposz forrásául BUDINA SÁMUEL krónikáját jelöli meg, holott 1912 óta ki van adva ČRNKO eredeti horvát műve, melyből BUDINA a maga nem éppen hű latin fordítását készítette és a horvát irodalomtörténet azt is kimutatta, hogy KRNDARUTIĆ ČRNKO műveit használta. KRNDARUTIĆ és a Zrínyiász kapcsolatáról sem BREYER, sem a horvát irodalomtörténet nem tud, pedig a Zrínyiász horvát fordításban is megjelent. Velencében adta ki (1595) a sebenicói VERANTIUS FAUSTUS, később csanádi püspök, ötnyelvű (latin-olasz-német-horvát-magyar) szótárát, az első horvát szótárt. A munka végén egy öt lapnyi függelék van ilyen címen: *Vocabula dalmatica* (értsd horvát), *quae Ungari sibi usurparunt*.

A szlovén irodalom legrégebb nyomtatványai TRUBAR PRIMUS reformátori működésével állanak kapcsolatban. 1550-ben két kis szlovén katekizmust adott ki Tübingenben. E városhoz fűződik TRUBAR és követői jóformán egész munkássága. Az említett két könyvben ugyan azt olvassuk: „gedruckt in Sybenbürgen durch den Jernei Skuryaniz“, de csak a cenzúra félrevezetését célozta. Tübingenben latin-, cirill- és glagolitabetűs horvát nyomtatványok is jelentek

meg, melyek szintén Luther tanait terjesztették igen kevés sikerrel. Egyik ilyen Tübingenben tevékenykedett horvát reformátor, az isztriai CONSUL ISTVÁN, HANS VON WEISPRIACH meghívására 1568—1579 között a mai Burgenlandban, Kismartonban és vidékén működött mint prédikátor az ottani horvátok között. A horvát reformáció egy másik ága a szigetvári hős fiának, ZRÍNYI GYÖRGYNEK, Nedelišćén, a Muraközben alapított nyomdájához fűződik. ZRÍNYI nyomdásza a lengyel eredetű, de bécsi származású HOFFHALTER RUDOLF volt, aki előzőleg több éven Magyarországon próbált szerencsét mint protestáns vándornyomdász. A rövid életű nedelišćei nyomda termékeiből BUČIĆ MIHÁLY horvát kálvinista prédikátor két műve cím szerint, PERGOŠIĆ IVÁN Werbőczy-fordítása (1574) meg négy példányban ismeretes.

Megemlékszik BREYER a Horvátország számára idegenben készült latin őnyomtatványokról is. Az első *Breviarium Zagrabienense* Velencében készült (1484), Rómában és Pesten őriztetnek példányai. E breviarium második kiadásának (1505), mely szintén Velencében készült, egyetlen ismert példánya a pesti ferences-kolostor birtokában van.

Füzete záradékában felsorolja BREYER azokat, akik munkájában segítségére voltak. Itt is akad magyar vonatkozás: a horvát tudósok hosszú sorában egy magyar kroatista is szerepel: e sorok szerény írója.

BAJZA JÓZSEF.

Pais Károly: *A két Kisfaludy Sándor.* Simon és Garab könyvnyomdája, Cegléd, 1937. 8°. 53 + 3 sztl. I.

PAIS KÁROLY értekezése, mely a „literátor“ és a „patrióta költő“ KISFALUDY SÁNDORRÓL szól, a könyvészt két szempontból érdekli. Bevezetésében KISFALUDY SÁNDOR műveltsége megszerzésének állomásai-val, irodalmi ismereteivel, a „Könyvbéli Virágok“-kal (idézetgyűjteményével) és könyvtárával foglalkozik. A vonatkozó irodalom alapos ismeretével s a KISFALUDY SÁNDOR műveiben előforduló hivatkozások, a „Könyvbéli Virágok“ c. idézetgyűjteménye és CSÁSZÁR ELEMÉRTŐL kiadott könyvtárjegyzéke alapján állapítja meg, hogy olvasmányai a klasszikus költők, a magyar irodalom, Bécsben a német írók, a francia fogságban PETRARCA és a francia szerelmi költészet, szabadulása után főként német munkák. Az angol irodalommal kevesebbet foglalkozott, de SHAKESPEARET ismerte s a „Könyvbéli Virágok“-ban találunk SHAKESPEARE-idézetet is. Valószínű, hogy olvasója volt MÜLLER FERENC győri könyvkötő „Olvasó Kabinét“-jének, mely 1789 őszén nyílt meg. — A „literátor“-ról szóló fejezetben pedig érdekes és tanulságos példáját látjuk annak, mi módon lehetséges helyesírási megfigyelések alapján megállapítani egy író kéziratának keletkezési

évt. KISFALUDY SÁNDOR korában ugyanis kétféle magyar helyesírás volt: a j o t t i s t a (*j, tz, ts, látja, tzél, tsak*) és y p s i l o n i s t a (*y, cz, cs, láttya, czél, csak*). KISFALUDY SÁNDOR életének egyes korszakaiban felváltva ypsilonista és jottista. A levelek és a Gazdasági napló alapján PAIS KÁROLY megállapítja, hogy 1806-tól kezdve csatlakozik a VERSEGHY-féle helyesíráshoz, s ettől kezdve y-t, cs-t és cz-t ír, tehát a *Két szerető szívnek története*, mely következetesen ypsilonista, nem keletkezhetett 1806 előtt.

A helyesírásnak kormeghatározó szerepe nemcsak kéziratoknál, hanem — mint ismeretes — régi könyveknél is döntő jelentőségű.

TR. Z.

Bibliographische Vierteljahrshefte der Weltkriegsbücherei. 2—5. füzet.

A stuttgarti *Weltkriegsbücherei* Németországnak legnagyobb tudományos intézete, amely kizárólag a világháborúval kapcsolatos történeti forrásanyag gyűjtésével és hozzáférhetővé tételével foglalkozik.

A világháború történetét, előzményeit és következményeit tárgyaló könyvek, folyóiratok, röpiratok, térképek, plakátok gyűjtésével foglalkozik s eddig több mint 75.000 ilyen vonatkozású könyvet, mintegy 5000 lezárt folyóiratot, 2150 németországi és külföldi hírlapot s emellett számos térképet, röpiratot, plakátot s egyéb háborús dokumentumot gyűjtött össze.

Az anyag feldolgozása a kutatók feladata, de a könyvtár igazgatósága is elősegíti a világháborúhoz fűződő rengeteg kérdésben való eligazodást, mert bibliográfiai munkásságával sajátos szakkönyvészeteket állít össze egy-egy idevágó problémáról.

Az összegyűjtött hatalmas anyag nem teljes, de viszonylag annak tekinthető az egyéb könyvtárak hasonló természetű gyűjteményeinek jóval kisebb volta miatt. Ha tehát anyagát szakkatalógusokban dolgozza fel, ezek a részletszakkatalógusok már-már bibliográfiától megkivánható mértékben gazdagok és teljesekek s ezért a könyvtárban való útmutatástól elvonatkoztatva önmagukban is értékek s mint bibliográfiák is használhatók.

1934-ben kezdte el a könyvtár anyagának ilyen részlet-szakkatalógusok formájában való ismertetését. Ezek a katalógusok negyedévenként jelennek meg *Bibliographische Vierteljahrshefte der Weltkriegsbücherei* sorozatcím alatt. Az első ilyen füzet, amelyből azóta második kiadás és pótlás is jelent meg, Lengyelországgal foglalkozik. Ez a kellendőség jelzi, hogy a katalógusokat a könyvtártól messze is lehet használni, mint történeti szakkönyvészeteket. A következő

négy füzet, amely 1934 júliusától 1935 áprilisáig jelent meg, közelről érint bennünket magyarokat. A Doppelheft 2/3. jelzésű füzet (VIII + 136 lap) *Bibliographie zur Geschichte Österreich-Ungarns im Weltkrieg 1914—1918* címmel jelent meg. A 4-es jelzésű füzet címe: *Bibliographie zur Geschichte Österreich-Ungarns 1848—1914* (6 + 74 lap), az 5. füzeté *Bibliographie zur Geschichte der Nachfolgestaaten* (6 + 100 lap). Az utolsó füzetből azóta már megjelent a második és bővített kiadás.

A három bibliográfia mintegy 9—10.000 mű címét sorolja fel nagyon ügyes szakcsoporthatásokban. Minden füzet először a kérdés könyvészetét sorolja fel, majd a kérdésre vonatkozó alapvető aktaközleményeket és az összefoglaló előadásokat. Ezt követi azután a kérdésnek különböző részletmegvilágítása.

Sajnos, a könyvtárnak több mint 600 darabot kitevő, igen becses s nem egyszer igen ritka magyarnyelvű világháborús könyve könyvészetileg még nincs feldolgozva s ezért az hiányzik az osztrák-magyar világháborús történet füzetéből. Hasonlóképpen mellőztetett a nyelv kevesek által ismert volta miatt a magyar anyag zöme a másik két füzetből is. Így, bár magyar szerzőjű és magyar vonatkozású anyag most is szép számmal van az említett füzetekben, az majdnem kizárólag idegennyelvű.

Ezen a hiányon azonban segíteni akar a könyvtár. Az egyik füzet előszavában bejelenti, hogy mivel a könyvtár magyarnyelvű anyaga igen nagytömegű és igen jelentős természetű, feldolgozása után közre fogja adni annak jegyzékét is *Bibliographie ungarischer Werke zur neuesten Geschichte Ungarns* címmel. Ismerve a magyar történeti könyvtár tátongó hiányait, nem leplezett várakozással nézünk a beígért füzet megjelenése elé.

Az eddig megjelent füzeteknek jól használható mutatói vannak, amelynek alapján az egyes címeknek szerzője és tárgya szerint is könnyen el lehet igazodni a könyvészet nagy és gazdag címanyagában. A magyar könyvtárakból többnyire hiányzó füzetekre, amelyekre referenszolgálat közben sűrűn lehet szükség, felhívjuk az érdeklődők figyelmét.

ASZTALOS MIKLÓS.

A rézmetszettel díszített könyv. *A Magyar Bibliofil Társaság nyolcadik kiállítása. Rendezte és a katalógust szerkesztette DR. DRESCHER PÁL.*

Különösen hangzik: a könyv szépsége egy százada, tehát azóta romlott, amióta az ismeretek utáni vágy a legmagasabbra felfokozódott. A mérhetetlen tudásszomj csak a könyvtechnikát serkentette,

amellyel azonban a könyv, mint esztétikai produktum, nem tudott lépést tartani. Ez pedig annyira igaz, hogy ma, ha régi könyv: Elzevir, Aldus stb. kerül kezünkbe, legtöbbször az első csodálatunk a mű szépségének szól. A mi könyveinkkel leszállt az igényünk s éppen úgy, mint az iparművészetnél mondjuk, szépnek minősítjük már akkor is a most készült nyomtatványt, ha az „funkcióját“ teljesíti. Megelégszünk a könyv külsejét illetőleg a tárgyiassal, azaz a féligmeddig jó papírral, az olvasható betűvel, az értelmesen tördelt szöveggel stb. A ma ritkán készülő igazán szép könyvet fényűzésnek tartjuk, amelyet csak a „bibliomániás“ vásárol. Az utókor a mi könyvkultúránk, de különösen a közelmúlt nyomdai termékei révén szomorú képet alkot majd rólunk. Bár az irányzat — valljuk meg — javuló, mert már észrevesszük a hibákat. A Magyar Bibliophil Társaság érdemei elvitathatatlanok, egyrészt szinte általa teremődik meg nálunk a szép könyv, másrészt kiállításaival rámutat a mult emelkedett könyvkultúrájára.

A célt a Magyar Bibliophil Társaság nyolcadik kiállítása teljes mértékben szolgálja. DRESCHER PÁL, aki az anyagot egybegyűjtötte, tanulságossá tudta tenni a bemutatót. Megfigyelhettük a rézmetszés szerény elindulását, amely a könyvnél eleinte a címlapon jelentkezett. Viaskodik az erőteljesebb fametszettel, frontispice lesz és csak lassan hódítja meg a belső teret. A maratott, metszett vonal később mint melódia kíséri a szöveget — már-már egyenlő a grafikus és a mű szerzője —, melyhez csak egy lépés kell s elnyomja a könyv tipográfiáját, hogy a könyvön belül mint képsorozat — legyen az veduta, háborús história, arcképgaléria — mondanivalóját most már akár szöveg nélkül, képeskönyvként, egész öncélúan közölje. Végigkísérhettük a XVIII. század legvégén meginduló hanyatlást, az empirekorban való szemmel látható sorvadást, a XIX. század harmincas éveiben beálló dekadenciát, amely napjainkig csak sülyedt.

A modern könyvben a rézmetszetnek már nincs mondanivalója, nem tud a műhöz organikusan kapcsolódni. Például egészen jellegzetes, hogy alig egy-két magyar rézmetszetes könyv készült 1900 óta. Ez azonban nem magyar sajátosság, nem jobbak a viszonyok külföldön sem. Szinte döbbenetes, ha egy újabb rézkarccal díszített könyvet valamely régibb munkával hasonlítunk össze. Még akkor is szembe-tűnő a hanyatlás, ha valamilyen XVIII. századi, nem is elsőrangú mester mellé állítjuk az új művészet legnagyobbjait: MANET-t, COROT-t vagy PICASSÓT.

Oh, mennyire értette például az *Architettura e prospettiva* című munkájában PIRANESI, hogy a kéziratot „áttegye“ illusztrációvá és

PIAZZETTA mennyi mindent tud közölni velünk TASSO szövege mellett anélkül, hogy ezzel vetélkedni akarna, vagy tolakodóvá válna. És ha a franciáknál, ahol a XVIII. században kongeniális társa az írónak az illusztrátor, figyeljük meg, hogyan egészíti ki PICART RABELAIST, BOUCHER BOCCACCIÓT, MOREAU METASTASIÓT, EISEN MARMONTELT, OUDRY LAFONTAINET, DAULIÉ RACINET. A klisékhez szokott szemünk áhítattal és csodálattal merül el a vonal, pont, a folt és forma szépségeiben. Elragadó ezeknek a franciáknak a technikája, de ezen túl egész biztosan abban rejlik varázslatuk, hogy az a szellemiség, világszemlélet, amely az illusztrációkból sugárzik s amelyet soha el nem érhet semmiféle újabb fotoeljárás, mély hatást vált ki bennünk. Természetesen a könyvillusztrációkból vonzóan áradó atmoszféra nemcsak a francia rézkarcolók, rézmetszők sajátossága. A kiállítás rendezője értette a módját, hogy az olasz, német, angol, németalföldi, spanyol könyvkultúrából is ízelítőt adjon. Sőt a magyar rézmetszéssel illusztrált könyv is szóhoz juthatott ezen a bemutatón. Legtöbbször érdemes, naivan kivitelezett képek kísérik a könyveket, mégis minden primitívségük mellett lebilincselők. ULRICH HENRIK, SZELEPCHÉNY GYÖRGY, CRONERUS JOHANNES, HOFFMANN, SCHOTT, LANGGRAF, MIKOVINYI SÁMUEL, BINDER, az ASSNER testvérek, FISCHER ANTAL, MEYER ÁGOST, CZETTER SÁMUEL, JUNKER KERESZTÉLY, a XVII—XVIII. század magyar rézmetsző-mesterei bizony sokszor a művészettől távolesőt alkottak és mégis vonzóak szeretettel készült zsenge próbálkozásaikkal. Leghálásabbak ezért a magyar részért vagyunk a rendezőnek.

A Magyar Bibliophil Társaság ezzel a kiállítással magasztos és előkelő feladatot teljesített.

J. J.

LEVÉLSZEKRÉNY.

D. B., Budapest. A *Magyar Könyvszemle* előfizetési ára valóban évi 40 (negyven) pengő. E kétségekívül magas előfizetési díjnak az a magyarázata, hogy a *Magyar Könyvszemle*t a mai nehéz viszonyok között, amikor sem az állam, sem a Magyar Nemzeti Múzeum Orsz. Széchényi Könyvtára nem járulhat hozzá fenntartásához oly összeggel, amellyel évi megjelenése biztosítva volna, csak úgy lehetséges kinyomatni, ha kiadási költségeihez hozzájárulnak mindazok a köz- és magánkönyvtárak, amelyeknek a *Magyar Könyvszemlé*re szükségük van. A hozzájárulásnak két módja van: vagy bizonyos számú ívek költségeit vállalják el az egyes közkönyvtárak, s a vállalt költségek arányában joguk van közleményeiknek megfelelő terjedelmű

elhelyezésére, vagy — amennyiben költségvetésük nem engedi meg az ívszámok költségeinek vállalását — a 40 pengő előfizetéssel segítik elő a *Magyar Könyvszemle* megjelenését. Magától értetődik, hogy a *Magyar Könyvszemle* a közkönyvtárak és tisztviselői tudományos közleményeinek helyet ad az esetben is, ha a folyóirat előállításához anyagi támogatásukkal nem járultak hozzá. Eddig a *Magyar Könyvszemle* a következő könyvtárak anyagi hozzájárulásával jelenik meg: *Magyar Nemzeti Múzeum Orsz. Széchényi Könyvtára*, a *Magyar Tudományos Akadémia könyvtára*, a budapesti, szegedi, pécsi és debreceni *Egyetemi Könyvtár*, a *József Nádor Műszaki Egyetem könyvtára*, a soproni *Bánya-, Kohó- és Erdőmérnöki Kar könyvtára*, az *Orsz. Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára*, a budapesti *Fővárosi Könyvtár*, *Technológiai Könyvtár*, a *Berlini Magyar Intézet könyvtára*, a *Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete könyvtári szakosztálya*. A *Magyar Könyvszemlé*t tehát a magyarországi közkönyvtárak tartják fenn, anyagi hozzájárulásukkal vagy előfizetésükkel. A fenntartó közkönyvtárak tisztviselői és a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete könyvtári szakosztályának tagjai a *Magyar Könyvszemlé*-t évi 10 (tíz) pengő előfizetési áron rendelhetik meg.

Többeknek. A *Magyar Könyvszemle* a Szerkesztő-Bizottság határozata értelmében csak könyvtárügyi, könyvtártudományi, könyvtártörténeti és bibliofil kérdésekkel foglalkozó cikkeket és ismertetéseket közölhet, ennél fogva régi levelek, vagy egyéb kéziratok közlését is csak abban az esetben vállalhatja, ha ezek a fenti tudománykörökre vonatkozó kérdéseket tárgyalnak. Irodalmi levelek, történelmi okmányok, nyelvemlékek stb. közlésére vannak szakfolyóirataink, hol ezek a szakemberek számára könnyebben hozzáférhetők, mint a *Magyar Könyvszemlé*ben, amelynek feladata a *könyvnek*, mint művelődéstörténeti emlékeknek, és mint könyvtári anyagnak a vizsgálata. Bibliográfiákat a *Magyar Könyvszemle* tervezett kiadvány-sorozatában, mellékletként fog megjelentetni.

P. R.-nek. Az 1711 után megjelent magyarországi nyomtatványok bibliográfiáját PETRIK GÉZA állította össze a budapesti nagy közkönyvtárak anyaga alapján. Hogy ez az összeállítás nem teljes, azt régóta tudjuk, azonban nagy hiányait valóban azóta látjuk, amióta a XVIII. század kevésre értékelte régi magyar könyveivel részletesebben és behatóbban foglalkozunk. Nagyon óhajtható volna e hiányok teljes pótlása, azonban a *Magyar Könyvszemle* egy-egy adalék közlésére nem vállalkozik. De ha valaki akár egy-egy kisebb évközlőben megjelent, akár egy szűkebb tárgykörré vonatkozó nagyobb hiányt bő címannyal ki tud egészíteni, ezt a *Magyar Könyvszemle* szívesen fogadja. Addig is, amíg a PETRIK-féle könyvészet új bővített kiadása megjelenhetik (amire egyelőre semmi kilátás nincs), azt ajánljuk, hogy minden könyvtár „lővesse át” tiszta fehér papirossal a kézi példányát s amennyiben a könyvtárban oly műveket találnak, amelyeket PETRIK nem vett föl, ezeknek címét a tiszta lapokra, a betűrendnek megfelelő helyen, jegyezzék föl. Csak így lehet remélni, hogy a PETRIK könyvészete valamikor teljessé válhatik. Antikvárius-katalógusokban gyakran látjuk hirdetett könyvek után,

hogy PETRIK nem ismeri, laikusok is gyakran ajánlják föl könyveiket ugyanilyen megjegyzéssel, azt gondolván, hogy ez a könyv ritkaságának a bizonyítéka. Ez azonban csak azt mutatja, hogy a kérdéses munka abban az időben, amikor PETRIK GÉZA könyvészetét írta, a fővárosi könyvtárakban nem volt meg, pedig ugyanakkor a vidéki könyvtárakban meglehetősen. Különösen a XVIII. század vallásos irodalmának számtalan nyomtatott emléke sok példányban lehet még ma is plébániák és parókiák könyvtáraiban, anélkül, hogy a fővárosi nagy könyvtárak katalógusaiban szerepelnének.

K. G. úrnak. Könyvtár régi magyar könyveinek duplumait, vagy fölös példányait nem adhatja el addig, amíg az összes birtokában levő példányokat pontosan össze nem hasonlította. Megtörténhetik, hogy az egyes példányok ugyanannak a kiadásnak változatai, azaz általában, az ívek túlnyomó részén pontosan megegyeznek, egyes oldalakon vagy íveken azonban kisebb-nagyobb szövegbeli eltéréseket mutatnak (mint HELTAI GÁSPÁR *Új Testamentum*-fordítás. Kolozsvár, 1562.), vagy egyes betűjelekben eltérnek egymástól (mint SZENCZI MOLNÁR ALBERT zsoltafordításának 1612-i oppenheimi kiadásának egyes példányai. — Ügyszintén, ha egy könyvtárnak megvételre felajánlanak régi magyar könyvet, a könyvtár nem utasíthatja vissza a könyv megvásárlását addig, amíg a följánlott példányt a saját példányával össze nem hasonlította, mert megtörténhetik, hogy a felajánlott példány az ő példányának kiadási változata (variánsa). A változatok kérdésével eddigelé keveset foglalkoztak. (L. TRÓCSÁNYI ZOLTÁN: MKsz. 1913. 13—16. l., 1917. 201—210. l. Akad. Ért. 1918. 6—8. füzet.) Pedig, mint a HELTAI GÁSPÁR *Új Testamentum*-fordításának (1562) változatai mutatják, gyakran egy és ugyanazon kiadás egyes ívein oly szövegbeli eltérések vannak, hogyha valaki egyik példány idézeteit egy másik példányból őrzi ellen, és nem tudja azt, hogy annak a kiadásnak változatai vannak, idézésbeli pontatlanságot olvas az idézetet közlő fejére. Nagyon óhajtandó volna, ha a Nyelvtörténeti Szótár hibásnak kimutatott idézetei alapján elindulva, valaki vizsgálat alá venné a régi magyar nyomtatványok változatainak kérdését.

A közkönyvtárak vezetőit felkérjük, szíveskedjenek a könyvtáruk állományában levő magyar *őshírlapok* (1800 előtt Magyarországon megjelent hírlapok és folyóiratok) jegyzékét elkészíttetni és a magyar őshírlapok nyilvántartása számára a Magyar Nemzeti Múzeum Orsz. Széchényi Könyvtára hírlaptárának megküldeni, pontosan feltüntetvén az egyes évfolyamok hiányait is. Az őshírlapok ugyanis sok példányban fönmaradtak ugyan, de ritka köztük a teljes. Igen soknál különböző újságok keveredtek és kötettek egybe. Illusztrációik, mellékleteik számáról sincs még pontos jegyzék. Irodalmi mellékleteik, mint pl. a „*Bibliotheca*“ (Bécs, 1793—1795), a bécsi „*Magyar Merkurius*“ melléklapja, amely havonként egyszer jelent meg, úgy látszik, kis példányszámban maradt fenn: e sorok írója soha sem látta és hiába kutatott utána. — Az 1780 előtt Magyarországon megjelent német- és latinnyelvű hírlapok is többnyire csonkán vannak meg egy-egy helyen. Könyvtári közérdeket vélünk szolgálni azzal, ha az őshírlapok teljes

jegyzékét, lelőhelyük feltüntetésével pontosan összeállítjuk. A jegyzék összeállításához útmutatóul szolgálhat KERESZTY ISTVÁN: *Hírlapok és folyóiratok 1867-ig* és SZALÁDY ANTAL: *A magyar hírlapirodalom statisztikája 1780—1880-ig* c. műve. Tr. Z.

Melianus Gnatereth. A múlt ősszel tartott könyvtárosi és levéltárosi kongresszus alkalmából RÉVÉSZ IMRE egyetemi tanár hívta föl figyelmünket az alábbi rejtélyes szerzőjű és nyomtatójű XVIII. századbeli műre. IGASSÁG PAISA | MELYEL | A' KRISTUSTÓL Szerzetett | Sákramentomi Sz. Vatsora felől, a' | HELVETZIAI Confessióban ki adat- | tatott Igaz Tudományt erősíti; | ÉS Valamelly Tudós Rom: Catholicus | *Egyházi Személynek* | Bernárd Pálnak, | Anno 1735. KASSÁN ki nyomtatott | és világ eleibe bocsáttatott nyilai ellen | ÖLTALMAZZA, | MELIANUS GNATERETH | KRISTUS Szerzetéből való (Eféd. 4 : 11.) | alázatos EGYHÁZI Szólga. | Nyomtatott MIABURGBAN. | URANIUS NATHANAEL | által 1741. Esztendőben. 8r. [6] + 464 + [38] l. Itt költött név a szerző, a nyomdász s a nyomdaváros neve. PETRIK *Melianus Gnatereth*nél HELMECZI ISTVÁNhoz utal. SZINNYEI: Mírók is HELMECZI (K.) ISTVÁN alatt veszi föl, de a cím leírása alkalmával *Melianus Gnatereth* után zárójelben KÖRÖSI ISTVÁN, *Miaburg* után pedig *Utrecht* nevét teszi. A könyv igen gondos, szép tipografizálású, jó papirosú nyomtatvány. Ki volt szerzője, nyomtatója és hol jelent meg? Tr. Z.

FOLYÓIRATSZEMLE 1936.

II.

(Rövidítések: *AB*: Archives et Bibliothèques, Paris, II. évf. — *ABM*: Archives, Bibliothèques et Musées de Belgique, Bruxelles, XIII. évf. — *B*: La Bibliofilia, Firenze, XXXVIII. évf. — *BB*: Bulletin du Bibliophile, Paris, XV. évf. — *BCb*: Bibliothèque de l'École des Chartes, Paris, XCVII. évf. — *BNY*: Bulletin of the New York Public Library, XL. évf. — *LAR*: The Library Association Record, London, XXXVIII. évf. — *LJ*: The Library Journal, New York, LXI. évf. — *LQu*: The Library Quarterly, Chicago, VI. évf. — *Pb*: Philobiblon, Wien, IX. évf. — *RB*: Revue des Bibliothèques, Paris, XLVI. évf. — *ZBF*: Zeitschrift für Bücherfreunde, Leipzig, XL. évf. — *ZBW*: Zentralblatt für Bibliothekswesen, Leipzig, LIII. évf.)

13. A személyzet. Státus és szolgálati beosztás.

R. L. W. COLLISON: Town and country. (LAR. 593: városi és vidéki könyvtárosok státusbeli és szolgálati viszonyai.)

W. POLLITT: Library staffs. (LAR. 290.)

W. G. FRY: Library staffs with special reference to large public library systems. (LAR. 281: az angol könyvtárak az amerikaiakhoz képest a személyzet tekintetében rosszul állanak. A nyilvános könyvtárak közül csak 4, a birminghami, a glasgowi, a liverpooli és a manchesteri Nyilvános Könyvtár személyzete haladja meg könyvtáranként a 270 főt. Hét-nyolc más vidéki nagy könyvtárnak a személyzeti létszáma egyenként már csak 100—200 fő között változik. Emiatt számos könyvtárnak még mindig nincs szakkatalógusa, a rendelkezésre álló személyzet alig tudja a napi forgalmat lebonyolítani, mindenütt vannak restanciák. A fiókok kooperációjában zökkenők mutatkoznak, az igazgató kénytelen lavírozni. Fizetéstelen voluntörök ideiglenes igénybevételét ajánlja. E javaslat fölött az angol könyvtároskongresszuson vita támadt, melynek során I. D. COWLEY ellenezte a fizetéstelen munkaerők alkalmazását.)

L. M. BUKER: The accessibility of the chief. (LJ. 483. az igazgató nem foglalkozhatik részletekkel; idejét leginkább az veszélyezteti, hogy a könyvtár tisztviselői triviális ügyekkel keresik fel. A titkári szolgálatban tapintatosan, de egyúttal erélyesen kell számontartani a határidők betartását.)

J. J. GILLET: The training of library staffs. (LAR. 304.)

E. HITT: Advantages of a classified service in libraries. (LJ. 663.)

J. P. DANTON: The faculty, the librarian and book selection. (LJ. 715: egyetemi könyvtárakban könyvtáros és egyetemi tanárok viszonya egymáshoz, különösen könyvrendelések tekintetében.)

L. KLAIBER: Das Referatensystem. (ZBW. 69: a Handbuch der Bibliothekswissenschaft II. kötetében E. GRATZL, valamint ennek bírálója, W. SCHULTZE a ZBW. 1934. évfolyamában (271) a szakreferensrendszer ellen

nyilatkozott. Tény, hogy ez a nagy könyvtárakban megbukott. Először a bécsi Udvari Könyvtár (ma Nemzeti Könyvtár) vezette be 1906-ban, 21 szakra, melyek mindegyikére legalább egy referenst jelölt ki. Abbahagyták. Hasonlóképpen csak kísérlet maradt a berlini Királyi (ma Állami) Könyvtárnál. De KLAIBER, miként LETH is, kisebb könyvtárakban helyénvalónak véli s arra hivatkozik, hogy a stuttgarti Országos Könyvtárban, valamint a tübingai és freiburgi Egyetemi Könyvtárakban bevált. Ott is mutatkozott ugyan a főhibája, t. i., hogy nem szabályozható pontosan s valóban, a szabályzatát egyik könyvtár sem tudta kidolgozni, de ha a könyvtárnak elegendő tudományos személyzete van, a gyakorlatban sok előnnyel jár. A referens nemcsak a szakjába tartozó könyvek megrendeléséről gondoskodik, hanem beérkeztek után ő katalogizálja, számozza és szakozza is őket, a maga szakjában ő látja el a felvilágosító szolgálatot, sőt az olvasóterem megfelelő szakát is neki kell rendeznie és színvonalon tartania.

R. S. ESTES: A challenge to college librarians. (LJ. 145.)

14. Könyvtárosképzés.

E. LEIPRAND: Fragen der Ausbildung für den wissenschaftlichen Bibliotheksdienst. (ZBW. 490: fontos, hogy a könyvtárosjelölt szakírói munkát is kifejtse, mert a könyvtárban dolgozó kutatók szükségletei iránt csak akkor lesz érzéke, ha ő maga is kutató.)

H. E. HOWE: Traits of the ideal and the potential librarian. (LQu. 111.)

M. M. HOSTETTER: The academic training of the librarian. (LJ. 139.)

C. J. WILL: That letter of application. (LJ. 133.)

D. WAPLES: Graduate thesis accepted by Library Schools in the U. S. 1933—1935. (LQu. 74: a hat amerikai könyvtárosiskolában elfogadott 114 disszertáció címe témacsoportok szerinti felsorolásban.)

J. H. WELLARD: „And what did J learn?” (LAR. 419: a cikkíró elvégezte a chicagói Library School kétévi tanfolyamát. Összefoglalja a tapasztalatait.)

A francia könyvtárosi vizsgatörvényt ismerteti AB. 162, az École des Chartes könyvtárosvizsgájának tárgyait és kérdéseit pedig BCh. 443.

Az angol és amerikai könyvtárosképzést ugyancsak AB. 77.

Az angolt LAR. 219, általában a LAR. foglalkszik legtöbbet a könyvtárosképzéssel, minden számában közöl róla tudósításokat. Külön cikkben tárgyalja a londoni könyvtárosiskolát E. E. SMART: The School of Librarianship. (LAR. 5.)

A vizsgaeredményekről tájékoztat LAR. 499. (Examinations results: a hét különböző fokú vizsgára 1192 jelöltet bocsátottak, 412 sikerrel tette le, 780 visszavetettet. A könyvtártudományi tárgyakból 7 végzett dícsérettel, 350 kielégítően. A legjobb eredmények a nyelvvizsgákon voltak: 5 kitűnő, 10 dícséret, a többi kielégítő.)

A londoni egyetem könyvtárosiskolájának az 1934—35. tanévben 70 hallgatója volt, köztük 65 egyetemet végzett diplomás, 48 nő. A 70-ből a vizsgát sikerrel letette 56. (AB. 151.)

A L'École de paléographie et de diplomatique de la cité du Vatican működéséről tájékoztat CH. SAMARAN. (BCh. 463.)

Ankarában 1936. január 6-án kezdődött a török földművelésügyi minisztérium védnöksége alatt a háromhavi könyvtárstanfolyam 25 hallgatóval (köztük 5 nő), kiknek legalább kétévi könyvtárosi gyakorlattal kellett bírniuk. A tanfolyam igazgatója FALKE német titkos tanácsos, ankarai egyetemi tanár. A tanfolyam elméleti és gyakorlati órákra oszlott, színhelye az állatorvosi főiskola könyvtára volt, az előadások német és török nyelven folytak, írásbeli és szóbeli vizsga zárta le. (ZBW. 273.)

15. Könyvtárosegyséletek.

A nemzeti könyvtárosegyséletek működéséről és kongresszusaikról számos közlés tájékoztat. A franciáról az AB. 80., a belgáról az ABM. 61. és 124., a németről a ZBW. 592., az angolról a LAR. minden számában, de főként a 2., 93. és 177., az amerikairol a L.J. 272. lapján olvastunk beszámolót vagy tájékoztatót.

A jugoszláv könyvtárosok egyesülete a belgrádi közművelődési minisztérium felszólítására kidolgozta a jugoszláv könyvtárügy rendezéséről szóló törvényjavaslatot.

A hollandiai könyvtárskongresszus a dotációk leszállítása miatt tervet fogadott el a könyvtárak könyv- és folyóiratbeszerzéseinek kooperáció útján történendő megszervezéséről s egyúttal a rendkívül megnövekedett kölcsönzési forgalom kiegyenlítéséről. A kölcsönzési és általában a használati forgalom feltűnő emelkedését a német emigránsok okozták. Miattuk az amsterdami Egyetemi Könyvtár már nem meri az új szerzeményeket, mint eddig, nyílt asztalokon bemutatni, hanem zárt tárlók üvege alatt állítja ki őket.

A varsói nemzetközi kongresszus tárgyalásairól szóló beszámoló (BULTINGAIRE: Comité international des bibliothèques, IX. session, Varsovie, 31 mai—2 juin 1936 : AB. 70. és H. A. KRÜSS: Bericht über die Tagung des Internationalen Bibliotheks-Ausschusses Warschau—Krakau, 1936 : ZBW. 566.) szokottan optimisztikusos, olvasóik viszont általában szkeptikusak lesznek. A tárgyalások az egység jegyében folytak: egységes könyvtári statisztika, egységes katalogizáló szabályok, egységes szabványalak, a könyv- és folyóirattermelésben, a nemzetközi kölcsönzés egységes szabályozása, egységes folyóiratárak, egységes eljárás a dokumentációban és szoros együttműködés a hágai Institut International de Documentationnal...

16. Könyvtártípusok.

W. SCHUSTER: Neue Aufgaben der wissenschaftlichen Stadtbibliotheken. (ZBW. 542: a drezdai könyvtárskongresszuson tartott előadásában a városi közkönyvtárak feladatait abban jelöli meg, hogy gyűjtsék a várossal és a hozzátartozó vidékkel kapcsolatos irodalmat, továbbá azt az irodalmat, melyre a város tudományos- és tanintézeteinek szüksége van. Az állományból csak az utolsó száz év folyamán megjelent könyvek adhatók kölcsön, minden egyéb a praesensállományhoz tartozik. A könyvtár csak használati díj fizetése ellenében használható, s ennek magasabbnak kell lenni, mint a népkönyvtárak használati díjának. Szabadjegyet azok kapnak, akik hatóságuk megbízásából hivatalos célra használják a könyvtárt.)

W. SCHUSTER: Das neue deutsche Volksbüchereiwesen. (ZBW. 144.)

E. M. WITMER: School Library studies and research. (LQu. 382.)

E. E. WILLIAMS: Introducing the University Library. (LJ. 677.)

E. W. PARKER: The Public Library. Its place in the industrial life of London. (LAR. 475.)

M. L. CAZAMIAN: Bibliothèques enfantines. (AB. 137.)

17. Az egyes államok könyvtárügye.

J. D. COWLEY (The libraries of Central Europe: I. Czechoslovakia, II. Hungary, III. Austria: LAR. 387., 597.) az angol könyvtárosegységlet megbízásából tanulmányozta Közép-Európa könyvtárait s beszámolójában érdekesen mondja el, mit hogyan lát nálunk egy vezető angol könyvtáros? Csehszlovákiában a könyvtárak a közoktatásügyi minisztérium szigorú felügyelete alatt állanak s ezért a szervezetük mindenütt egyforma, a porosz instrukciót

követő katalogizáló szabályzatot minden könyvtár egyformán követi, sőt — s ez kellemetlen látvány volt — az utolsó tíz év szerzeményeit mindenütt egyformán mosható fekete vászonba kötötték. A beszerzésekre vonatkozólag a minisztérium könyveket ajánló listákat küld nekik, kedvezményeket biztosít számukra az ebben felsorolt könyvek megrendelésénél, de egyébként a könyvtárak megrendeléseiket szabad mérlegelésük szerint intézhetik. — Magyarországon az állami felügyelet távolról sem oly szigorú. Csak a népkönyvtárak vannak a könyvbeszerzés tekintetében megkötve s csak azt szerzhetik be, amit a miniszter által kijelölt bizottság megenged. Könyvtárosképzés, könyvtárosdiploma nincs, de már van rá törvény, készülnek a bevezetésére. A szellemi munkanélküliség enyhítésére ideiglenesen foglalkoztatott diplomásokat osztanak be a könyvtárakhoz. A használati statisztika meglepően kis könyvtári forgalomról s különösen kevés kölcsönzésről tanuskodik. Ez azért van, mert a magyarok maguk vesznek könyveket, a magánkönyvtárakat szívesebben használják, mint a közkönyvtárakat. S valóban, Budapesten rengeteg könyvkereskedés van, különösen kicsinyek, aránylag több, mint bárhol másutt. Azután, a magyarok napi három órát kávéházban töltenek el, a hírlapokat és folyóiratokat ott olvassák s ezzel nagy mértékben tehermentesítik a könyvtárakat. — Ausztriában az állami felügyelet még lazább, mint Magyarországon. Míg a népkönyvtárak az államnak csak atyai jóindulatát s némi anyagi támogatását élvezik. Az állami tudományos közkönyvtárak évente mindössze 381.000 silling dotációt kapnak, de az állam lehetővé teszi számukra a csere útján való beszerzést, amennyiben a kötelepéldánytörvény értelmében az illetékes tartományi körzetben megjelent könyvekből 2—3 példány illeti őket s ezeket felhasználhatják cserére. Ezenkívül évi 5—10 sillinges könyvtárhasználati díjakat szedhetnek s ezek együttes összege meghaladja az évi 45.000 sillinget. Tudományos közkönyvtár tisztviselője csak az lehet, akinek állami könyvtárosdiplomája van. A vizgára bocsáthatók száma azonban korlátozott s arányban áll a megüresedések számával. A katalogizálásban mindenütt egységesen követik a porosz instrukciót, a legtöbb könyvtár igénybe veszi a porosz Titeldruckot. A népkönyvtárak nem állami vagy városi, hanem egyesületi intézmények, mint Amerikában. Kis állami vagy hatósági támogatást kapnak, inkább egyes cégek és részvénytársasági vállalatok tartják fenn őket s valamennyi elvből csekély használati díjat szed. Csak a szegény népréteg használja őket, de ez aztán meglepően élénken. A jobbmódúak, mint Magyarországon, maguk vesznek könyvet. A népkönyvtárak sokkal kellemesebb benyomást keltenek, mint a cseh és magyar hasonló intézmények: barátságosan dekorált termek, színes bútorok, vidáman élénk kötések. A könyvtárosság itt mellékfoglalkozás, tanítók, gyári tisztviselők űzik, de kurzusokon képezik őket s könyvtárosvizsgát kell tenniük. Az állam, miként Magyarországon, foglalkoztatott diplomásokat bocsát rendelkezésükre. A népkönyvtárak erősen látogatottak s rengeteg nagy a számuk. Bécsben úgyszólván minden utcasarkon van népkönyvtár.

M. M. GREEN: (Current views: LAR. 614.) egy angol cserekönyvtáros németországi tapasztalatait mondja el. Miután a cserekönyvtárosok csere-szolgálatuk idejére egymás fizetéséből élnek, szóval a fizetésükben is cserélnek, mindenekelőtt az lepte meg, mennyivel kisebb a német könyvtárosok fizetése, mint az angoloké. A német könyvtárigazgató annyit kap, mint az angol könyvtári segédtitkár. A német könyvtárban az olvasó csak közvetve jut a könyvhöz, a személyzet igénybevételeivel, míg Angliában az olvasótermi könyveket maga veheti le a polcra, sőt válogatás végett beengedik a raktárba is. Miután Németországban nem léphet be a raktárba, nem tartják fontosnak, hogy a könyvek szakok szerint legyenek felállítva. A németek igen fogékonyak a technikai berendezések iránt. Felszerelésük a legmodernebb. Szenvedéllyel katalogizálnak és szakoznak, rendkívül módszeresek s ezt a természeti adottságukat a hosszú és alapos kiképzésük még fokozza. A könyv-

tár közönsége fegyelmezett, de nem oly önálló, mint az angol s szereti magát rábízni a könyvtárosra.

M. K. KRISTOFFERSEN: (Danish public libraries: LJ. 726.) a dán könyvtárügyet ismerteti. Dániának 3,700.000 lakosára 858 közkönyvtár esik. Ezek évenként átlagban 9,100.000 kötetet adnak kölcsön. A könyvtárak szoros egységbe vannak foglalva, a kopenhágai Királyi és Egyetemi Könyvtárakon kívül van 29 kerületi központi könyvtár s ezek alá 45 városi és 750 kisvárosi és falusi könyvtár tartozik. Valamennyinek főtevékenysége a kölcsönzés, — a dánok odahaza szeretnek olvasni. Bármelyik falusi könyvtárban bármelyik dán könyvtár állományába tartozó könyvet lehet kérni, — elhozzatják számára. Az összes könyvtárak állományát egy közös bibliográfiai központ tartja nyilván s ez, ha a keresett könyv Dániában nem volna meg, közvetíti a kölcsönkérést a két másik skandináv állam központi nyilvántartó szerveihez.

W. C. HAYGOOD (Libraries in the Union of Socialist Soviet Republics: LJ. 435.) Szovjetoroszország könyvtárügyét jellemzi. A könyvtár az új társadalom „dinamikus erőforrása”. Az egész könyvtárhálózat erős egységes irányítás alatt áll. Könyvvásárlás nincs, a könyvtárak csak kötelepéldányt kapnak, de azt bőven, több példányban. Ez némileg megérteti a könyvtárak milliós fantasztikus példányszámát. Központi állami könyvkiadóhivatal, központi bibliográfiai intézet, központi katalogizáló intézet, mely a könyvtárakat nyomtatott címkartonokkal látja el, s maguk a könyvtárak: egymással szorosan összefüggő szervek. A technikai szervezést jónévű amerikai könyvtárosok végezték el.

K. T. WU (Library progress in China: LJ. 950.) meglepő adatokkal igazolja, hogy céltudatos könyvtárpolitikával mily gyorsan lehet nagy eredményeket elérni. Kínában az első nyilvános könyvtárt csak 32 évvel azelőtt, 1905-ben alapították, mégpedig Hunanban. Négy évvel később, 1909-ben, a közoktatásügyi kormány megalkotta az első könyvtártörvényt. A könyvtárak elé a kínai irodalom gyűjtését és megőrzését, a külföldi irodalomnak pedig a népművelés és tudományos kutatás céljából való közhasználatba bocsátását tűzte ki célul. A közkönyvtárak száma 20 év alatt, 1925-ig, 552-re s további 10 év alatt, 1935-ig, 2818-ra szökött fel. Ezek közül 933 nyilvános közkönyvtár, 1002 népkönyvtár, 497 iskolai könyvtár, 377 szakkönyvtár és 9 európaiak és amerikaiak számára létesített közkönyvtár. Miután a könyvtárügy ilyen fiatal, a könyvtárpépületek modernnek. Az 1931-ben megnyitott pekingi Nemzeti Könyvtár felépítése 1,300.000, a most építés alatt álló nankingi Központi Könyvtáré 1,500.000 dollárba került. A legnagyobb a pekingi Nemzeti Könyvtár, állományá meghaladja az 500.000 kötetet. Hét másik könyvtáré több, mint egyenként 200.000, számos másé pedig több, mint 100.000 kötet. A pekingi könyvtárak közös központi címjegyzéket adtak ki s az ebben felsorolt európai könyvcímek száma körülbelül 500.000. A könyvtárak tisztviselői csak olyanok lehetnek, kik az 1920-ban alapított két évfolyamos könyvtárosiskolát elvégezték. A könyvtárak közti együttműködést a könyvtárak közös (kínai és angol nyelven megjelenő) folyóirata, bibliográfiai kiadványok, a könyvtárosegyesület, a gyűjtőkörrelhatárelés, a könyvtárak közti kölcsönzés szabályozása és a bibliográfiai felvilágosító központ biztosítja.

18. Könyvtártörténet és egyes könyvtárak ismertetése.

Olvasóink figyelmét különösen az itt következő két első ismertetésre hívjuk fel; az első a British Museum páratlan szervezetségéről, a másik az oslói Egyetemi Könyvtár adrémberevezéséről ad érdekes képet.

E. ROTHE: Die Bibliothek des British Museum. (ZBW. 681.)

O. KLOSE: Bericht über meinem Aufenthalt als Austauschbibliothekar an der Universitätsbibliothek Oslo. (ZBW. 255.)

G. HEERLING: The new Public Library at the Hague. (LAR. 58.)

- V. CAMERANI: The new National Central Library at Florence. (LAR. 105.)
- S. JACKA: The Central Library Office, London. (LAR. 335.)
- MLLE C. ADAM: La salle des périodiques à la Bibliothèque Nationale de Paris. (LAR. 604.)
- R. OFFOR: The Brotherton Library of the University of Leeds. (LAR. 501.)
- E. J. CARTER: Viipuri Library, Finland. (LAR. 415.)
- H. RICHTER: Aus der Geschichte der Sächsischen Landesbibliothek Dresden. (ZBW. 519.)
- E. KÄSTNER: Das Hausmuseum der Dresdner Bibliothek. (ZBF. 4.)
- O. DOUBLIER: Die Wiener Hofbibliothek in Kriegsgefahr. (ZBW. 33.)
- W. RONNEBERGER. Neuerungen in der Universitätsbibliothek Jena. (ZBW. 442.)
- A. BÖCKLER: Das Bilderarchiv der Preussischen Staatsbibliothek. (ZBW. 134.)
- F. A. VOIGT: Die Gerhard Hauptmann-Sammlung der Staats- und Universitätsbibliothek Breslau. (ZBW. 297.)
- F. KREIS: Wilhelm v. Humboldt und die Bibliotheken. (ZBW. 196.)
- M. BOLLERT: Johann Joachim Winckelmann als Bibliothekar. (ZBW. 482.)

19. Kiállítások.

Rövidítések: *AK*: Állami Könyvtár, *EK*: Egyetemi Könyvtár, *KK*: Központi Könyvtár, *NK*: Nemzeti Könyvtár, *NyK*: Nyilvános Közkönyvtár (Public Library), *OK*: Országos Könyvtár, *VK*: Városi Könyvtár.

A kiállításokon látni, mennyi fogékonyság van a könyvtárakban a köz iránt s azt is, hogy ez a fogékonyság csak egyszerű visszahatás-e, csak pusztá alkalomszerűség-e, vagy pedig van-e benne irányító hajlam, toborzó erő is? A német könyvtárak ez utóbbiban 1936-ban is utólérhetetlenek voltak. Elmult ugyan a Saar-kiállítások időszerűsége, de akadt bőven más. Németország fegyveres egyenjogúságának kihirdetését egy sereg nagyszabású kiállítás követi, mely a német haderő fejlődését mutatja be. A berlini *AK* „das wehrhafte Deutschland“ címmel és „zum Gewehr gehört das Buch“ jellegével a csatajeleneteket ábrázoló kódexminiaturáktól és a régi Turnierbücherek csoportjától a Kladderadatschig olyan anyagot állított ki közszemlére, mely minden német militarista szívét megdobogtatta. A kiállítást Blomberg hadügyminiszter nyitotta meg. A müncheni *AK* több más bajor könyvtárral és a Germanisches Museummal együtt a Maximilianum tágas termeiben ugyanilyen címen nyitott meg kiállítást, melyen viszont HITLER kancellár jelent meg. A kiállítás két osztályra tagozódott, az egyik a német hadászat történelmi fejlődését, a másik az egységes német birodalom eszméjéért vívott ezerekszázéves harc irodalmi emlékeit mutatta be. Két osztályra tagolódott a lipcei *VK* kiállítása is („Wehr und Waffen im Bilde des Buches“): az egyik katonai viselettörténeti, „a páncéltól az egyenruháig és a barnaingig“, a másik heraldikai, „a címer fejlődése a könyvművészetben“. A *ZBW* szerint élénk érdeklődés kísérte a jénai *EK* áprilisi kiállítását ugyanebből a tárgykörből. Az egyetemi hallgatóság lelkesedéssel szemlélte a több mint 300 hadművészeti könyvet. A mainzi *VK* magának Mainznak a katonai értékét válszította tárgyul (Das wehrhafte Mainz), annak öröme, hogy a német haderő a rajnai zónát ismét megszállotta.

A gyarmatok visszaszerzésének gondolata is fűtötte a német könyvtárakat. A boroszlói *EK* októberi kiállításának címe: „A német gyarmateszme és ennek megvalósítása 1914-ig“. Nem oly nyílt, hanem rejtett toborzó célzata volt a müncheni *AK* „Abesszínia kéziratokban, könyvekben és térképekben“ c. kiállításának is.

A gazdasági mozgósítást szolgálta a lipcei Deutsche Bücherei kiállítása: „Szárnyasok és házinyulak a német irodalomban — a szárnyastyenyésztők VI. nemzetközi kongresszusa alkalmából“. A kongresszusok általában igen alkalmasak toborzó kiállítások rendezésére. A lipcei Birodalmi Bíróság Könyvtára a német jogászok kongresszusára megnyitott kiállításán („Fél évezred német jogtörténelme az irodalomban“) a nemzeti szocializmus jogi elveinek és joggyakorlatának történelmi gyökereit igyekezett feltárni. S a nemzeti szocializmus szempontjai szerint rendezte a nürnbergi pártnap idejére az ottani VK is a kiállítását: „A politikus Németország az irodalomban“. Lelkesítő, de egyúttal a németiség részére rokonszenvet kereső kiállításokat rendeztek az olimpiász idején. A berlini AK a középkori tornát könyvben és képekben, a müncheni AK a sportot az irodalomban mutatta be, míg a lipcei Deutsche Bücherei olimpiai kiállításának címe: A német könyv mint a kultúra fáklója.

A német toborzó kiállítások mellett szerte a világon számtalan évfordulós emlékkiállításokat rendeztek. A madridi NK, a newyorki és a bostoni NyK Lope de Vega, a newyorki NyK Mark Twain, Puskin, Brown, Macpherson, az oxfordi Bodleiana és az anderlehti VK Erasmus, a newyorki NyK, a genfi VK és az antwerpeni Musée Plantin Horatius, a berni Gutenberg-Museum Ulrich Hoepfli, a bostoni NyK Kipling, a newyorki Grolier Club Dibdin, a dortmundi V és OK a Grimm-testvérek, azután Humboldt, a karlsruhei OK Emil Strauss, a düsseldorfi V és OK Grabbe, a berlini AK Weber emlékére rendezett kiállítást, születésük, haláluk vagy főművük megjelenése valamely kerekszámú évfordulója alkalmából. Az anyag mindenütt egyforma: kéziratok, könyvek, arcképek.

Harmadik csoportba sorozhatjuk a helyi vonatkozású kiállításokat. A boroszlói AEK és a tübingiai EK az egyetemük történetére vonatkozó irodalmat, levél-, okirat- és képanyagot mutatták be, a marburgi EK kiállította egyeteme tanárainak arcképeit, a genfi NyK havi kiállításai egyikén Genf régi városképeit, egy másikon a genfi akadémia és egyetemre vonatkozó iratokat, leveleket, könyveket, cikkeket és képeket, egy harmadikon a reformáció genfi kezdetét, a dortmundi VOK Dortmundra vonatkozó XVI—XVII. századi irodalmat, majd Kelet- és Nyugatporoszország irodalmát, a karlsruhei OK a híres reichenaui kolostor scriptoriuma és miniaturiskolája emlékeit, a brüsszeli Kir. K. a brabanti humanizmus kódexeit és régi nyomtatványait, a pretoriai EK a délafrikai holland irodalmat, a pesarói VK a környékéről szóló kéziratokat, könyveket és metszeteket, a boroszlói VK a boroszlói család kutatás forrásait, a grázi EK a grázi Widmanstetter-féle nyomda (1587—1619) termékeit, a newyorki NyK New York állam téli madárvilágáról szóló illusztrált könyveket.

De nemcsak a lokálpatriotizmus szólal meg a helyi vonatkozású kiállításokban. Széles távlatú könyvtárak messze vidékek és népek iránt is igyekeznek érdeklődést kelteni. A berni OK és a newyorki NyK egy-egy kiállítása tárgyálul Egyiptomot választotta. A newyorki NyK ezenkívül hol japán fametszeteket, hol a Texasra, majd Rhode Islandra, Long Islandra, Arkansasra vonatkozó irodalmat szemléltette.

Különösen kedveltek a személyi témák. Egy-egy nagy író, művész vagy hőst mutatnak be könyvtári emlékeiben. A már említett emlékkiállításokon kívül a newyorki NyK Max Liebermannról, Pieter Breughelről, a genfi VK Homerosról, Napoleonról, Victor Hugoról, Chateaubriandról, a londoni Victoria-Albert Museum Dickensről rendezett havi kiállítást. Máskor meg valamelyik nagy mű különféle kiadásai a kiállítás tárgyai. A newyorki NyK az első örmény bibliafordítás ezeröttszázadik évfordulójára örménynyelvű bibliákat, a bostoni NyK a XVI—XVIII. századi angol bibliakiadásokat és a kaliforniai Huntington-K. általában az angol bibliakiadásokat állította ki. A Huntington-K. egy más alkalommal Milton Elveszett Paradicsomának

illusztrált kiadásait tárta a látogatói elé. Igen kedves volt a frankfurti Städel-intézet kiállítása: „A 90 éves Borzas Péli“.

Igen nagy a változatosság s részben a leleményesség a tartalmi tárgykörök megválogatásában. Izelítőül íme egy kis lista:

Boston NyK: Újanglia iskolakönyvei a XVII—XVIII. században.

Newark NyK: régi amerikai tankönyvek.

New York American Institute of Graphic Arts: a jövő iskolakönyve és elődei.

Drezda: OK: régi gyermekkönyvek 1860-ig

New York NyK: mesebeli szörnyek az irodalomban Minotaurustól a lochnessi szörnyig.

Zürich Közp. K: régi rölapok és „Neue Zeitungen“ égi tüneményekről, kísértetjárásról, szörnyszülöttekről.

Párizs NK: repülés, vasút és kerékpár régi metszetekben.

New York Grolier Club: útleírások a Tudorok és Stuartok korából.

New York NyK: a mindennapi élet a középkorban;

” ” ” viseletörténet 1400—1600;

” ” ” az angol színház 1660—1860;

” ” ” a brit vezérkar jelentése az amerikai szabadságharcból;

” ” ” népünnepélyek, körmenetek, játékok 1350—1800;

” ” ” a mozgófilm művészete;

” ” ” a tökéletes sportember;

” ” ” dohányzás és kávé;

” ” ” amerikai postabélyegek;

Boston NyK: színesen illusztrált madárkönyvek;

Berlin ÁK: a német népdal a XV—XX. században;

Göttinga EK: a nő és a könyv (1. női szerzők könyvei, 2. könyvek nőkről, 3. könyvek nők részére, 4. nők és híres férfiak);

Prága NEK: (a stockholmi Kir. K. közreműködésével, J. Collijn nyári látogatásának hatása alatt) a cseh és svéd nép kulturális egymásrahatása az antireformáció korában;

Dortmund VOK: német költők kéziratai 1720—1935;

Oxford Bodleian K: régi orvostudományi kéziratok és nyomtatványok.

Az amerikai cambridgei Harvard EK szemináriumi ízű kiállításokat rendezett, havonta más-más egyetemi tantárgy köréből, pl. júniusban romanisztikából, júliusban klasszika filológiából, augusztusban matematikából és csillagászatból, szeptemberben anglisztikából, októberben germanisztikából stb.

Kedveltek voltak a bibliofil kiállítások is:

London First-edition Club: az 1935. év 50 legszebb angol könyve;

Stockholm N. Múz.: az 1935. év legszebb skandináv könyvei;

Varsó NK: a szép lengyel könyv (a könyvtárosok nemzetközi kongresszusa alkalmára);

Torino, Amici dell'Arte: az illusztrált olasz könyv;

Hága V. Múz.: a német könyvművészet;

Lexington EK: könyvművészet és művészi nyomtatványok;

Huntington K: ritka anvagra írt kéziratok;

New York NyK: a címlap fejlődése;

Kaunas (Kowno) VK: 2000 szovjetorosz könyv;

Halle EK: könyvkötések a gótikus kortól a XIX. századig;

Philadelphia Library Company: régi amerikai nyomtatványok (köztük

400 Franklin-nyomtatvány);

Jena EK: a nyomdászat a XV. században és a reformáció korában;

Ebbe a csoportba tartozik a grázi EK már említett Widmanstetter-kiállítása is.

Végül volt temérdek új szerzeménykiállítás is. A legnevezetesebb a bécsi NK-é (új szerzemények 1935 óta, köztük a Kephalaia-papirusz Mani hitvallásával, a Chester-Beatty-kódexhez tartozó töredék a III. századból, Rudolf von Ems, Wolfram von Eschenbach egy-egy kézirata, a Cerruttiak családi krónikája stb.) és a bostoni NyK új ösnyomatványszerzeményeinek kiállításai. A drezdai Iparművészeti Könyvtár a legjelentősebb ritkaságait állította ki.

A legnagyobb kiállító a newyorki NyK. A kiállítási termek egész sora áll rendelkezésére s állandó kiállításain kívül havonta vagy kéthavonta 6—8 váltakozó kiállítást tartott nyitva egyidőben. Folyóiratában, a BNY-ban ezeket a kiállításokat állandóan és jó propagandisztikus érzékkel ismertette. Hasonlóképpen járt el a bostoni NyK is, melynek kiállításait folyóiratának, a fürge „More books“-nak szerkesztője, HARASZTI ZOLTÁN ismertette s részben rendezte is.

A kiállítási katalógusokat az A. SCHRAMM tübingai egyetemi tanár vezetése alatt álló Múzeumtudományi Intézet gyűjti és rendszerezi.

20. A könyvtárak nevezetesebb gyarapódásai.

A bécsi NK megszerezte Nestroy „Judith und Holofernes“-ének eredeti kéziratát, Heinrich von Mügeln Valerius Maximus-fordításának 1350-ből származó kéziratát, Pankraz Engelhart von Hasselbach 1550-ben illuminált „Chronik der Stadt Eger“-jét. Az 1927-ben alapított zenei kéziratfényképgyűjtemény 1936 elején a 40.000-ik felvételt naplózta. Több mint 3000 eredeti zenei kézirat teljes fényképsorozatának birtokában van.

A müncheni AK az ausztriai kremsmünsteri kolostortól megvásárolta Henricus Monacensis képes krónikáját 1324-ből.

A karlsruhei OK vásárlás útján a Nizzachon név alatt ismert, 1399-ben írt héber kódex birtokába jutott. A kézirat Joh. Reuchlin egykori tulajdonából származik s ennek széljegyzeteivel van ellátva.

A mantovai VK a saját állományából gyarapította magát, amennyiben egy kolligátumban felfedezték Claudio Monteverdi zenei kézíratait.

A párizsi NK megvásárolta Allard du Chollet autográfgyűjteményét: híres írók 8000 levelét és fogalmazványát.

A British Museum könyvtára megszerezte Rossini „Stabat Mater“-ének eredeti kéziratát.

A manchesteri John Rylands-Könyvtár újabb papiruszszerményei meghatározása közben páratlan jelentőségű irodalmi emlékeket fedeztek fel: az egyik egy unciális papiruszkézirat a Kr. e. II. századból, Mózes V. könyvének 23—28. fejezetével, a másik a Kr. u. II. századból származik és Sz. János evangéliumának 18. fejezetét tartalmazza. Ezek az eddig ismert legrégibb biblia-, illetőleg újevangeliumkéziratok. (ZBF. 89. és Ph. 227.)

A durhami EK Boswell és Johnson levelezését, az edinburghi NK Sir Walter Scott „The heart of Midlothian“ c. regényének eredeti kéziratát szerezte meg.

A newyorki NyK legbecsesebb gyarapódása Ulrich von Reichenenthal Concilienbuchjának egy 1450 táján illuminált kézirata.

A newyorki EK-nak E. Smith egyetemi tanár 275 darab történelmi becsű asztronómiai műszert ajándékozott.

A Harvard-EK megkapta az A. Thorndike-féle régi játékkártyagyűjteményt, 2100 teljes és 1300 hiányos sorozatot.

A chicagói Newbury-könyvtár gyarapódásai közt említésre méltó Philippe Vendelot és más XVI. századi komponisták kéziratainak egy gyűjteménye, összesen négy kötet az Este-címerrel díszítve.

A Princeton-EK igen nagyértékű szerzeménye Eugene Beauharnais levelezése: 20.000 levél Napoleon korából.

21. *Érdekesebb hírek.*

Az Országos Széchényi Könyvtár valamikor a müncheni Állami Könyvtárt választotta mintájául s úgy raktári rendszerében, raktárai berendezésében és szakrendszerében ezt utánozta. Véletlen-e, vagy a fejlődés természetes logikája, hogy most egyidőben tért át mindkettő új rendszerre? Igyekeznek megszabadulni a galériás raktáraktól, áttértek a vasállványrendszerre, aztán elhagyták a régi szakrendszert is s áttértek a numerus currensre. Münchenben 1936. január 7-én HITLER kancellár megjelent a könyvtárban, megtekintette a hétemeletes új vasraktárakat, jóváhagyta a régi szakrendszer mind a 212 szakának sutbadobását, a régi szakkatalógusok használaton kívül helyezését s meglegedéssel vette tudomásul, hogy a könyvtár belekapcsolódott a nagy német Gesamtkatalogba s nemzetközi alakú nyomtatott címkartonokból rendezi be új katalógusait. Ezzel az új korszak megkezdődött. (ZBW. 94. és HARTMANN: Einige Mitteilungen, ZBW. 573.)

A newyorki Columbia-egyetem könyvtára hirdetésben mecénást keres egy 6000 kötetből álló magvartárgyú könyvtár megvételéhez. A könyvtár különösen a magyar történet forrásműveiben gazdag (PH. 227.). Úgy látszik, néhai Feleky Károly newyorki könyvtáráról van szó. Halljuk, hogy a pozsonyi Masaryk-akadémia is érdeklődik iránta. A könyvtár gazdagsága a Magyar Könyvszemle régi olvasói előtt ismeretes. Számos amerikai Kossuthlevél is van a birtokában. Gróf Teleki Pál „Evolution of Hungary“ című műve bibliográfiái függelékét nagyrészt Feleky állította össze, a saját könyvtárának állománya alapján.

A Maggs-cég Párizsban árverésre bocsátotta Chambord grófjának eddig az ausztriai frohsdorfi kastélyban őrzött könyvtárát. (G. M. G. BRUNET: La bibliothéque du Comte de Chambord. BB. 164.)

A göttingai Egyetemi Könyvtár 200 éves. 1815-ben akkori 350.000 kötetével Európa legnagyobb könyvtára volt. Mai állománya 850.000 kötet.

22. *Könyvtörténet, kódexismertetések.*

A magyarság szempontjából a két legfontosabb tanulmányt HOFFMANN EDITH írta. Az egyik Garázda Péter könyvtáráról szól (Reste der Bibliothek des Petrus Garázda, Grossprobsten von Nyitra: ZBW. 29.) s ebben az erről írt régibb tanulmánya (Régi magyar bibliofilek, 1929. 104—107. l.) eredményeit több pontban módosítja. A Garázda birtokából származó kétségtelen kódexek száma háromról négyre emelkedett (mind Flórencben, 1470 körül keletkezett). Az állítólagos Garázda-kódexek közül a bécsi Cornelius Celsiust már nem veszi számba, de viszont tekintetbe jöhet egy Garázda szempontjából eddig nem említett görög kódex a budapesti Egyetemi Könyvtárban. A német tanulmány életrajzi adatokban is bővebb a magyarnyelvűnél.

Még jelentősebb a másik dolgozata, melyben a Bécsi Képes Krónikát vizsgálja meg újra (Die Bücher Ludwigs des Grossen und die ungarische Bilderchronik: ZBW. 653.). Ebben régibb álláspontját (Régi magyar bibliofilek 17—23. l.) szintén illyes módon módosítja. Míg 1929-ben az volt a feltevése, hogy a krónika illuminált kódexe még 1370 (Nagy Lajos lengyel királlyá történt koronázása) előtt készült, most a kezdőlap miniatúrájában a Nagy Lajost és nejét megáldó Szent Katalin előfordulásából azt következteti, hogy a kódexet 1374 (a négyéves Katalin királyleány eljegyzésének éve) és 1376 (Katalin halála) közt festették. (De vajjon nem szolgálhatott-e alkalmat Szent Katalin alakjának megfestésére a kis Katalin megkeresztelése is?) A miniatúrista magyar voltát már nemcsak azzal bizonyítja, hogy a krónikásnál is többet tudott Szent László legendájából, hanem azzal is, hogy hasonlóképen Szent Istvánról is többet tud, mint amennyit Kálti Márk elmond, továbbá ismer sok egyéb, a szövegben elhallgatott történeti részletet,

mint pl. hogy Árpád lova fehér volt, hogy IV. István koronázását intrikák akadályozták meg, kitűnően ismeri a magyar urak címerreit, a krónikásnál többet mond el Róbert Károly családjáról stb. A miniatúrista tudott németül (a Hunt Pázmány-nevet félreértve a család címerébe kutyafejet fest), személyesen ismerte a magyar királyi udvarban megfordult Mügelnt és olvasta ennek krónikáját. Lehet, hogy azonos Meggyesi Miklóssal, Nagy Lajos címerfestőjével, kiről a király egy 1356-ban keltezett oklevélben azt mondja, hogy „megrendelésére sok kedves munkát végzett”.

Meg kell még említenünk a következő kitűnő tanulmányokat:

H. GOMOLL: Zu Cassiodors Bibliothek und ihrem Verhältnis zu Bobbio. (ZBW. 185.)

H. SCHREIBER: Beda in buchgeschichtlicher Betrachtung. (ZBW. 625.)

P. LEHMANN: Blätter, Seiten, Spalten, Zeilen. (ZBW. 333 és 411: a levélszámozás a VIII. sz. kódexekben fordul elő először, a XII. sz.-ban lesz gyakoribb, a XV.-ben általános; a lapszámozás kezdődik elvéve a XIII. sz.-ban, a XV.-ben lassan, de fokozatosan terjed, a XVI.-ban Aldus Manutius hatására általános lesz; hasáb- és sorszámozás az ókorban volt általános s egyre ritkább lett a középkorban.)

TH. KLAUSER: Repertorium Liturgicum und Liturgischer Spezialkatalog. (ZBW. 1: fontos útmutatás a kéziratkatalógizáláshoz.)

P. KARSTEDT: Eine Erfurter Handschriftenwerkstatt im ausgehenden Mittelalter. (ZBW. 19.)

H. MASCHKE: Der Verfasser des Büchleins von der Liebhabung Gottes. (ZBW. 261.)

A. BÖMER: Das Bild Gutenbergs. (ZBW. 284.)

A. RUPPEL: A quelle date doit être commémoré le demi-millénaire de l'art de l'imprimerie? (B. 192: a legrégebbi datált nyomtatvány az 1448. évi naptár, de ennél régebb az ugyanolyan betűkkel, de kezdetlegesebben nyomtatott keltezetlen töredék az utolsó ítéletről. A hagyományos nyomdászjubiläumok 1640-ben, 1740-ben, 1840-ben voltak.)

G. ZEDLER: Per la celebrazione del quinto centenario dell'invenzione della stampa. (B. 446: a kölni krónika tanúsága szerint a szedésnyomás 1440-ben kezdődött, amikor Gutenberg még Strassburgban volt. Ezért rendezik a nyomdászjubiléumot 1940-ben.)

G. ZEDLER: Die Schlusschrift des Catholicon. (ZBF. 47: a tanulmányhoz K. F. Bauer írt szellemes utószót, melyben az ősnymdászok által használt „patronae et formae” kifejezéseket magyarázza; a Catholicon nyomdása egyszerűen átvette a táblanyomatok nyelvhasználatát; eszerint „forma” fatáblát, „patrona” sablont jelentett.)

F. EICHLER: Ist das Gebetbuch Kaiser Maximilians I. für den St. Georgs-Ritterorden bestimmt gewesen? (ZBW. 190.)

K. F. BAUER: Leonhard Wagner, der Schöpfer der Fraktur. (Melléklet a ZBF. 1936. évi első számához.) — Noch einmal Leonhard Wagner. (ZBF. 1: Wagner nyomtatványokat másolt s imakönyvírásstílust teremtett; ez utóbbi előfutára volt a Theuerdanktípusnak.)

A. KHOMENTOVSKAIA: Felice Feliciano da Verona comme l'auteur de l'Hyperotomachia Poliphili. (B. 20. és 92.)

A. RÜMANN: Robinson und Robinsonaden. (Ph. 9.)

E. ZINNER: Johannes Müller von Königsberg. (Ph. 89.)

R. HÁLA: Christoph Plantin. (Mellékl. a Ph. 3. számához.)

A. RÜMANN: Embleme-Bücher des 16. u. 17. Jahrhunderts. (Ph. 161: Sambucusról is szól.)

M. BREYER: Südslavische Rara und Rarissima. (Ph. 247: különösen a glagolita ősnymtatványokról szóló része érdekes.)

J. TUROCZI-TROSTLER: Weltliteratur auf dem ungarischen Jahrmarkt. (Illusztrált melléklet a Ph. 7—8. számához; a magyar ponyvakiadásokról szól.)

23. Bibliográfia.

Elméleti szempontból figyelemreméltó TH. BESTERMANN előadása az angol könyvtároskongresszuson: A new bibliography of bibliographies (LAR. 297.), mely egyúttal kitűnő kritikája az eddigi bibliográfiáknak is. Szelekciót és magyarázó jegyzeteket követel. Továbbá L. S. JAST: Bibliography and the deluge: I accuse. (LAR. 353.)

Gyakorlati bibliográfiában a BNY vezet:

G. L. MC. KAY: American book auction catalogues 1713—1934. (BNy: a közlést már az előző évfolyamban kezdte meg s folytatta 1936-ban az egész éven át minden számban. A decemberi számmal fejezte be ezt az igen hatalmas, a könyvkereskedelem története szempontjából forrásértékű anyaggyűjtést.)

W. B. GAMBLE: History of aeronautics. (BNy: szintén az egész éven át folytatólag közölt bibliográfia a repülőgépek fejlődéséről. Közel 4000 mű leírása, szakok szerint csoportosítva.)

D. C. HASKELL: Ethiope and the Italo-Ethiopian conflict 1928—1935. (BNy. 13: kb. 200 mű leírása.)

The *Townsend-plan*. (BNy. 321: a Townsend-terv még alig kétéves, de már van bibliográfiája. Több mint 100 cím, többnyire folyóiratcikkek címei.)

R. W. HENDERSON: How old is the game of racquets. (BNy. 403: a tenniszraket irodalma 1529—1788.)

D. LAWTON: A research into the origins of the dance. (BNy. 823: a táncról szóló bibliográfia tervezete. Eddig több mint 23.000 gépírással cím-cédula vár feldolgozásra.)

W. J. BURKE: The literature of slang. (BNy. 1013: a tolvajnyelv irodalma, a XVI. századtól, időrendben, analitikus címleírások a leelőhelyek megemlékezésével.)

K. F. BAUER: Der röhelnde Gänsekiel. (ZBF. 80: német rabló- és lovagregények, 1833—1841. 60 cím.)

W. MUELLER: Versuch einer Bibliographie des Kaffees. (ZBF. 54. 86. 115: betűrendben, internacionális, kb. 300 cím.)

Modern German literature. A list covering the last five years compiled by the Anglo German Academy. (LAR. 15. 61: az utolsó öt év német könyvtermelésének legjobb kiadványai.)

(Következő számunkban folytatjuk.)

RÉSUMÉ — INHALTSANGABE.

György Trócsányi: *Les bibliothèques des parlements*. Après un bref aperçu des causes qui firent ignorer les bibliothèques des parlements et amenèrent un désintéressement presque complet de la théorie bibliothéconomique à leur égard, et tout en remarquant que, pourtant, trente bibliothèques moyennes, bien constituées et sujettes à un développement vigoureux, représentent le type, l'auteur passe au détail de leur évolution et de l'extension progressive de leurs collections. A la suite de cet exposé il se trouve amené à constater que le rôle d'une bibliothèque ne saurait être apprécié dans toute son ampleur, qu'en tenant compte des rapports fonctionnels de l'ensemble des institutions culturelles d'une nation et que, par conséquent, pour comprendre l'importance des bibliothèques des parlements il ne suffit point de connaître leur activité, mais il faut encore reconnaître les principes directeurs qui les régissent, l'essence de leur raison d'être profonde. Ces institutions constituent, — comme l'avait déjà constaté KIRSCHNER, bibliothécaire

général du *Reichstag*, — les bibliothèques politiques centrales des États et, comme telles, elles sont destinées avant tout au service du pouvoir législatif, — des parlements qui, d'ailleurs, les entretiennent, — servant, ensuite, d'arsenal intellectuel aux pionniers littéraires de l'avenir politique national et enfin, documentant le travail méthodique des théoriciens. A moins que les nations ne renoncent au désir d'influer sur leurs destinées et ne cessent de recourir aux lumières de la science, des bibliothèques spéciales seront nécessairement entretenues à cet effet.

Ayant caractérisé, en quelques mots, les différentes publications des bibliothèques des parlements, le conférencier rappelle les tentatives de coopération organisée entre les bibliothèques des parlements et les bibliothèques administratives en Allemagne et en Autriche; il continue par un exposé des réformes proposées par le Congrès International des Bibliothèques de 1935 et conclut en faisant connaître les raisons qui militent en faveur de l'admission du public aux bibliothèques des parlements.

Gyula Bisztray: *Les bibliothèques populaires en Hongrie.* C'est le Ministère des Cultes et de l'Instruction publique qui organise depuis 1923 l'enseignement extrascolaire. Le nombre des bibliothèques populaires fondées par lui depuis l'année citée ci-dessus, surpasse 1600. Ces bibliothèques possèdent 410,000 livres. On trouve à côté d'elles 1227 bibliothèques populaires rurales et de nombreuses bibliothèques ambulantes. L'achat se fait selon une liste rédigée d'après les critiques.

Emma Bartoniek: *Die Bessarion-Handschrift in der Corvina-Sammlung der Széchényi-Bibliothek.* Verfasserin beschreibt und erörtert die Bessarion-Handschrift, eine Neuerwerbung der Széchényi-Bibliothek. Die Handschrift stammt aus dem Benediktinerkloster zu Göttweig und enthält drei theologische Werke des Kardinals Bessarion (1403—1472). Aus künstlerischen Gesichtspunkte ist diese Handschrift den prachtvoll ausgestatteten Corvin-Handschriften nicht ebenbürtig. König Mathias hat eben seine Handschriften nicht nur wegen ihrer künstlerischen Ausstattung gesammelt sondern zeigte bei der Auswahl seiner Bücher auch für deren Inhalt grosses Interesse.

Miklós Asztalos: *Wer war der Kompilator des Elzevir-Druckes Respublica Hungariae.* Im Jahre 1634 erschien in der Buchdruckerei der Leydener Brüder Elzevir die „Respublica“ über das ungarische Königreich. Der Kompilator dieses Werkes war bisher unbekannt. Man kann aus dem Vorwort des Bandes und auf stilkritischem Grunde feststellen, dass der Kompilator des Bandes mit dem Kompilator des das deutschrömische Reich behandelnde Respublica identisch sei, der auch der Verfasser der böhmischen Respublica war. Der bisher anonyme Kompilator also ist Paul Stransky, oder in seiner Nationalsprache Paul de Sapenska genannt.

Zoltán Nagy: *Die moderne ungarische Buchillustration.* Übersicht und Kritik der modernen ungarischen Buchillustrationen, hauptsächlich der Holzschnitte, in denen mehrere ungarische Künstler grosse Erfolge aufweisen.

GANZ ÉS TÁRSA

VILLAMOSSÁGI, GÉP-, WAGGON- ÉS HAJÓGYÁR RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

BUDAPEST X, KÖBÁNYAI-ÚT 31

ALAPÍTÁSI ÉV: 1844

SÜRGÖNYCÍM: GANZCOM BUDAPEST

Ganz—Vajda-féle könyvállványok

Könyvállványaink a modern könyvállványok összes előnyeit egyesítik magukban

A polcok az oldallemezék alsó részén kiugró lemezék segítségével az oszlopok fogain nyugszanak, míg az oldallemezék felső részén kampószerűen kiképzett bevederek a polcok vezetését biztosítják.

Főelőnyük, hogy a polcok magassági helyzetben 15—15 mm-ként a könyvek kirakása nélkül teljes biztonsággal beállíthatók.

A szerkezet nagy előnye, hogy a polcok biztos vezetésűek, azok a rajta lévő könyvekkel együtt igen könnyen kiemelhetők s akár más állványon is újból elhelyezhetők, ami a könyvek leporolásánál nagy előny.

A vasállványok különösen raktárrendszerű könyvtárak építkezéseinél alkalmazhatók igen célszerűen, amennyiben a fogazott oszlopok egyszersmind a mennyezetet is hordják. A közbenső födémekek ilyenkor dróttüvegéből (kb. 15 mm vastag) készülnek és miután az ezeket hordó tartók csak minden oszlopnál alkalmaztatnak, ezek magassága a könyvpolcok elhelyezésénél helyet nem von el. — Rendes oszloptávolság kb. 1—1 m.

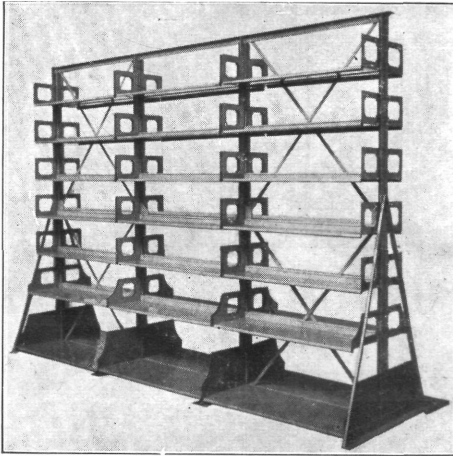
Apolcok háromféle alakban készülnek és pedig:

- 1. Az alsó fix pontok mélysége 35—42 cm.*
- 2. A mozgatható polcok mélysége: 31 cm.*
- 3. A középső és kislakú könyvek részére*

21 5 cm.

Nagyobb rendelésnél ettől eltérő mérettel is gyártatnak.

Eddig kb. 3 és fél millió kötet részére készítettünk vasállványokat.

K é t o l d a l ú á l l v á n y

*Könnyű! Tartós! Egyszerű!
Olcsó! Könnyen felállítható,
szétszedhető, rendezhető!*

Eddig készített nagyobb berendezések:

Budapesten:

	Kötet számára
Országos Levéltár	1,000.000
M. kir. Iparművészeti Múzeum könyvt. . . kb.	32.000
M. kir. Statisztikai Hivatal könyvt. „	25.000
Keresk. és Iparkamara könyvt. „	40.000
Székesfővárosi könyvtár „	400.000
Kegyes Tanítórend könyvt. „	90.000
Székesfőv. pedagógiai könyvt. „	75.000
Herceg Eszterházy levéltár könyvt. „	10.000
Nemzeti Múzeum Széchényi könyvt. „	300.000
Népegészségügyi Múzeum könyvt. „	40.000
M. kir. Techn. és Anyagvizsg. Int. könyvt. „	40.000
Nemzeti Múzeum zoológiai oszt. könyvt. . „	45.000
Műegyetem közgazd. szemin. könyvt. . . „	10.000
Cistercita rend főgimnáziuma könyvt. . . „	4.000
Kir. M. Pázmány Péter Tud.egyetem . . . „	200.000

Debrecenben:

Tisza István Tud.egyetem	„ 400.000
--------------------------------	-----------

Továbbá: Békésgyulán, Csornán, Debrecenben, Komáromban, Miskolcon, Nagykanizsán, Pécsen, Szegeden, Aradon, Brassóban, Lőcsén, Sarajevóban, Szatmárnémetin, Székelyudvarhelyen.

TARTALOM.

	Lap
Trócsányi György : Parlamenti könyvtárak	97
Bisztray Gyula : Falusi népkönyvtárak	111
Bartonek Emma : A Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtárának Bessarion-Corvinája	120
Asztalos Miklós : Ki volt az Elzevirek magyar reszpublikájának kompilátora?	126
vitéz Nagy Zoltán : A modern magyar könyvillusztráció	135
Kisebb közlemények : TRÓCSÁNYI ZOLTÁN: A régi magyar budai nyomtatványok kérdése. — SAJÓ GÉZA: Misztótfalusi Kis Miklós újonnan felfedezett egyik legrégebb kolozsvári nyomtatványa. — TOLNAI GÁBOR: Újabb adalék a XVI. századi magyar könyvkiadás és könyvkereskedelem történetéhez. — TRÓCSÁNYI ZOLTÁN: A sajtóhibák történetéhez. — Az első „teljes“ Puskin-kiadás	153
Ismertetések : FRITZ MILKAU: Handbuch der Bibliothekswissenschaft. (Ism. NYIREŐ ISTVÁN.) — BREYER MIRKÓ: Südslavische Rara et Rarissima. (Ism. BAJZA JÓZSEF.) — PAIS KÁROLY: A két Kisfaludy Sándor. (Ism. TR. Z.) — Bibliographische Vierteljahrshefte der Weltkriegsbücherei 2—5. füzet. (Ism. ASZTALOS MIKLÓS.) — A rézmetszettel díszített könyv. (Ism. J. J.)	
Levélszekrény :	167
Folyóirat szemle :	180
Résumé — Inhaltsangabe	191

ELŐFIZETÉSI FELHIVÁS!

A MAGYAR KÖNYVTÁROSOK ÉS LEVÉLTÁROSOK EGYESÜLETE

elhatározta, hogy amennyiben legalább kétszáz előfizető jelentkezik, saját kiadásában közrebocsátja a könyvtári és tudományos kutatás egyik legnélkülözhetlenebb bio-bibliográfiai segédeszközének, a néhai

ID. SZINNYEI JÓZSEF

szerkesztésében 1891—1914. megjelent

MAGYAR ÍRÓK ÉLETE ÉS MUNKÁI

pótsorozatot. A pótsorozat

DR. GULYÁS PÁL

egy. c. ny. rk. tanár, ny. m. n. múzeumi igazgató

szerkesztésében, aki a M. T. Akadémia megbízásából már több mint két évtizede dolgozik e kiegészítésen, látna napvilágot, teljesen az alapmunka szellemében és külső kiállításában. Évenként egy-egy negyveníves kötet jelennék meg,

kötetenként 50 (ötven) a. P. előfizetési áron.

— *A jelentkezés határideje 1937 október hó elseje.* —

Az előfizetési díj félévi részletekben is törleszthető.

Budapesten, 1937 május 10.

*A Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok
Egyesülete.*